

ОДБРАНА

Интервју

Бригадни генерал Срето Малиновић
заменик команданта ВиПВО

Летачки дух опстаје

Специјални
прилог

Српска
трилогија

БУДИ ПРОФЕСИОНАЛАЦ

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ
И ВОЈСКА СРБИЈЕ

КОНКУРС ЗА ПРИЈЕМ У ПРОФЕСИОНАЛНУ ВОЈНУ СЛУЖБУ

БИТИ ДЕО ЕЛИТНОГ СТРОЈА
У САВРЕМЕНОЈ ВОЈСЦИ
ИЗАЗОВ ЈЕ ЗА СВАКУ
МЛАДУ ОСОБУ...
... САДА ЈЕ ТРЕНУТАК!

[WWW.VS.RS](http://www.vs.rs)

011 20-63-432
Генералштаб Војске Србије

018 509-539
Команда Коппене војске

013 326-221
Специјална бригада

011 20-64-494
Команда за обуку

011 30-74-027
Команда В и ПВО

011 32-01-957
Управа Војне полиције

011 20-64-074
Гарда

37. Међународни сајам

112 EXPO

Zaštita od požara, poplava, zemljotresa, hemijskih akcidenata
REAGOVANJE U VANREDNIM SITUACIJAMA

SAFETY & HEALTH

BEZBEDNOST I ZDRAVLJE NA RADU

VANREDNE SITUACIJE

(Sistemi i oprema za reagovanje u vanrednim situacijama)
Oprema za sistem 112 - za reagovanje u vanrednim situacijama
Vozila i oprema za vatrogasno spasilačke intervencije
Sistemi za zaštitu od požara - gašenje
Vozila i oprema za delovanje u prisustvu opasnih materija
Oprema i plovila za spasilačke intervencije u slučaju poplava
Oprema za spasilačke intervencije u slučaju zemljotresa
Oprema za spasilačke intervencije na visini i sa nepristupačnih mesta
PREVENTIVNA ZAŠTITA U GRADNJI OBJEKATA
Sistemi za rano otkrivanje i dojavu požara i gasa
Građevinski konstruktivni elementi i premazi otporni na požar
BEZBEDNOST I ZDRAVLJE NA RADU
HITNO MEDICINSKO ZBRINJAVANJE

Generalni pokrovitelj:
Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srbije
Sektor za vanredne situacije

14 - 17. septembar 2010.

Pokrovitelj:
Ministarstvo rada i socijalne politike
Uprava za bezbednost i zdravlje na radu

Info i prijava učešća: Tel: +38111 2655-486, Mob: +38163 205-599, Fax: +38111 3615-298, e-mail: 112@sajam.rs

www.beogradskisajam.rs

BEOGRADSKI SAJAM
Jedno mesto, ceo svet

NEKA VAM VOŽNJA I U UNIFORMI PREDSTAVLJA ZADOVOLJSTVO

www.citroen.rs

CITROËN C1 X 1.0i 3V

Oprema za uživanje: Klima uređaj, 2 x Air bag, ABS, CSC kontrola stabilnosti i raspodela sile kočenja u krivinama, elektronska blokada motora, točkovi 14"...

VITRO GROUP
PRVAVO MESTO

NAJNIŽA PONUDA U TOKU NAJVIŠIH TEMPERATURA

Budite u vrelom gradu lepi, brzi i ohlađeni
Količina je ograničena - nemojte čekati, zakažite test vožnju

CRÉATIVE TECHNOLOGIE

VITRO GROUP, OVLAŠĆENI UVOZNIK I DISTRIBUTER ZA SRBIJU I CRNU GORU, RADNIČKA 22, ADA, BEOGRAD, 011/35 38 555; NIŠ - 09. brigade 59, 018/20 22 08; JAGODINA - Slovenski put bb, 035/25 25 97; PODGORICA - Cijevna bb, 00 382 20/872 100

ASTOR AUTO - Vladimira Popovića 48, Novi Beograd, 011/260 1515; TENAX MOTORS - Katanićeva 18, Beograd, 011/2436 402; BEL CAR - Bulevar Vojvode Stepe bb, Novi Sad, 021/679 1004; AUTOSTIL-M - Arsenija Černojevića 16, Subotica, 024/571 111; AUTO AS - Jovana Mikića 42, Bačka Topola, 024/715 414; A&C GROUP - Prislonica bb, Cačak, 032/485 401; SANI GROUP - Loznički put bb, Šabac, 015/344 697; DELFIN LTD - Zona industriale p.n. Veternik, Priština, 038/550 556; COMPANY D.A.J.M.I. - Sutorina bb, Igalo, Crna Gora, 00 382 31/670 240

ОДБРАНА

Магазин Министарства одбране Србије

„Одбрана“ наставља традиције „Ратника“, чији је први број изашао 24. јануара 1879.

Издавач

Медија центар „ОДБРАНА“
Београд, Браће Југовића 19

Директор

Славољуб М. Марковић, потпуковник

Главни и одговорни уредник

мр Раденко Мутавић

Заменик главног уредника

Владимир Почуч, мајор

Уредници

Мира Шведић
Душан Глишић
Александар Петровић, поручник

Стални сарадници

Станислав Арсић, Себастиан Балаш,
Игор Васиљевић, Југослав Влаховић, мр Славиша Влацић,
Милосав Ц. Ђорђевић, Владица Крстић,
Александар Лијаковић, др Милан Мијалковски,
мр Зоран Миладиновић, Предраг Милићевић,
мр Миљан Милкић, Кршман Милошевић,
др Милан Милошевић, Никола Остојић, Никола Оташ,
Иштван Пољонац, Будимир М. Попадић, Влада Ристић

Дизајн и прелом

Енес Међедовић (ликовни уредник),
Станислава Струњаш, Бранко Сиљевски
(технички уредници)

Фотографија

Даримир Банда (уредник)
Горан Станковић и Јово Мамула (фоторепортери)

Језички редактор

Слађана Мирчевски

Коректор

Слађана Грба

Секретар редакције

Вера Бјеловук

Документација

Радован Поповић (фото-центар)

ТЕЛЕФОНИ

Директор 3241-258; 23-809
Главни и одговорни уредник 3241-257; 23-808
Секретар редакције 3201-809; 23-079
Прелом 3240-019; 23-583
Маркетинг 3241-026; 3201-765; 23-765
Претплата 3241-009; 3201-995; 23-995

ТЕЛЕФАКС 3241-363

АДРЕСА

11000 Београд, Браће Југовића 19

e-mail

odbrana@mod.gov.rs

redakcija@odbrana.mod.gov.rs

Internet

www.odbrana.mod.gov.rs

Жиро-рачун

840-49849-58 за МЦ „Одбрана“

Претплата

За припаднике МО и Војске Србије преко РЦ
месечно 160 динара.

За претплатнике преко Поштанске штедионице
месечно 180 динара.

Штампа „ПОЛИТИКА“ АД, Београд,

Македонска 29

ОДБРАНА ISSN 1452-2160

Магазин излази сваког 1. и 15. у месецу

Снимио Горан СТАНКОВИЋ

16

24

САДРЖАЈ

АКТУЕЛНО

Министар Шутановац примио учеснике
мировних мисија у Конгу и Либану
ОЧУВАЊЕ ГЛОБАЛНОГ МИРА 6

Начелник Генералштаба у 98. авијацијској бази
НЕОПХОДНО ЈАЧАЊЕ БОРБЕНЕ АВИЈАЦИЈЕ 9

ИНТЕРВЈУ

Бригадни генерал Сreto Малиновић,
заменик команданта ВиПВО
ЛЕТАЧКИ ДУХ ОПСТАЈЕ 10

У ФОКУСУ

Изложба наоружања и војне опреме Eurosatory 2010
БОГАТА ПОНУДА НАЈВЕЋИХ ПРОИЗВОЂАЧА 16

Из дневника српских мировњака у Конгу
ЛЕТ ИЗНАД АФРИКЕ 21

ОДБРАНА

Прва бригада КоВ на Пасуљанским ливадама
ПРОФЕСИОНАЛЦИ ПОЛОЖИЛИ ИСПИТ 22

Вежба 63. падобранског батаљона
на Орешцу
ДЕСАНТ У ПОДНЕ 24

Ремонт „Козаре“
ДОТЕРИВАЊЕ ВРЕМЕШНЕ ДАМЕ 26

СПЕЦИЈАЛНИ ПРИЛОГ

„Одбрана“ је члан
Европског удружења војних новинара

РЕЗОЛУЦИЈА

Одлука Међународног суда правде (МСП) да једностранна декларација о независности Косова не повређује међународно право знајно ошжава борбу Србије за очување свој територијалног интегритета. Али, таквом одлуком, што је јако важно, МСП није потврдио право косовских Албанаца на оштећење од Србије.

Избегавањем да се изјасни о овако осетљивом питању, Суд је оставио простор за његово политичко решавање, од кога, може се слободно рећи, зависи стабилности међународног поретка и поштовање основних принципа међународног права.

С обзиром на сувројствављена мишљења великих сила и других држава о овом питању, Генерална скупштина Уједињених нација највише је институционални оквир где оно може бити на дневном реду.

Србије је, у оквиру већ заочете а сада и додато интенивизираних дипломатске активности, већ упутила предлог резолуције о којој би Генерална скупштина требало да се изјасни на заседању у септембру.

Широко прихваћени став у свету да једностранна сецесија није прихватљив начин за решавање територијалних питања, темељни је аргумент који Србија истиче, зарад очувања свој интегритета и упозорења да то може отворити многа кризна жаришта и нарушити глобалну стабилност света.

Зато резолуција садржи позив да се пронађе „зајамно прихватљиво решење за сва отворена питања путем мирног дијалога, у интересу мира, безбедности и сарадње у региону”.

У резолуцији се предлаже да Генерална скупштина УН треба да одлучи да укључи у привремене дневне ред такво о даљим активностима после доношења саветодавне мишљења Међународног суда правде, чиме би политички процес решавања проблема Косова био наставаљен.

Суштински циљеви које Србија жели да оствари у том процесу су одрживо решење за територијални интегритет, за остваривање државе Србије на Косову и Метохији и заштити српског народа и културног идентитета на Косову и Метохији.

Начин остваривања тих циљева није у продубљавању националних конфликта са суседима а ни са великим силама, јер последице такве политике Србија и њени грађани још дуго ће осећати.

Уместо рата за Косово и Метохију, Србија као најјача сила у региону, треба да политичком миром и сарадњом са суседима и међународном заједницом, испирајно и упорно настоји да оствари своје легитимне интересе.

Односи са великим силама и Европском унијом од пресудне су важности за успех такве политике и зато европска интеграција Србије остаје њено опредељење. Још тежиће везивање за институције Европске уније, поред политичких и економских предности, у безбедном смислу значи преузимање дела одговорности за стабилан и трајан мир у региону.

С циљем снажења партинерства интензивира се јачање способности Војске Србије, доштивање њене интероперабилности и укључивање у мировне операције под мандатом УН. Тиме се ефикасније остварује и основни циљ, а то је заштити националне безбедности и појединачне безбедности грађана, којих нема без обједињавања најора у сувројствављању новим претњама.

Рагенко МУТАВИЋ

Чета за транспорт Петог логистичког батаљона
ВОЈНИЦИ НА ДРУМУ 28

Летња сезона у Војној установи „Тара”
УВЕК НЕШТО НОВО 30

Цивилно-војна сарадња у Врању
ВОЈСКА У ДОБРОСИНУ 32

СВЕТ

Шездесет пет година од прве експлозије
атомске бомбе
БЕБЕ КОЈЕ СУ ПРОМЕНИЛЕ СВЕТ 52

Ваздухопловне снаге Европске Уније
ИЗРАСТАЊЕ КРИЛА 62

ТЕХНИКА

Информациони рат
ЗАМКЕ ВИРТУЕЛНОГ СВЕТА 62

КУЛТУРА

Легиски логор и римски град Виминацијум
РАСКОШ ЈЕДНОГ ДОБА 66

Ново издање романа „Вук” Мирослава Кусмука
КЊИГА КАО ЛЕК И ОРУЖЈЕ 70

ФЕЉТОН

Страдање верских објеката у пожарима
ЦЕНА БЕСА И НЕМАРА 74

СРПСКА ТРИЛОГИЈА

Министар одбране Драган Шутановац примио је 27. јула тимове Министарства одбране и Војске Србије који ће учествовати у мировним мисијама УН у Конгу и Либану.

Припадници система одбране Републике Србије први пут ће боравити у Либану у оквиру мисије UNIFIL и то као део шпанског контингента, док су у мисији у Конгу присутни још од 2003. године и у току је 14 ротација.

Министар Шутановац истакао је да је учешће у мировним мисијама од изузетног значаја не само за Министарство одбране и Војску Србије већ и за читаву земљу. На тај начин дајемо допринос очувању глобалног мира, повећавамо свој међународни утицај и сврставамо се у ред земаља које схватају савремене изазове, ризике и претње.

Учествовањем у мировним мисијама, Србија чини важан корак и у приближавању ЕУ и убрзавању процеса европских интеграција.

Мировна мисија у Либану почела је 1978. године, са циљем да заустави сукоб између израелских војника и милитантних снага на југу Либана. Данас се, у саставу мировне мисије налази више од 15.000 припадника мировних снага из 30 земаља.

Усвајањем резолуције 1701, 2006. године, Савет безбедности је знатно бројчано повећао мисију UNIFIL, тако да је, од нешто више од две хиљаде војника непосредно пре рата, ова мисија достигла број од 15.000 војних лица, али је и проширила свој првобитни мандат. У мировну операцију укључене су и Поморске ударне групе.

Активности које од тада предузимају бројно ојачани мировњаци, од великог су значаја у спречавању понављања непријатељстава дуж „плаве линије“.

Мировна мисија УН MONUC у Демократској Републици Конго успостављена је 1999. године, а Војска Србије у њој учествује са санитарским тимом за евакуацију ваздушним путем (АМЕТ).

Савет безбедности је резолуцијом 1925 продужио мисију од 1. јула ове године за још годину дана, под но-

Очување ГЛОБАЛНОГ МИРА

вим називом MONUSCO. Нова мисија има задатак да штити цивилно становништво, хуманитарне раднике и да подржава владу ДР Конга у стабилизацији ситуације у земљи и консолидацији мира.

Мировне војне снаге концентрисане су у источном делу земље, а чини их максимално 19.815 војних лица, 760 војних посматрача, 391 полицајац и 1.050 припадника формираних полицијских јединица. ■

Честитка министра одбране поводом Дана авијације – 2. августа Спремност за одбрану и сарадњу

Поводом 2. августа – Дана рода авијације, свим припадницима рода честитам празник.

Професионализам и летачке способности које сте показали у извршавању задатака показатељ су ваше спремности за успешно супротстављање претњама по безбедност ваздушног простора наше земље и међународну сарадњу са партнерским ваздухопловствима у свету.

Заједнички напори које улажемо у осавремењавање и опремање Ваздухопловства као и стварање квалитетнијих услова за живот и рад ваздухопловних јединица, допринеће да останете и даље понос Војске и грађана Србије.

Желим вам пуно успеха у извршавању задатака, каже у честитци министар одбране Драган Шутановац.

Сарадња са Канадом

Државни секретар др Зоран Јефтић примио је 16. јула делегацију Парламента Канаде коју су предводили председник Доњег дома Парламента Питер Миликен и амбасадор Канаде у Србији Џон Морисон.

Државни секретар информисао је саговорнике о политичко-безбедносној ситуацији у региону, достигнутом степену реформи система одбране и ангажовању Србије у мултинационалним операцијама УН. Разговарано је и о унапређењу билатералне војне сарадње и размени посета на највишем нивоу.

Господин Миликен изразио је задовољство намером за даљим унапређењем сарадње у области одбране и исказао пуну подршку напорима Србије на путу европских интеграција.

Обострано је констатовано да ће унапређење билатералне војне сарадње знатно допринети даљем унапређењу укупних билатералних односа две земље. ■

Унапређење оперативних способности

Управу за оперативне послове Генералштаба Војске Србије посетио је експертски тим НАТОа за питања концепта оперативних способности. Трочлану делегацију предводио је потпуковник Рој Твигер, а у име Војске Србије експертски тим примио је пуковник Горан Десанчић из Управе за оперативне послове.

У току тродневне посете разговарано је о могућностима које пружа Концепт оперативних способности у оквиру *Партнерства за мир*. Концепт оперативних способности је програм у којем земље чланице *Партнерства за мир* имају могућност унапређења оперативних и функционалних способности команди и јединица. Достицање овако прихваћених стандарда војних способности знатно доприноси актуелној трансформацији Војске Србије.

Разговорима су присуствовали представник Војне канцеларије НАТОа у Београду пуковник Зоран Јанкович и представници Министарства одбране и Војске Србије. ■ Б. М.

Посета генерала Милетића Македонији

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Милоје Милетић боравио је 22. јула у првој званичној посети Републици Македонији, у току које су вођени разговори о даљем унапређењу билатералних војних односа, започети приликом званичне посете начелника Генералштаба ОС Македоније генерал-потпуковника Мирослава Стојановског Србији 2008. године.

Генерали Милетић и Стојановски су у Скопљу разменили мишљења о питањима и могућностима даље војне сарадње, пре свега у области заједничке обуке на полигонима за обуку Оружаних снага Македоније и Војске Србије.

У протеклом периоду Србија и Македонија реализовале су више активности у оквиру војномедицинске, војнотехничке и војнообразовне сарадње, а акценат је био на сарадњи у развоју подофицирског кора.

Споразум који су министри одбране Србије и Македоније потписали прошле године у Скопљу, а који је ратификован и ступио на снагу јуна месеца ове године, даје и формално правни основ за даље унапређење сарадње у области одбране.

Донација САД селу Прањане

Делегација Амбасаде Сједињених Америчких Држава у Београду посетила је 15. јула село Прањане код Горњег Милановца ради договора о начину реализације пројекта донације за изградњу школског центра у том селу, из кога је 1944. године изведена операција „Халијард“, у оквиру које је евакуисано више од 500 америчких пилота.

Делегацију је примио председник општине Горњи Милановац Дражимир Марушић. Након представљања пројекта и разговора о донацији, размењене су идеје о извођењу радова, након чега је делегација обишла Основну школу „Иво Андрић“ у Прањанима.

Обнова школе обухватиће и изградњу спомен-собе и библиотеке у знак сећања на операцију „Халијард“ из Другог светског рата. Донација америчке амбасаде биће реализована у току следеће године у неколико фаза. ■ Б. М.

Генерал Милетић примио изасланика одбране Норвешке

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Милоје Милетић примио је у опроштајну посету досадашњег изасланика одбране Краљевине Норвешке у Београду потпуковника Терјеа Хаверстада.

Том приликом представљен је и новоименовани изасланик одбране Краљевине Норвешке у Београду, пуковник Есбен Аса. ■

Заштита од дејства хемијског оружја

У Центру за усавршавање кадрова АБХО у Крушевцу одржан је „Напредни курс заштите од дејства хемијског оружја“, који су похађали учесници из Аустрије, Бугарске, Босне и Херцеговине и Црне Горе.

Предавачи на курсу су представници Центра за усавршавање кадрова АБХО, а настава, на енглеском језику, обухвата више тематских целина (детекција и идентификација токсичних хемикалија, деконтаминација, заштита, обука у теренским условима на опреми и средствима АБХО).

Полазници курса обишли су и културно-историјске знаменитости града Крушевца. ■

З. М.

Србија приступила међународној организацији COSPAS SARSAT

Од 17. јула Република Србије постала је чланица међународне организације COSPAS SARSAT (COSPAS – Космички систем за трагање за пловилима у случају несреће, SARSAT – Трагање и спасавање помоћу сателита).

Писмо обавештења о приступању Србије међународном програму у својству земље корисника услуга депоновали су

представници Србије, Горан Јовичић, заменик генералног директора Директората цивилног ваздухопловства Републике Србије, и мајор Милорад Јеремић, начелник Групе за трагање и спасавање ВиПВО Војске Србије, на састанку који је у јуну одржан у Монреалу.

Ову организацију основали су Совјетски Савез, САД, Канада и Француска, 1979. године, ради пружања помоћи бродовима, ваздухопловима и лицима у невољи.

Организација COSPAS SARSAT користи савремену сателитску технологију за детекцију и лоцирање ургентних сигнала са емитера, који су уграђени на бродове, ваздухоплове или се налазе код лица. Ти сигнали се даље дистрибуирају службама за трагање и спасавање како би помогле особама у невољи, било да су на мору или копну. Захваљујући овоме, смањује се време потребно за лоцирање сигнала за узбуну и кашњење у преносу сигнала према службама за трагање и спасавање.

Чланство у организацији COSPAS SARSAT доприноси оперативности службе трагања и спасавања ВиПВО, за сопствене потребе и потребе цивилног ваздухопловства, а омогућава брзу реакцију у случају потребе за спасавањем људских живота. ■

Изложба у Дому Војске у Краљеву

Поводом Дана Друге бригаде, у сарадњи са Музејом града Краљева, у Дому Војске у Краљеву приређена је изложба „Копије фресака српских средњевековних манастира“.

О вредним уметничким остварењима и европској турнеји фресака говорио је директор Музеја професор Димитрије Јовановић.

Изложбу је отворио бригадни генерал Душан Стојановић, командант Друге бригаде. ■

Р. П.

НЕОПХОДНО ЈАЧАЊЕ БОРБЕНЕ АВИЈАЦИЈЕ

– Летео сам авионом галеб Г-4 и на тај начин желео да искажем поверење у технику са којом располажемо и људство које имамо, пилоте који управљају ваздухопловима и техничаре који их одржавају – рекао је генерал Милетић после лета

Начелник Генералштаба ВС генерал-потпуковник Милоје Милетић, поводом Дана авијације – 2. августа, посетио је 98. авијацијску базу на аеродрому Лађевци, где је у пратњи заменика команданта ВиПВО бригадног генерала Срета Малиновића и команданта базе пуковника Дејана Јоксимиовића сагледао оперативне способности те јединице.

Начелник Генералштаба искористио је прилику да авионом галеб Г-4, којим је управљао заменик команданта 241. ловачко-бомбардерске авијацијске ескадриле мајор Дејан Жели, изведе навигацијски лет изнад централне Србије. У

другом авиону летели су пилот мајор Рајко Глушчевић и бригадни генерал Малиновић.

После слетања, генерал Милетић изразио је задовољство и летом и утисцима које је стекао током посете 98. авијацијској бази.

– Летео сам авионом галеб Г-4 и на тај начин желео да искажем поверење у технику са којом располажемо и људство које имамо, пилоте који управљају ваздухопловима и техничаре који их одржавају – рекао је начелник Генералштаба. Он је нагласио да се диви напорима које ти људи улажу у очување и подизање оперативних способности јединице у актуелним условима.

Генерал Милетић је подсетио да се професионализација Војске Србије очекује до краја године и нагласио жељу да војска остане снажан ослонац државе у очувању територијалне целовитости земље и да буде још јачи спољнополитички фактор. Он је истакао да постоје услови да Скупштина Србије донесе одлуку за активније учешће Војске Србије у мировним операцијама.

Начелник Генералштаба је истакао да сви релевантни фактори у држави треба да знају да је војсци потребна набавка нових, квалитетних борбених авиона.

Бригадни генерал Срето Малиновић уручио је генералу Милетићу, у име команданта ВиПВО, књижицу евиденције налета, чиме се начелник Генералштаба уврстио у ред почасних пилота српске војне авијације.

На крају је генерал Милетић изразио задовољство због прилике да први пут лети борбеним авионом и додао да мајор Жели није изводио захтевније маневре летелицом, али да је и поред тога осетио део тежине пилотског позива. ■

А. ПЕТРОВИЋ
Снимио Р. ПОПОВИЋ

Бригадни генерал Срето Малиновић,
заменик команданта Ваздухопловства
и противваздухопловне одбране

Летачки дух опстаје

Периоди криза и санкција и обуке у најтежим условима оставили су дубоки траг и чињеница је да садашње генерације пилота осећају последице свих тих дешавања! Али, желим да истакнем да су људи у ваздухопловству драгуљ који не смемо изгубити! Они се, својим радом, вољом и идеалом који ми летачи носимо у себи, који је понекад и несхватљив другима, боре са тим проблемима и тај летачки дух опстаје, каже генерал Малиновић у интервјуу поводом Дана авијације – 2. августа.

Бригадни генерал пилот Срето Малиновић у ваздухопловству је од 1984. године. Прошао је, редом, све командне дужности, извршавајући задатке, у миру али и у рату, вођен часним позивима патриотизма и професионализма. Таквим приступом свако време види као изазов, да се уради више и боље, а не само оне периоде када се верује да се лети у легенду!

Себе је у ваздухопловству увек видео као борбеног пилота, са духом који ће очувати високу част позива и онда када околности нису баш наклоњене задовољењу летачких амбиција. Технике ће увек бити, пре или касније, али је важно сачувати тај борбени летачки дух, лични и колективни, који пилоте чини елитом сваке војске и друштва.

Летео је и кад је то била игра и лепота, невидљиво домахивање са ратарима на њивама и уживање у погледу одозго, али, и у опасним тренуцима, када је то био могући блиски сусрет са неповратом! Задатак бира људе, а они прави спремни су за сваки!

Са искуством које има, генерал Малиновић, поводом Дана авијације, можда ће реалније од других оценити у каквом је стању наше ваздухопловство данас?

– Најчешће се прича о техници и имајући то у виду заиста се тешко долази до нивоа оспособљености који бисмо желели, ми као команда, и пилоти као припадници рода авијације. Периоди криза и санкција и обуке у најтежим условима оставили су дубоки траг. Чињеница је да садашње генерације пилота на себи осећају последице свих тих дешавања! Али, желим да истакнем да су људи у ваздухопловству драгуљ који не смео изгубити!

Имао сам ту срећу да Ваздухопловну војну академију завршим као борбено спреман пилот. Ми сада имамо пилоте који и са вишим чиновима нису на том нивоу оспособљености. Ипак, они се, својим радом, вољом и идеалом који ми летачи носимо у себи, који је понекад и несхватљив другима, боре са тим проблемима. Опстаје онај дух летачки, то наглашавам.

■ *Колико сада летје наши пилоти? Не оних 80–100 сати налетџа по неким међународним стандардима, али не више ни оних некадашњих 3–5 сати.*

– Моја крила су расла са годишњим налетом око 80 сати одмах након завршетка тадашње Ваздухопловне војне академије. То је сада далеко од тога.

Може се видети да од некадашњих 3–5 сати, ми сада летимо преко 40 сати на неким врстама авиона. Али, у просеку, идемо ка 30 сати налета, уз коришћење тренажера, што је пракса свуда у свету.

Пловимо ка бољим водама, што би морнари рекли, очекујући нешто што ће нам омогућити тих 80–100 сати, а коришћењем тренажера и више.

■ *Значи, „пилотска крила“ нису толико савијена?*

Нису, и то је оно што нама на челу ваздухопловства даје мотив да се боримо, за те момке, а ускоро и девојке, да им омогућимо да се и њихова крила једнога дана развију у пуној ширини.

■ *Српско ваздухопловство ускоро ћуни сто година. Који период се може издвојити као најуспешнији у нашој авијацији?*

– Период од шездесетих година прошлог века можемо назвати „златним добом авијације“, када се кренуло са увођењем надзвучне борбене авијације и када смо имали разне врсте ваздухоплова, западног и источног порекла.

Када погледате нашу стогодишњу традицију ваздухопловства, ми смо увек били у врху по техници и технологији коју смо имали. Нисмо заостајали некада ни за водећим силама, наравно мерено потребама војске и државе.

Оно што ја памтим од завршетка академије, то је период од '84. до '90, када смо добили мигове 29 који су јако добри авиони и када смо у пуну борбену употребу увели авион орао, понос домаће авио-индустрије и јуришне авијације. То је период када смо ухватили копчу са свим савременим ваздухопловствима.

■ *Колико и каквих летелица смо тада имали?*

– Било је више од 500 летелица, различитих врста. Био је то период у коме се заиста имало, пре свега у обуци. Наравно, увек постоје проблеми у авијацији као технички захтевном роду, али су тада могућности за превазилажење и отклањање тих проблема биле веће.

Обучавање људи било је много лакше. Тада се један пилот, по нашим стандардима, за осам година правило пилотом прве категорије, апсолутно спреман у свим условима да одговори на постављене задатке. Сада је тај период много дужи.

Имали смо и више врста ваздухоплова. Примера ради, ја сам завршио академију на галебу и борбеној верзији тог авиона – *јасџребу*. Са неких 250 сати са академије био сам борбено потпуно спреман пилот. Када сам дошао у јединицу, тадашњу скопску 98. бригаду, након две године почео сам са преобуком на јуришне авионе *орао*. Тада се тај авион могао мерити са најбољим авионима те намене у свету, а у окружењу је био у самом врху. Након тога завршили смо преобуку и на Г-4.

Имали смо ловачку авијацију у којој су били *мигови* 21, а наши пилоти ловачке авијације имали су задовољство да тада пређу на један од најсавременијих авиона – *миг* 29.

Поред тога, имали смо школску авијацију на којој је вршена почетна обука и селекција.

Ту је и транспортна авијација из које можемо издвојити Ан-26, који и данас добро служи, и Ан-2, који је изузетно погодан за обуку наших специјалних јединица, пре свега падобранаца.

Ту су и хеликоптери, *газела* у свим варијантама, и транспортни вишенаменски хеликоптер Ми-8, који може да се користи и у борбене сврхе, али је углавном служио за транспорт снага и средстава.

Повраћак са рашног загађања

Дакле, једна добра лепеза ваздухоплова по различитој врсти и намени.

■ *Како сѐ се осећали као млади војни пилоти у тадашњем Југословенском рајном ваздухоловству?*

– У војску сам дошао да будем пилот и то ми је био идеал. Када сам спознао које све врсте авијације постоје себе сам препознао у ловачко-бомбардерској варијанти. То иде уз неку моју горштакчу црту и темперамент. Тај дух, спортским речником речено – дати гол више, то надметање ме је испуњавало.

Бригадни генерал Срето Малиновић пилотску каријеру започео је у Скопљу 1984. године, у 98. авијацијској бригади. Након три године је помоћник командира ескадриле за ГРБ (гађање, ракетирање, бомбардовање).

Рат 1991. затекао га је на дужности командира авијацијског одељења. После преласка у Лаћевце, 1992, постаје заменик командира ескадриле, а исте године и командир ескадриле, један од најмлађих на тој дужности у нашем ваздухопловству.

По завршетку командноштабног усавршавања, 1996. године, враћа се у 98. бригаду где је најпре начелник органа за оперативне послове, а затим начелник штаба бригаде.

У септембру 1998. постављен је за команданта 98. ловачко-бомбардерског авијацијског пука (раније бригаде), а на тој дужности је и током рата 1999. године.

За начелника Одељења авијације у Команди Ваздухопловног корпуса постављен је 2001. године, а 2002. завршава генералштабно усавршавање Школе националне одбране.

Од 2005. и формирања Команде ВиПВО на дужности је начелника Одељења за људске ресурсе, а од 2006. помоћник команданта за операције.

Током каријере једном је превремено и два пута ванредно унапређен у виши чин, а одликован је 1991. и 1999. године. Има преко 1.000 сати налета.

Од новембра 2009. године заменик је команданта ВиПВО и унапређен је у чин бригадног генерала.

Имао сам срећу да ми је командир тада био мајор Радислав Мориц Моца. Од њега сам много научио, пре свега како се ради и односи са људима.

■ *Какав је Ваш професионални однос био према задацима рајне '99? Посебно однос према пилотима који су били у саставу ваше јединице?*

– То је карактеристична и атипична година по свему. По стању народа, државе, војске. То су далеко најтежи услови са којима се наше ваздухопловство сусрело, по софистицираности оружја, бројности непријатеља, њиховој снази и могућностима.

Какав је био мој однос? Своју професију доживљавам као озбиљан посао који захтева добру психофизичку припрему, одговорност према себи и према летелици. Од људи који су у тој професији треба стварати један добар тим, са израженим осећајем одговорности према другима, према држави и друштву који издвајају новчана и материјална средства за оно што радимо. Све то подразумева и спремност на жртвовање, ако за то дође време. А '99. година управо је то донела!

Имао сам свега два или три обраћања људима, једно уочи дешавања и два током дешавања. Нажалост, једно обраћање било је због погибије мајора Животе Ђурића, команданта 241. ловачко-бомбардерске авијацијске ескадриле.

Заиста је одличан колектив тада створен, а ја се најбоље сналазим и дишем у таквом окружењу. Када такав дух влада у јединици, видим се у улози првог међу једнакима. Или, да кажемо, тата у породици, кога његова деца поштују и коју он штити.

Моје гесло када је у питању рад са људима гласи – Не чини поручнику оно што као поручник ниси волео да ти чине.

■ *Који Вам је тренушак у каријери био најтежи?*

– У каријери сам имао мало периода у којима сам уживао у летењу, јер је врло брзо моја генерација постала ударна генерација кризе. Из пуно тешких тренутака издвајам свакако '99. годину и погибију Животе Ђурића. Са њим сам од 1986. био нераздвојан и као командир по војничкој линији и по породичном и личном односу. Зато је најтежи момент био обратити се пилотима после погибије једног таквог човека и након тога на његовом гробу рећи оно што сам рекао, а верујте ми, не сећам се шта сам тада говорио.

Говорило је срце, говорила је обавеза обраћања људима који су тешко доживели Животину погибију. Стојим пред момцима који су првог дана изгубили команданта ескадриле, изузетног пилота и човека, и можете замислити какав је то ударац за јединицу.

■ *А тренушак поноса?*

– Опет је то 1999. и посао који смо као јединица, 98. ловачко-бомбардерски авијацијски пук, обавили на начин на који смо најбоље могли у датим условима. Понос је бити на челу људи који упркос опасностима траже да иду на задатак. И понос је кад видиш њихов осећај сигурности због оног како и шта радиш. Као да ти кажу: Добро је, ту си, не може нам нико ништа.

То је понос више на њих него на себе. И зато Медаљу части коју сам добио сматрам и њиховом, а не само својом. Лентом јединице.

Беседа

*(Обраћање пилотима
пре извршење задатка
1999. године)*

Синови моји драги, тигрови 98. јуришног пука. Летесмо до данас на хиљаде летова изнад наше отаџбине. Летесмо и уживасмо у њеној лепоти из ваздуха.

Али данас, данас вас не водим на један такав лет. Данас вас водим на лет са кога се можда нећете вратити. Можда је ово лет у смрт, али не обичну, већ часну са хиљаду километара на час.

То је привилегија само нас одабраних. И данас, као небројано пута у нашој историји, не наређује наша команда. Србија нас зове, анђели моји челични. Иста она у којој проведосмо наше најлепше дане. Србија зове!

Испод наших крила остаће наши градови, наша деца, жене, мајке и очеви. Не бацајмо љагу на наш образ. Нека вас води гесло са наше ратне заставе, заставе 98. јуришног пука: „Отаџбина изнад свега“. То гесло смо заједнички изабрали. Покажимо да нам је оно и на срцу.

Знам, драги моји соколови, да данас нема теже ствари на свету него бити пилот ратног ваздухопловства. Ни

теже, ни поносније. Ја вам не могу обезбедити станове, веће плате, бољи живот. Обезбедићу вам лет у вечну славу у коју ћу вас ја лично повести.

Зато за мном, крило уз крило, као небројано пута до сада. За част професије, за образ отаџбине.

На авионе!

■ На почетку разговора рекли смо да, после свих страдања, ојоравак логично сјоро иде. Помаци су евидентни у обуци, а сада ће и увођење новог школског авиона „ласџа“ 95 донети нове предности?

– Ласџа ће свакако донети унапређења, пре свега у селекцији. Ушва 75 није могла дати најбољу представу како пилоти могу и по којој врсти авијације да се развијају. На тој почетној обуци већ се виде неки афинитети, до изражаја долазе карактерне особине и ту се лако могу изабрати људи за врсту авијације. Ласџа ће сада то омогућити, а са опремом коју поседује већ хвата неке савремене трендове.

То је изузетан школски авион и у плану је да добијемо два прототипа и 15 серијски произведених летелица. Очекујемо четири авиона до краја ове године, шест следеће, а 2012. још пет.

■ Докле се сџигло у процедури избора новог вишенарменског борбеног авиона?

– Прилично смо одмакли у тој процедури. Након израде претходне анализе упућен је захтев произвођачима за тактичко-техничке и економске податке својих понуда. То су руски авиони (сухој, миг 29 М2, миг 35), затим шведски гриџен, француски рафал, амерички F-16 и F-18, еурофажџер-џајфун европског конзорцијума EADS.

Одржане су и неке презентације тих авиона, а ми ћемо, као струка, дати оцену шта би, дугорочније и реално сгледано, било најбоље да имамо.

Избор и набавка авиона захтева дубљу техно-економску анализу, али то је већ комплексно државно питање.

■ До џага ослањамо се на ремонтџе?

– Ниво обуке одржаћемо ремонтом двоседа свих врста авијације. Да омогућимо пилотима да спремно дочекају прелазак на нови авион.

Искрено, двоседи борбене авијације су у овом тренутку велики проблем који успорава динамику обуке и зато смо фокусирани на решавање тог проблема. Транспортна авијација и хеликоптери су мањи проблем.

■ Шџа се дешава са хеликопџером Ми-17?

– Очекујемо ускоро увођење ремонтваних седамнаестица и организовање обуке на тим летелицама.

■ Када очекујете шестџ авиона Г-4 из Црне Горе?

– Ми смо спремни за њихово преузимање и очекујемо да у најскорије време реализујемо тај задатак.

■ На крају, џорука за Дан авијације...

– Порука свим ваздухопловцима, пилотима и техничарима, уз честитку за наш дан, да истрају у чувању духа ваздухопловаца. Само тако ћемо бити спремни да прихватимо нову технику, технологију и нове изазове. ■

Раденко МУТАВЦИЋ
Петар ВОЈИНОВИЋ

Правовремена помоћ

Добар корак у стварању развијеног система за реаговање у ванредним ситуацијама представља формирање ваздухопловних посада у служби трагања и спасавања, које су свих 365 дана у години и током 24 часа спремне да пруже помоћ

У већини развијених земаља постоји интегрисан систем преко кога се у кризним ситуацијама директно ангажују служба трагања и спасавања, хитна помоћ, ватрогасци, полиција, хеликоптери или добровољне снаге. Циљ је да и у систему одбране Србије, после реорганизације и успостављања нових структура у тој области, постоји сличан систем, који ће гарантовати брзо и ефикасно реаговање у кризним околностима и пружање помоћи свима којима је потребна.

Задатке службе трагања и спасавања извршавају и припадници ВиПВО из 119. мешовите хеликоптерске ескадриле са нишког аеродрома и 138. мешовите транспортне авијацијске ескадриле са аеродрома у Батајници.

Хеликоптерска ескадрила на аеродрому у Нишу налази се у саставу 98. авијацијске базе и до сада је успешно обављала ове специфичне задатке. Према речима команданта 119. мешовите хеликоптерске ескадриле потпуковника Синише Стаменова, у оквиру међународне војне сарадње, са Министарством одбране Краљевине Данске опремљене су просторије за ову слу-

жбу на нишком аеродрому и створени добри услови за рад.

Директорат цивилног ваздухопловства склопио је уговор са Министарством одбране о пружању услуга трагања и спасавања у случају ваздухопловног удеса. Дежурне посаде службе трагања и спасавања на нишком и батајничком аеродрому активирају се према прописаној процедури, у случају елементарних непогода, акцидентних ситуација или пожара.

– До сада није било ангажовања посаде у реалним условима, али смо имали више фиктивних проигравања и провера спремности посада. Тренутно стање ваздухоплова и опреме омогућава успешно обављање тих послова, с тим што у наредном периоду очекујемо додатно опремање ваздухоплова опремом која би омогућила ангажовање посада у најсложенијим условима, дању и ноћу – каже потпуковник Стаменов.

Када смо посетили нишки аеродром, дежурну посаду службе чинили

су вођа ваздухоплова мајор Денис Башић, други пилот мајор Бобан Савић, први техничар летач заставник Зоран Грујић, други техничар летач заставник Драган Костић и техничар за ваздухопловну опрему заставник Срђан Стефановић.

Мајор Башић каже да је најважније изабрати најсврхисходнији начин претраге и пут до спасавања унесрећених. За такве задатке, додаје мајор Бобан Савић, посада је потпуно спремна.

Плановима 98. авијацијске базе предвиђено је да се уз помоћ донација Краљевине Данске на нишком аеродрому оснује и Центар за обуку кадрова за потребе службе трагања и спасавања, са перспективном да добије регионални карактер.

Остаје важан задатак да се цивилне службе на истом задатку добро повежу са службом ВиПВО, како би акције биле правовремене и ефикасне. ■

З. МИЛАДИНОВИЋ

Начелник Генералштаба на аеродрому Батајница

Начелник Генералштаба Војске Србије генерал-потпуковник Милоје Милетић, са сарадницима, обишао је 224. центар за електронска дејства Управе за обавештајно-извиђачке послове и Ваздухопловни завод „Мома Станојловић“ ВиПВО у Батајници.

Приликом обиласка, командант 224. центра за ЕД пуковник Бранислав Љушић и начелник Управе за обавештајно-извиђачке послове пуковник Славољуб Јанићијевић информисали су начелника Генералштаба о стању оперативних способности јединице и тежишним задацима за наредни период.

Заступник директора Ваздухопловног завода „Мома Станојловић“ пуковник Ђорђе Вучетић и заменик команданта ВиПВО бригадни генерал Срето Малиновић говорили су о капацитетима овог завода, резултатима рада и плановима за наредни период. Начелник Генералштаба Војске Србије обишао је и погоне за ремонт сложених средстава ратне технике. ■

Завршен курс за прве подофицире

У Центру за обуку и усавршавање подофицира у Панчеву, седма генерација подофицира завршила је „Курс за прве подофицире“. У протеклих пет недеља, 25 искусних старешина из разних гарнизона изучавало је управљање ресурсима, основе права, елементе обуке, лидерство и физичку обуку, а стечено знање потврдили су полагањем тестова. Успешним завршетком овог курса, подофицири се квалификују за дужности помоћника командира чете у обуци професионалних официра и војника.

Према речима команданта Центра за обуку и усавршавање подофицира мајора Милована Васића, да би похађали овај курс, група одабраних подофицира морала је да прође строге критеријуме који су подразумевали праћење и анализу њиховог рада током целе каријере.

Осим тога, истакао је мајор Васић, када се врате у своје јединице, комбинација дотадашњег искуства и нових знања стечених током курса за подршку командовању, афирмише их за задатке главних носилаца индивидуалне обуке, реда, рада и дисциплине. ■ Б. М.

Уништавање неексплодираних убојних средстава

Срнимо Д. АТЛАГИЋ

Сарадњом Војске Србије, Управе за цивилну заштиту Министарства унутрашњих послова и руске државне агенције *Емерком*, на полигону *Пасуљанске ливаде* успешно је спроведено уништавање неексплодираних убојних средстава, преосталих након експлозије магацина у Параћину. У акцији су пронађене и уништене и три немачке бомбе заостале из Другог светског рата.

Након претраге терена, детектовања неексплодираних муниције и њеног транспорта, на *Пасуљанским ливадама* уништено је више од 70 бомби, мина, граната и осталих експлозивних средстава.

Братислав Ранчић, начелник Сектора за ванредне ситуације, нагласио је да је уништавање неексплодираних убојних средстава један од важних задатака са којима се сусреће Управа за цивилну заштиту.

– Средства се обично уништавају на месту на ком су откривена, али да бисмо избегли узнемиравање грађана Параћина, цела акција је у сарадњи са Војском Србије и руском агенцијом *Емерком* спроведена на *Пасуљанским ливадама*. Искористио бих ову прилику да апелујем на грађане да при откривању неексплодираних бомби, мина и других средстава не предузимају никакве самосталне мере, већ да контактирају МУП на бројеве 92 и 985, након чега је уништавање таквих средстава у нашој надлежности – истакао је Ранчић.

Уништавање неексплодираних убојних средстава спровели су пиротехнички тимови Управе за цивилну заштиту и *Емеркома*, а уништавање је обављено детонирањем у две фугасе, односно јаме у којима су средства била положена и затрпана. При уништавању су испоштоване све мере безбедности, а активностима су за случај опасности присуствовале и патроле саобраћајне полиције, кола ватрогасне и хитне помоћи.

Активност на полигону *Пасуљанске ливаде* четврта је акција тог типа спроведена током 2010. године у сарадњи Војске Србије, Управе за цивилну заштиту МУП-а и стручњака руског *Емеркома*. До сада је на територији Параћина уништено више од 900 неексплодираних убојних средстава. ■

Н. ДРАЖОВИЋ

Изложба наоружања и војне опреме Eurosatory 2010 Богата понуда највећих произвођача

Сајам наоружања и војне опреме у Паризу, Eurosatory 2010, ове године окупио је 1.300 излагача, а нашу земљу представљао је „Југоимпорт – СДПР“. Ову значајну манифестацију посетила је делегација Министарства одбране и Војске Србије, коју је предводио Илија Пилиповић, помоћник министра одбране за материјалне ресурсе.

Делегација Министарства одбране и Војске Србије посетила је од 13. до 19. јуна сајам НВО Eurosatory 2010 у Француској. У саставу делегације били су Илија Пилиповић, помоћник министра одбране за материјалне ресурсе, бригадни генерал Митар Ковач, начелник Управе за планирање и развој Генералштаба, пуковник Бојан Зрнић, начелник Управе за одбрамбене технологије Министарства, пуковник Горан Стојановић, директор Техничког опитног центра, потпуковник Милорад Родић из Управе за одбрамбене технологије и мајори Радован Каркалић, заменик директора ТОЦ-а, Бобан Павловић из Војне академије, те војни службеници Милош Филиповић, Драгослав Живанић и Михаило Траиловић из Војнотехничког института.

Домаћин нашој делегацији било је Министарство одбране Републике Француске, а циљ посете да се успоставе контакти са представницима значајних произвођача НВО, те са званичним представницима домаћина. Током боравка наши представници могли су да сагледају техничко-технолошки ниво средстава НВО која се данас производе у свету, а чланови делегације су у непосредном контакту с произвођачима разговарали о развојним пројектима средстава НВО који су компатибилни нашим пројектима и задацима опремања.

Званични сусрети

Током званичног сусрета помоћника министра Илије Пилиповића са дивизијским генералом Кристијаном Лепинетом, начелником Управе за планирање и развој Генерал-

штаба КоВ Оружаних снага Француске, Пилиповић је информисао саговорника о достигнутом степену реформе Војске Србије и о актуелним процесима у српском систему одбране. Посебно се захвалио на донацији симулационог софтвера JANUS који је инсталиран на Војној академији и на доприносу француског официра који се као саветник налази у Управи за обуку и доктрину Генералштаба наше војске. Француска страна изразила је задовољство нивоом сарадње и очекивање да ће у најављеном споразуму о стратешкој сарадњи између Републике Француске и Републике Србије значајно место добити и војна сарадња.

Илија Пилиповић састао се и са пуковником Пјером Лусераном из Директората за међународне послове Генералне дирекције за наоружање (DGA) Министарства одбране Француске. Очекујемо да ће компанија „Dassault“ добити дозволу да одржи презентацију вишенаменског борбеног авиона гафал. Најављено је расписивање тендера за оптоелектронске уређаје и очекује се да се на њему појаве француске компаније.

Наши представници говорили су француским колегама о процесу увођења кодификационог система НАТО-а у систем одбране Србије, а затражена је помоћ у успостављању контакта са организацијом Алијансе за истраживање и развој (НАТО RTO), чије је седиште у близини Париза. Такође, исказана је спремност да прихватимо понуду за последипломско школовање у области војнотехничких наука у Француској. Делегација DGA заинтересована је да на високом нивоу посети српско Министарство одбране током јесени 2010, како би се конкретније разговарало о текућим и будућим облицима сарадње.

Чланови наше делегације потом су обишли штандове значајних компанија и имали званичне сусрете с представницима фирме „Thales“, који су демонстрирали нова средства у области комуникација, оптоелектронике и електронског ратовања, те руске државне компаније за извоз наоружања „Рособоронекспорт“.

Артиљеријски ракетни системи

Пажњу чланова наше делегације привукли су артиљеријски ракетни системи, који су изузетно актуелни у савременом рату. „Thales“ је представио и оптоелектронске нишанске и извиђачке системе који имају могућност интеграције у подсистеме система за управљање ватром (СУВ) артиљеријских ракетних система, потом вишенаменски ракетни систем Multi-Mission System (MMS) (за земаљске и нисколетеће ваздушне циљеве), опремљен вођеним ракетама способним за детектовање циљева до 15 километара, с радијусом дејства до седам километара (монтиран је на лако возило конфигурације 4x4 и може се транспортовати авионом), те Lightweight Multi-Role Missile (LMM), вишенаменску ракету четврте генерације.

ЗНАЧАЈНЕ АКТИВНОСТИ

Поред званичних сусрета наше делегације, током боравка и посете сајму успостављени су нови и обновљени постојећи контакти с произвођачима наоружања и војне опреме, која може бити перспективна за опремање Војске Србије. Такође, направљен је иницијални контакт с потенцијалним добављачима и евентуалним учесницима на сајму НВО у Београду – *Партнер 2011*. Успостављен је и контакт с предузећима која у понуди имају заједничко истраживање и развој.

У стручном смислу, сајам наоружања Eurosatory 2010 имао је изузетан значај. Посете штандовима реномираних светских произвођача НВО омогућиле су приступ информацијама које не могу да се добију на други начин, а које су неопходне да би се процес опремања Војске Србије средствима НВО обављао ефективно и ефикасно. На овогодишњем сајму Eurosatory било је 1.300 излагача, а „Југоимпорт – СДПР“ представљао је нашу земљу.

Фирма „SAGEM“ презентovala је фамилију инерционалних навигационих система (ИНС), различитих нивоа тачности (Sigma 30-300, Sigma 30-400, Sigma 30-500, Sigma 30-300, Sigma 30-600). Репрезенти њихове примене у артиљеријским системима јесу амерички вишецевни самоходни лансер ракета MLRS и самоходна француска топ-хаубица CAESAR. На њиховом штанду био је и панорамски стабилизирани осматрачки систем (Full panoramic day/night stabilized observation sight) MPS, који може бити интересантан као извиђачки подсистем у оквиру борбене мисије самоходног ракетног лансера. „SAGEM“ је приказао и вишенаменски уређај за детекцију и препознавање циљева JIM LR, великог домета, који у интегрише дневно и термовизијско осматрање, телеметрију и ласерско обележавање, а снабдевен је GPS и магнетним компасом.

„Iveco“ је приказао фамилије оклопних транспортера и мултинаменских возила. Посебно су била занимљива тактичка и логистичка возила која могу да буду примењена као подвози за ЛРСВМ (лансер ракета самоходни вишецевни модулари), као што су AT 190 WM trakter 4x4 или EURO CARGO 4x4.

Фирма „Loched Martin“ видео презентацијом приказала је High mobility artillery rocket system (HIMARS) с класичном невођеном ракетом и тактичком вођеном ракетом – ATACMS, те с вођеном ракетом домета 70 километара – GMLRS (Guided MLRS).

„Рокетсан“ је, поред општепознатих система калибра 107 и 122 милиметара, видео презентацијом приказао четворочевни самоходни ракетни систем Artillery weapon systems, калибра 300 милиметара, са фиксним крилима домета 100 километара.

Бразилски „Astros“ је у каталогу приказао нову фамилију ракета (нове врсте бојних глава и ракете с инерционалним вођењем на активном делу путање) за свој модуларни концепт ракетне артиљерије Astros II.

Руски „СПЛАВ“ био је присутан и каталожним и видео презентацијама система град и смерч и унапређеним фамилијама ракета и бојних глава. Посебно је занимљива модернизација система град, способног да изведе аутономну борбену мисију.

Попут руских учесника, ни „Norinco“ није физички приказао појединачни ракетни систем, али су као удружени ру-

ски произвођачи презентovali сопствену фамилију ракетних система.

Из спектра производа „Israel Aerospace Industries“ – IAI издваја се вођена ракета MLM STRAIKES 122 милиметара, с „паметном“ бојном главом, која се одваја од мотора после активне фазе. Ракета се наводи на меморисани циљ посредством GPS/INS. Лансира се из конвенционалних лансера град.

Фински произвођач „VAISALA“ приказао је нову фамилију метео-сонди, која може бити интересантна као део метеоролошког система CYB.

„Mercedes“ је био посебно интересантан због успостављања поновне сарадње са прибојским „ФАП“-ом, који ће произвести специјални камион на бази шасије ФАП1118 за ЛРСВМ. На његовом штанду изложена је комплетна фамилија оклопних транспортера, мултинаменских возила као тактичко логистичких возила попут: Actors, Zetros, Unimog (балистичка заштита STANAG 4569 Level 4 и заштита од мина Level 4b). Тактички камион Actors (8x8), те „специјална шасија“, имали су на Eurosatorји светску премијеру.

Сем њих, „Renault“ и „Asmat“ представили су своја возила, SAAB тренажне системе, Juniper system робустирани рачунари, а били су били присутни и Trimble, Elbit systems, Honeywell... Поједини производи ових фирми користе се

као елементи подсистема СВВ или подсистема аутоматике вишецевне ракетне артиљерије.

Телекомуникациони системи

Француска фирма „SAGEM Safran Group“ – представила је FELIN (Fantassin à Equipements et Liaison Intégrés), програм модернизације војника пешадије с интеграцијом опреме и комуникационог линкова. Портабл електронска платформа – PEP (Portable Electronic Platform) управља разменом података и сензорима смештеним на оружју. Заснована је на USB2.0 архитектури. RIF (Felin Information Network) је мали персонални радио који обезбеђује пренос података и бежичну комуникацију. Чине га два радио уређаја (у једном кућишту), од којих је један намењен за комуникацију с командиром вода, а други за комуникацију са војницима у одељењу. За комуникацију гласом користи се померање виличне кости (osteo-phone). Фреквенцијски опсег је 802–862 MHz. Домет комуникације на отвореном терену је километар, а у урбаном подручју 600 метара. RIF ради независно од PEP компјутера, тако да се у случају отказа компјутера комуникација неће прекидати. Базиран је на „Thales“-овом PR4G VS4 радију са FH. Командир вода повезан је са SITEL управљачким системом на возилу. Шлем је опремљен микрокамером за дневно и ноћно осматрање, с видним пољем од 50 степени.

„Thales“ је приказао и TWS 6000 – Tactical Wimax Solution. Он омогућава велику брзину преноса до 30 Mb/s (uplink/downlink). Иста радио јединица користи се и за базну и корисничку станицу, а омогућава комуникацију – тачка–више тачака.

и дигиталним мрежама, LAN и WAN мрежама и другом терминалном опремом. PRC-525 карактерише рад у више опсега, укључује FS, заштиту преноса, GPS и ALE мод рада. Коришћен је у мисијама под командом НАТО-а, ЕУ и УН у Анголи, БиХ, Космету, Мозамбику, Тимору, Конгу и Авганистану.

Посетиоци су могли да виде BOWMAN – тактички комуникациони систем за VHF и UHF радио уређаје британске фирме „ИТТ“. Норвешки „KONGSBERG“ приказао је TacLAN који обезбеђује IP базирану жичну и бежичну широкопојасну комуникациону инфраструктуру, а „RADMOR“ из Пољске персонални радио R35010, фреквентног опсега 2405–2480 MHz, домета до 800 метара. Радио корисници могу се веома брзо повезати у мрежу без коришћења базне станице. Истовремену конференцијску везу могу успоставити четири војника.

Мерна опрема

На штанду аустријског произвођача опреме за балистичка мерења „Highe Precision Instruments“ – HPI, уз 3D презентацију могле су се добити детаљне информације о карактеристикама и ценама уређаја из њиховог производног програма – оптичке баријере (сингл и дубл), опитне цеви малог калибра, опитна постоља, балистички анализатори, доплер радари (мерење почетне брзине зрна и праћење до максимум 700 метара).

Чланови наше делегације, посебно из Техничког опитног центра, упознали су се са представницима чешке компаније „PROTOTIPA“, која има сличан производни програм као и HPI.

На штанду компаније „ТЕКТРОНИХ“ презентоване су могућности најновијих анализатора спектра намењених за

Приказани су оптички системи Lucie, који повећавају угао осматрања (51 степен у односу на постојећих 40 степени) у односу на друге произвођаче. Доступне су опције увеличавања од 3,8x до 5x, тежина је мања од 435 грама, напајање батеријама од 1,5 V или 3,6 V), те Monie (monocularni) или Bi-Monie (бинокуларни систем) са истим карактеристикама као Lucie. Sophie XF је инфрацрвени термички систем са оптичким зумом и локатором покретних циљева за дневно и ноћно осматрање.

Португалијска фирма „EID“ изложила је PRC-525 Combat Net Radio који покрива три фреквентна подручја (HF, VHF и UHF) у опсегу од 1,5 до 512 MHz. Тај уређај омогућава рутирање података, комуникацију и интерфејс ка аналогним

рад у реалном времену. ТОЦ користи више мерних система француског произвођача 01dB-Metravib за мерење и анализу вибрација на конструкцијама, хуманих вибрација и буке.

Норвешка компанија „[hidnn]TM“ представила је мини уређаје за криптовање података са хард дискова, флеш и осталих меморијских уређаја. Суштина примене тих уређаја је да се таквим крипто адаптером врши шифровање података којима се касније може приступити само помоћу одговарајуће картице.

Врло корисне су информације француске компаније „S.E.R.E.M.E.“ која се бави производњом мерне опреме за испитивање удара, шокова, вибрација и буке, а по посебним захтевима наручиоца. То је значајно имајући у виду да је Елаборатом о опремању полигона Никинци предвиђена набавка уређаја за испитивање на пад и удар.

Са директором данске компаније „WEIBEL“, за чији је производ 3D доплер балистички радар покренут реферат за набавку, вођени су разговори око рокова испоруке, начина и садржаја примопредајних испитивања, обуке наших инжењера и могуће модификације софтвера у складу са нашим захтевима.

Заштитна средства

На штанду француске компаније „SAGEM-Safran“, где је презентован француски модела војника „Фелин“, приказани су његови подсистеми – нови модел шлема, монокуларни и бинокуларни оптички уређај који се монтира на шлем, борбени прслук, пушку, термовизијски нишан, тактички рачунар, радио-уређај, униформу и осталу додатну опрему. Највећу пажњу закупила је нова аутоматска пушка с мултифункционалним тастерима на рукохвату, који су интегрисани с термовизијским нишаном и рачунаром. Има масу од 29 килограма, која се додатно увећава за 7 при примени балистичких плоча. Том пушком пре месец дана опремљене су две јединице величине пука. На предстојећем сајму у Прагу (у октобру) биће приказани сви елементи подсистема, заједно с моделима других оружаних снага.

Када је реч о савременим средствима за РХБ деконтаминацију, за нас је занимљива италијанска фирма „CRISTA-

NINI“, чији се уређаји за деконтаминацију налазе у мањем броју у опреми Војске Србије.

На штанду немачког произвођача „BLÜCHER“ могли су се видети најновији производи за заштиту тела у условима високотоксичне контаминације. Приказане су карактеристике филтрирајућих заштитних одела и система за хлађење тела у условима високих температура. Такав концепт савремених система за хлађење тела представила је француска компанија „Paul Boye“. Охрабрује чињеница да се и даље примењује исти технолошки поступак производње активног угљеничног сферичног материјала, који је у тој форми примењен и у моделима заштитних средстава Војске Србије.

Приликом обиласка штанда француске компаније „GROUPE MARCK“, наши представници сазнали су да је та фирма једини конфекционар униформе за целокупне оружане снаге Француске и један од произвођача свих репроматеријала који улазе у процес производње униформе. Они у то улажу значајна средства, користе искључиво најквалитетније сировине и изузетну пажњу посвећују контроли квалитета. ■

Милорад РОДИЋ

Из дневника
српских мировњака
у Конгу

ЛЕТ ИЗНАД ДФРИКЕ

Кратак и продоран звук запара врели афрички ваздух... Нови е - mail за АМЕТ тим Војске Србије у бази Инцал код Киншасе... На лицу пуковника доктора Саше Ковачевића могла се прочитати блага узнемиреност док је читао поруку. Затим – одлучан поглед и кратко наређење: ...тим два српског АМЕТ-а да обави хитан MEDEVAC (медицинску евакуацију) осморо повређених припадника Египатског батаљона мировних снага.

Брза провера опреме и за десетак минута тим је на путу за Нђили, највећи аеродром у Киншаси. Уз завијајући звук старији водник прве класе Дејан Станковић и медицински техничар Љубо Шкрга пробијају се задивљујуће вешто кроз саобраћајни колапс.

Потребно је добрих пола сата да се тим пробије до аеродрома и то се време користи за прикупљање информација са терена. Египатски војници су повређени у саобраћајној несрећи у Гемени, малом граду на североистоку Конга. Претходна кишовита ноћ отворила је још једну рупу на и онако лошим саобраћајницама. Возач није успео да на време заустави. Минибус УН-а склизнуо је у провалију. Локално становништво успело је да Египћане извуче из слупаног возила, али сви су претрпели тешке повреде.

Последње речи кратког радио брифинга чујемо на капији аеродрома док брундање авионских мотора полако гушти глас са мотороле.

Авион УН је већ припремљен за пријем медицинске екипе. То нам потврђује канадски капетан који нас дочекује на улазу у летелицу. Путујемо са целокупном опремом АМЕТ-а јер морамо бити спремни за сваку ситуацију на терену.

Један сат лета до Гемене. После слепања капетан не може да сакрије изненађење – у његовом авиону направљен је мини траума центар спреман да прихвати болеснике. Канађанин нас обавештава да је спољна температура 42 степена, влажност 93 процената и да дува јак југоисточни ветар... Типични климатски услови за овај део Конга.

Крећемо војним санитарским возилом ка месту несреће док нас ветар засипа црвеном афричком прашином. Пролазимо кроз дрвореде палми које скривају град. Готово да не видимо никог од око 200.000 становника Гемене. Ветар, врућина и влага су нам рашчистили прашинаве, неасфалтиране путеве.

Повређене затичемо у импровизованој амбуланти у египатској бази. Пацијенти су били у веома лошем стању. Теже је но што смо обавештени. Веома лоше указана прва медицинска помоћ...

Српски мировњаци лицем у лице са озбиљним проблемом – сви повређени захтевају хируршко збрињавање! ... Прелом базе лобање, напрсла махила, два прелома подлактице, серијски прелом десних ребара, повреда кичменог стуба, много посекотина по телу...

Доносимо одлуку – мења се план лета! Уместо повратка у Киншасу пилоти добијају ново одређиште – Преторија, Јужна Африка.

Сваки тренутак је био и превише драгоцен да би се изгубио, али тек на висини од 39.000 фита наставља се указивање помоћи. Одлучни др Ивица Ђурић је ординирао, искусни анестетичари су неуморно пре-

вијали, пунктирали вене, моделирали удлаге, делили лекове...

Пуна три сата настављамо указивање помоћи у ваздуху војницима који не знају ни реч енглеског и француског.

Точкови авиона додирују беспрекорну писту преторијске „Лансерие“. Четири амбулантна возила јужноафричких колега превозе нас до војне болнице у Преторији.

Након једночасовне вожње стижемо до болнице. На примопредаји сви повређени су у стабилном стању.

Док се српски тим спремао да напусти болницу из „бокса три“ зачу се чудна бука. Сви погледи усмерише се ка улазу. Тамо је у ставу мирно капетан Салаха Дин са сломањеном десном руком поздрављао српске АМЕТ-овце.

Капетан др Ивица Ђурић, старији водник Жарко Павлов и водник Бранко Радосављевић отпоздравеше.

Овога пута савладали смо језичке баријере. Тамнопута сестра, Јужноафриканка, која говори само Kiswahili, пусти сузу. Све је разумела. ■

Тим АМЕТ 14

Професионалци

Н На тактичкој вежби са бојним гађањима на Интервидовском полигону Пасуљанске ливаде, пешадинци, артиљерци и тенкисти Прве бригаде Копнене војске приказали су висок ниво оперативних способности.

Према речима команданта бригаде бригадног генерала Ђокице Петровића, вежбовне активности комбиноване са бојним гађањима представљају финализацију процеса интензивне обуке.

Како је ове године тежиште рада у јединици било на попуни професионалним војницима, за нове припаднике Прве бригаде боравак и рад на полигону представљао је својеврстан испит знања, хтења, обучености и психофизичке припремљености за обављање нових дужности. ■

Б. М. П.

ПОЛОЖИЛИ ИСПИТ

Вежба 63. падобранског батаљона на Орешцу

Десант у

Аутоматизовано тенковско стрелиште Томашево, надомак Орешца. Подне. Жива у термометру достигла је четрдесети подељак. Нигде хлада. Сирена је најавила почетак вежбе Шездесет и трећег – хеликоптерски десант извиђачко-диверзантског тима...

Транспортни хеликоптер ХТ-40 прелетео је контролни торањ и упутио се ка центру стрелишта. Осмица не сече ваздух, већ га некако потискује надоле. Пилот се лагано спушта. Својих једанаест тона задржава више помоћу ваздушног јастука него снагом мотора. Тлу прилази пропињући се на нос. Ноге стајног трапа су на земљи. Бочна врата клизе по шинама, а густо облак усковиталале

прашине улази у летелицу. Време је за искакање.

Први тим специјалаца већ је на земљи. Секунде су појуриле и одбројавају заузимање заклона и одређених позиција, у зависности од улоге у тиму и наоружања. Хеликоптер у бришућем лету окреће по следећи тим.

Сада су јаснији рафали аутоматског наоружања. Меци калибра 5,56 милиметара нове аутоматске пушке Г-36 немају довољно јаку ударну моћ да при првом поготку оборе мете, које симулирају противника. А дужи рафал

ПОДНЕ

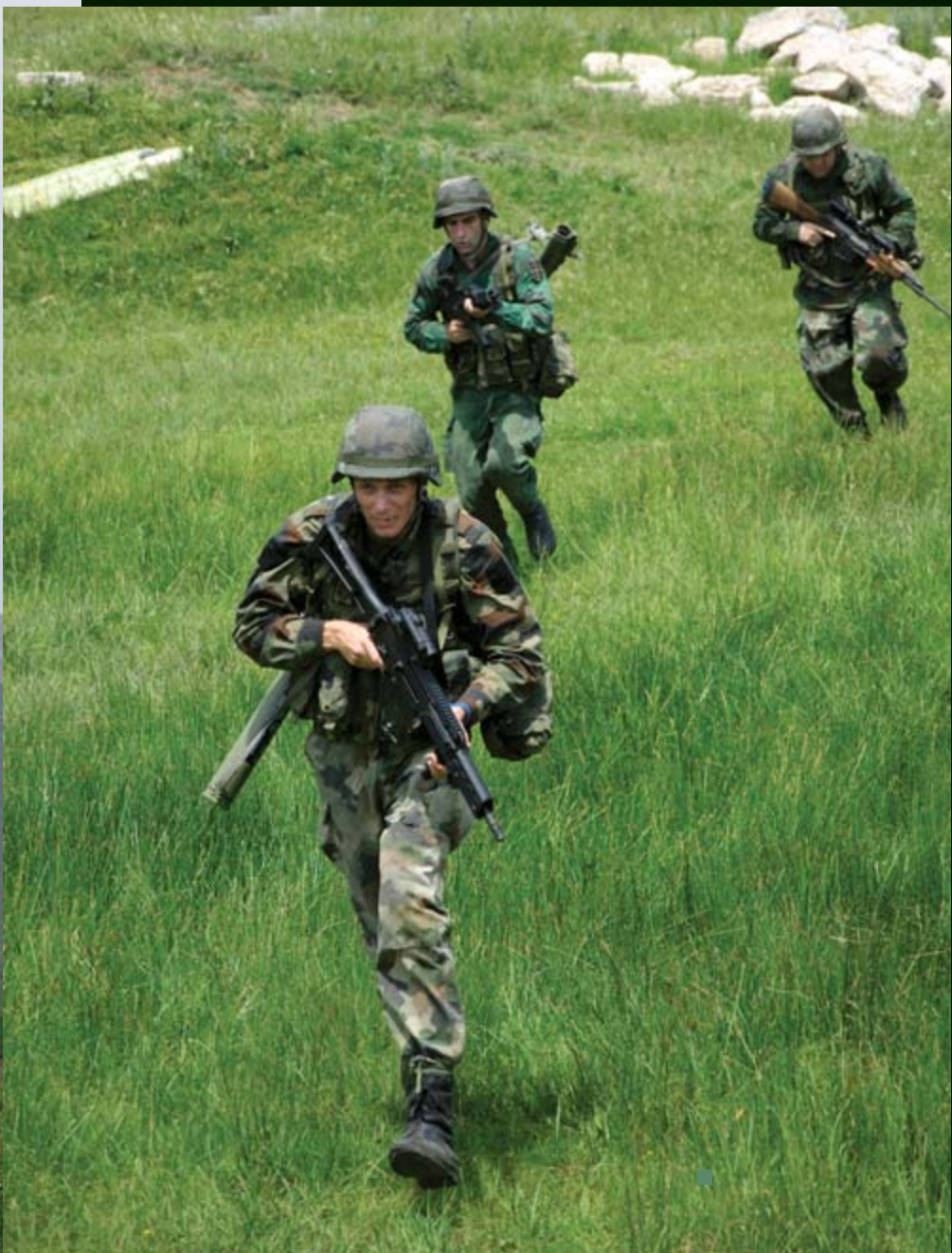
значио би и дуже излагање непријатељској ватри...

Комадићи земље и бусени траве полетели су на све стране. Специјалци су брзи... осматрају, дејствују, напредују... крећући се у погнутом положају. Нови митраљез МиниМи подржава зоље. Леви бок је очишћен. С десног прети оклопно возило... Колено војника чврсто је заривено у земљу, а тело скоро непомично. Последњи поглед ка циљу и лагани стисак обарача... Директан погодак.

Секунде су се претвориле у минуте. Вођа тима зна да је хеликоптер на пола пута до места извлачења. Наредба је јасна – заузети што бољи положај, маскирати се и чекати на знак. И последњи диверзант стигао је до шумарка. Кроз нишан хеклера у правилним размацима мотре по хоризонту.

Бука Ми-8 најављује укрцавање и повратак у базу. Специјалци одступају у колони... Задатак је успешно окончан... ■

Петар ВОЈИНОВИЋ
Снимио Горан СТАНКОВИЋ

Дотеривање времешне даме

Прва фаза генералног ремонта *Козаре* у бродоградилшту Апатин завршиће се крајем септембра. Због обима послова и недостатка финансијских средстава, може се очекивати да најстарији брод из састава Речне флотиле, у пуном сјају, запливи Србијом тек наредне године

Крајем октобра прошле године, у зимску луку апатинског бродоградилшта упловила је „Козара“, тешка 550 тона. Потом је, навожењем на платформу носивости 2.000 тона, синхро-лифтом издикована, односно издигнута из воде, како би се, између осталог, могли обавити преглед и радови на поправци подводног дела трупа, трансмисије и система за управљање. Тај поступак се, иако сложен, при редовном водостају изводи за око 20 до 30 минута, док се приликом високог водостаја време издикованања скраћује на пет до десет минута.

Ангажовањем варилаца, монтера и бравара, монтажом на преклоп, зановљено је око 30 квадратних метара дотрајалих лимова на трупу брода, па ће даљи посао све више преузимати електричари, мотористи, електроничари и енергетича-

ри. Тек после њих на сцену ће ступити столари, тапетари, керамичари, водоинсталатери, тапетари и остали мајстори.

Према речима пуковника Бранимира Вујатовића из Управе за одбрамбене технологије Сектора за материјалне ресурсе, који руководи радом екипе стручњака из Министарства одбране, Техничког опитног центра и Војнотехничког института, ремонт брода неће представљати само његово лицкање већ и модернизацију система и склопова.

У брод је већ уграђен савремени навигационо-информатички систем (НИС) кога чине и дигитални речни радар, електромагнетни компас, дубиномер, нова верзија ГПС-а и рачунар за читање навигацијских карата. Уграђени систем испуњава предвиђене међународне стандарде и у потпуности ће задовољити сигурност пловидбе бродом „Козара“.

Брод „Козара“ изграђен је 1939. године у аустријском бродоградилшту у Линцу. Тада се звао „Kriemhild“. Шездесетих година прошлог века прешао је у власништво мађарске Југословенске ратне морнарице. Данас је у саставу Речне флотиле Војске Србије, а представља брод посебне намене који се најчешће користи као резиденцијални објекат, у туристичке сврхе, за школске вожње и студентска путовања.

Поред тога, на броду ће се модернизовати и електроенергетски системи – стари, основни бродски напон од 110 волти истосмерне струје замениће напон од 220 волти наизменичне струје. Такође, климатизоваће се бродски оперативни центар, кормиларница и део стамбеног простора.

Током ремонта, у који су поред апатинског бродоградилшта, укључени и стручњаци Ремонтног завода из Чачка, на радовима у области основног одржавања свакодневно се ангажује и посада брода, којим командује поручник фрегате Дарко Стричић.

После прве фазе ремонта уследиће радови који се изводе изван бродоградилшта, како би „Козара“ у новом сјају изнова прамцем засекала таласе наших река. ■

Будимир М. ПОПАДИЋ

Прелетање граница

У Бањалуци је недавно одржан „Балкански скок пријатељства 2010“, традиционална манифестација на којој се окупљају ветерани, резервни и активни припадници специјалних јединица из целог света. Ово окупљање је настало у сарадњи Грчке уније резервних падобранаца и тадашње 63. падобранске бригаде, а од тада су домаћини манифестације били и српска Жандармерија и Специјална атитерористичка јединица.

Ове године домаћин је била Специјална јединица полиције МУП-а Републике Српске, која у свом саставу има и падобрански тим. Организацију је преузео Падобрански школски центар Бањалука, са Душком Грмушом на челу, у сарадњи са Удружењем ветерана 63. падобранске бригаде.

Драгоцену помоћ пружио је Министарство одбране Србије које је одобрило десантне падобране и инструкторе из 63. падобранског батаљона Специјалне бригаде Војске Србије, док су Оружане снаге Босне и Херцеговине обезбедиле смештај учесницима.

Манифестацију је отворио министар унутрашњих послова Републике Српске Станислав Чађо, а на церемонији је говорио и градоначелник Бањалуке Драгољуб Давидовић, пожелевши да ова манифестација у његовом граду постане традиционална.

На тродневном окупљању учествовали су падобранци Руске Федерације, САД, Специјалне јединице полиције МУП-а Републике Српске, 63. падобранске бригаде/батаљона Војске Србије, Противтерористичке јединице МУП-а Србије, Кипра, Грчке, Војске Црне Горе и ОС БиХ, те јединице за специјалну подршку СИПА-е БиХ и швајцарског контингента Еуфора. Уз њих, учествовали су Горска служба спасавања, Цивилна заштита Републике Српске и Ерсфот тим 6919.

На завршној свечаности падобранска крила Специјалне јединице полиције уручио је командант јединице Предраг Крајиновић.

Пети број „Падобранца“, прилога магазина „Одбрана“, донеће опширан извештај са манифестације која се претворила у значајну регионалну иницијативу и потврдила да падобрански „esprit de corps“ надилази државне, етничке, културне па и историјске границе. ■

Јован ЂУЛИБРК

Меки појас

Када бисмо просечног цивила питали за прву асоцијацију или објашњење речи „круг“ вероватно бисмо чули: геометријска фигура, савршен облик, круг породице, круг двојке... Међутим реч „круг“ сваког војника непогрешиво асоцира на простор са унутрашње стране касарнске ограде.

Круг је за војнике, или боље рећи за команданта, као авлија за домаћина. Врло је важно да госту што пред кућу долази поглед прво падне на уредан травњак, орезан ружичњак и пометене бетонске стазе. Гост, нарочито ако је важан и редак, већ са капије треба да спозна труд вредне чељади док домаћин, полукорак иза, с његове леве стране мимиком наређује послужење. И док уважени посетилац борави „у нашој средини“, свеprisутна „уређеност“ треба да га увери да се у кући зна за ред и рад...

Фолклорне особености уселиле су се и у војничка дворишта, па је уз именицу „круг“ у војном језику готово увек везан глагол чистити или његов еуфемизам – уређивати. Иако нико, нарочито у војсци не доводи у питање потребу за хигијеном животног и радног простора, један елемент „уређености“ недокучив је по својој сврси и намени. Реч је о „меком појасу“ – површини ситно окопане земље без вегетације која се у касарнама (не свим) пружа дуж ивичњака унутрашњих саобраћајница, ободом писте за постројавање и крај осталих бетонских површина.

Меки појас, широк и до неколико десетина метара, постоји или је постојао на деловима државне границе, поред ограда војних објеката и индустријских постројења, те између шумских парцела – а са наменом да спречи или успори ширење пожара или да би у мекој земљи остали трагови непожељних посетилаца. Међутим, ако по вертикали субординације у некој касарни питате зашто се за ширину војничког ашовчића окопава „меки појас“ уз путеве и писте, тешко да ће ваша радозналост бити задовољена.

„Кад не ради пушка, ради ашовчић!“ – крилатица која је генерацијама војника отворила видике значаја инжињеријског обезбеђења звонила је једнако строго и једнако мрско из уста сваког командира. Доимала се тако јер је обавезно долазила после марша, „атомског“ с неке стране, „јак артиљеријске паљбе“ или већ неке друге тактичке радње која зноји и умара. Но, свака грудва земље утабане у грудобран и сваки центиметар дубље укопан заклон, проверено, спасавао је главу. Зној и жуљеви са обуке доказано имају сврху.

Кадети, а некада студенти Војне академије генерацијама „играју тетрис“ на делу круга касарне на Бањици. Интерни жаргон подразумева уклањање траве између бетонских коцки којима је погљочано на стотине квадратних метара круга. А, коров, познато је, најбрже буја баш током пролећног и летњег испитног рока... Има основа веровању да је такве и сличне проблеме данас могуће решити једноставнијим и ефикаснијим технолошким поступцима од употребе зашиљених гранчица или ашовчића.

Доба када ће наша војска бити потпуно професионална није будућност, него садашњост. У таквој садашњости „уређеност“ касарног круга неће бити универзална валута при повољном оцењивању оперативне способности јединице. Најзад, професионални војник и превише кошта да би служио било чему сем својој основној сврси.

Зато ваља очекивати да ће међу професионалцима меки појас полако постати прошлост.

Ништа лично... ■

Војници на друму

Јединица Војске Србије која се налази у касарни „Васа Чарапић“ има 67 моторних и девет прикључних возила, што је чини најбоље опремљеном транспортном јединицом у систему одбране. Возачи, који су од почетка године превезли око 40.000 људи, седам тона терета, прешли безмало пола милиона километара, имају репутацију веома безбедних учесника у саобраћају.

Припадници чете за транспорт Петог логистичког батаљона Централне логистичке базе приказали су недавно на показној вежби парк вучних возила из свог састава и теретна возила специјалне намене. Демонстрирали су њихове могућности приликом извлачења неисправних возила и габаритног терета за потребе Војске Србије. Посебно атрактиван, истовремено и најзахтевнији део вежбе, био је утовар неисправног вучног воза на други воз и његово одвожење. Умешност и искуство чете за транспорт показана је на делу.

Добитна комбинација

Јединица на Бањици, у касарни „Васа Чарапић“, поред путничких возила, има 11 аутобуса, шест шлепера, четири минибуса, те десет вучних возова који служе за превоз инжињеријских машина и борбених возила, што је чини најбоље опремљеном транспортном јединицом у систему одбране, истиче заступник команданта Петог логистичког батаљона мајор Велибор Јовановић. У њој раде искусни возачи, који су у протеклих десет месеци превезли око 40.000 људи и седам тона терета. Прешли су, безмало, пола милиона километара, а како каже мајор Јовановић, при томе се показали као најбезбеднији возачи у нашој војсци. Возила из транспортне јединице ангажују се

нице ангажују се за потребе и снабдевање јединица и установа Министарства одбране и Војске Србије.

Превазилажење тешкоћа свакодневица су запослених у јединицама логистичке подршке. Међутим, сусрет искуства и младости, официрског и подофицирског кадра, представља добитну комбинацију за успех у послу.

Парк вучних возила је већ у приправности, и све је спремно за покрет и маневар. Чета за транспорт има 67 моторних и девет прикључних возила посебне намене. Иако су нека од стара и више од две деценије, редовним одржавањем и ремонтом, за коју су задужени искусни механичари тог састава, осигуравају се њихова исправност и поузданост на друму.

Вештина маневрисања

Неколико тренутака након што се уверио у исправност путних исправа возача, командир је наредио покрет. За

глушујућа бука мотора разломил се ваздухом. Возачи су, испаркиравајући моћне машине намењене за превоз високогабаритних возила и тенкова на специјалној приколици, по потреби и ван путева, један по један, провирујући из кабина „мазова“ пратили даља упутства. „Утовар неисправног вучног воза на други воз и његово одвожење“ – било је наређење које им је саопштио командир другог вода у Чети за транспорт, поручник Златко Стојменовић.

Убрзо се тешки теренски тегљач с приколицом нашао испред неисправног возила. Искусни возачи и механичари били су више него уиграни – спустили су рампу за навоз приколице вучног возила. Уз буку громогласних тенковских мотора којима су „мазови“ опремљени, осам великих точкова нагазило је рампу, измичући се из облака дима који их је обавијао. Вештим маневром возача неисправно теренско за тили час нашло се на вучној приколици другог возила, а за

возаче и механичаре који су посматрали акцију био је то знак да је време за обезбеђивање натовареног „маза“.

Поштујући редослед радњи, они су подигли тешку рампу за навоз и тиме осигурали да терет, без обзира на терен по којем ће се кретати, буде сигуран. Утовар је успешно обављен. Време је за покрет. Возач је прилично вешто, возећи у рикверц, маневрисао композицијом дугом 17 метара, чији је товар прелазео 40 тона.

Механичарима и возачима из чете за транспорт, који су већ свикли на звуке мотора и мирис нафте, приказ робушних теренских возила био је посве обичан. Они „мазове“ познају до најситнијих детаља, па тако ни квар на друму не може да их изненади. Највећи број данашњих задатка успешно су савладали. Композиција с возилом у квару која се удаљавала била је безбедна... ■

Биљана МИЉИЋ
Снимео Горан СТАНКОВИЋ

Људи из строја

Старији водник прве класе Владица Живановић

Гађања на ледини

Подаци указују да се 40 посто тенковских и 80 посто пешадијских гађања у Војсци Србије изводи на аутоматизованим стрелиштима, као што су стрелишта „Међа“, „Орешац“, „Кривуљ“, и друга. Поставља се питање, како се изводе преостала пешадијска и тенковска гађања?

Тада на сцену ступа старији водник прве класе Владица Живановић, који по правилу опслужује гађања на интервидовском полигону „Пасуљанске ливаде“, са комплетом опреме радио-стрелишта М-79 (КОРС). Комплет се може поставити на било ком терену, уз минимално инжињеријско уређење и за веома кратко време.

Занимљиво је да је КОРС једини комплет такве врсте у Војсци Србије и да се употребљава од давне 1980. године. Кварови се најчешће дешавају на пријемнику и кабловима за везу, али старији водник Живановић води рачуна да за што краће време поправи и замени све што је потребно и обезбеди да уређај и припадајућа опрема буду у сваком тренутку исправни. Наравно, све то не би било могуће без техничке помоћи људства из 36. тенковског и 39. логисти-

чког батаљона Треће бригаде Копнене војске.

Комплет се састоји из командног пријемника, извора напајања, уређаја за показивање лаких и тешких мета, кабловских секција, инерционог давача и склопа опреме за регистрацију погодака, осветљавање мета и имитацију ватре. Са комплетом може да се обезбеди истовре-

но извршење гађања за десет стрелаца и за два тенковска или механизована вода.

Старији водник Живановић годишње опслужује неколико стотина пешадијских и оклопних гађања, што другим речима значи да на полигону проведе три месеца годишње. Најчешће опслужује јединице Копнене војске и Војне академије, док КОРС повремено користе и састави МУП-а и Жандармерије.

„Најзахтевнији задаци су постављени на тактичким вежбама са бојним гађањима Челик 2008, Гром 2008 и Диџломац 2009“ – каже старији водник Живановић – „зато што су на њима учествовале јединице разнородних састава и велики број извршилаца гађања, што је захтевало постављање великог броја циљева и максималну прецизност у време појављивања мета“.

Дужност руковођа КОРС за старијег водника Живановића јесте допунска дужност, а основна је командир тенка у 36. тенковском батаљону Треће бригаде Копнене војске. Често борави и на бази „Врапце“, где обавља послове обезбеђења административне линије и контроле Копнене зоне безбедности. Јасно је да га у таквим околностима супруга, две ћерке и син ретко виђају, али зато он сваки слободни тренутак посвећује њима. ■

З. МИЛАДИНОВИЋ

Увек нешто ново

Најдражи гости сваког лета су деца из Србије, а ове године и из земаља региона, која у оквиру активности Хуманитарне организације „Наша Србија“ уче и друже се, стичу нова пријатељства, а одлазе са уверењем да националне, културне и друге различитости спајају и богате људе

Добар тренд пословања у последњих неколико месеци Војна установа „Тара“ наставља и у летњој сезони. Просечна попуњеност капацитета је 80 процената, што се сматра успехом у времену када криза и те како утиче на резултате у туризму.

Од марта ове године ВУ „Тара“ у свом саставу има део објеката Војне установе „Врњачка бања“, хотел „Брезу“, вилу „Сомборка“ и Војни самачки хотел у Краљеву – каже на почетку разговора потпуковник мр Јован Мијатовић, који је од 2004. године директор ВУ „Тара“. – Тиме смо проширили понуду и на туристичком тржишту сада нудимо разноврсне могућности за одмор, опоравак и рекреацију. Уз хотеле „Оморика“ и „Бели бор“ на Тари, сада имамо близу 1.000 лежаја које гостима нудимо по различитим ценама, уз плаћање до седам рата, што омогућава да се прилагодимо, како ми то кажемо, сваком цепу. Уз то, наше цене овог лета су на нивоу прошлогдишњих, а простор за такву могућност пронашли смо у смањењу трошкова уз задржавање нивоа услуге. На тај начин задржали смо старе госте, чији стандард не би поднео повећање цена, а придобили смо и нове,

тако да смо веома задовољни пословањем у овом периоду – истиче директор Мијатовић.

Такав тренд очекује се и у јесењим месецима, када ће школски и конгресни туризам попуњавати капацитете, а на Тари се надају и једној доброј зими, која ће, за разлику од претходне две са мало снега, привући љубитеље зимског одмора.

– На Тари свих ових година стално допуњујемо нашу понуду. То су пре свега нови садржаји у рекреативном делу, као што је ново скијалиште код „Оморике“, са рефлекторима за ноћно скијање, које смо изградиле за ову зимску сезону. За ово лето смо код хотела „Бели бор“ урадили два нова тениска терена, такође са рефлекторима за ноћно играње, по квалитету сигурно међу десет најбољих у Србији – истиче директор Мијатовић и најављује тениске турнире за разне узрасте чиме ће се обогатити спортски садржаји, уз постојеће одличне услове за фудбал, кошарку, одбојку, рукомет и друге спортове. Код „Белог бора“ пројужена је и трим-стаза која сада има хиљаду метара, са новим справама и местима за одмор.

У сарадњи са хуманитарном организацијом „Наша Србија“, која је овог

Нови тениски терени код хотела Бели бор

Потпуковник мр Јован Мијатовић,
директор ВУ Тара

лета на Тару довела младе из читавог региона, уређен је „Град пријатељства“, едукативни и спортско-рекреативни центар који пружа изванредне услове за боравак деце и омладине, који може да ради 24 сата јер је осветљен.

Директор Мијатовић напомиње да је део смештајних капацитета на Тари и у Врњачкој Бањи реновиран „од

пода до плафона“, према финансијским могућностима, али гости су задовољни јер виде да је то урађено у препознатљивом квалитету на који су навикли у Војној установи.

Задовољни су и гости у приватном смештају на Тари, јер им је у мотелу „Јеремичак“, који је такође у саставу Војне установе, понуђена квалитетна и разноврсна исхрана током целог дана, а у вечерњим сатима богатији забавни програм уз музику. Национална јела гостима се нуде у „Јавору“ и ресторани „Радмиловац“.

Такође, гости хотела „Оморика“ сада могу лакше да паркирају своја возила јер је паркинг проширен са нових 50 места, а то је раније био проблем у пар летњих месеци када је Тара пуна гостију, као што је и ових дана.

У сезони је око 40 посто гостију из Министарства одбране и Војске Србије, који за четвртину имају повољнију цену боравка у хотелима Војне установе „Тара“. ■

Раденко МУТАВЦИЋ

„Бреза“ враћа госте

У хотелу „Бреза“ у Врњачкој Бањи, од уласка у састав Војне установе „Тара“ овог пролећа, доста је урађено на реновирању, обогаћивању понуде и проширењу угоститељских услуга, тако да је овог лета попуњеност капацитета већа, а враћају се и стари гости којима је управо тај хотел био заштитни знак незаборавног боравка у Бањи.

Поред „Брезе“, вратили смо госте и у обновљену вилу „Сомборка“ – истиче директор Мијатовић. – Ту је сада 35 лежаја, а размишљамо о прилагођавању овог старог здања, за апартмански смештај, са простором од 60 до 100 квадрата. Објекту грађеном тридесетих година прошлог века, са зидовима од 80 сантиметара, не треба клима ни у најтоплијим данима, тако да ће пружати заиста одличне услове за одмор.

Побољшање услова у вили „Сомборка“, као и у свим објектима Војне установе, оствариваће се из прихода које ствара сам објекат.

Рођендан „Наше Србије“

Овог лета на Тари, Хуманитарна организација „Наша Србија“ слави десет година рада, а од тога седам година домаћин летњих активности је Војна установа и хотел „Бели бор“.

– Овде заиста имамо изванредне услове за боравак деце и спровођење свих едукативних, спортских и забавних садржаја које организујемо – каже Сандра Пајевић-Бундало, директор „Наше Србије“. – Са задовољством истичемо наших десет година рада, вредне хуманитарне мисије којом помажемо деци у нашем окриљу, у чему нам је Војна установа „Тара“ знатно помогла током летњег боравка овде.

Изворна мисија „Наше Србије“ је помоћ деци која су током ратних сукоба изгубила једног или оба родитеља, али и онима из социјално угрожених породица. На овај начин у програм помоћи до сада је укључено преко 1.500 деце. Обим и врсте помоћи су прошириване, а садржаји дограђивани.

Овог лета, у првој смени „Школе пријатељства“ била су деца различитих националности са територије Србије, која тако добијају могућност да се упознају, друже и науче једни од других о

културним специфичностима. Теме њиховог основног семинара су толеранција и културне разлике, а циљ промоција мултикултуралних вредности, унапређење разумевања различитости међу људима и допринос изградњи и развоју модерног демократског друштва.

Семинар је у периоду од 3. до 9. јула окупио 160 деце осам различитих националности. Полазници су и овог лета била деца мађарске националности из Кањиже, русинске из Руског Крстура, румунске из Николинаца, словачке из Бачког Петровца, бошњачке из Бродарева, албанске из Тупала код Медвеђе, бугарске из Димитровграда и српске – деца обухваћена програмима помоћи „Наше Србије“.

У другој смени на Тари су били малишани српске националности из више држава региона, а у трећој, у оквиру „Школе пријатељства“, на Тари бораве деца која су током ратних сукоба изгубили једног или оба родитеља и о којима брине „Наша Србија“, као и ученици из српских енклава на Косову.

Поред дружења, забаве и спорта, они у радионицама стичу нова знања из етнологије, екологије, сликања, вајања, музике, глуме, информатике, новинарства, а организоване су и школе фудба-

ла, кошарке, одбојке и ритмичке гимнастике.

Већ неколико година редовна је извиђачка секција коју воде пет подофицира из Специјалне бригаде Војске Србије. Према речима старијег водника Зорана Ристића, у школи извиђача деца уче како да разапну шатор, да се хране у природи, користе извиђачку опрему...

О деци брину васпитачи и мобилни тим, који раде волонтерски, а многе познате личности из света политике, уметности и спорта посете децу на Тари.

Њима је најдражи гост председник Србије Борис Тадић, који их посети сваке године и подсети да учење и пријатељство значе лепши живот.

Војска у Добросину

У селима Копнене зоне безбедности на југу Србије припадници Четврте бригаде радо су виђени гости, јер локалном становништву пружају медицинску помоћ. У мисији добре воље, две санитарске екипе Четврте бригаде Копнене војске Србије недавно су боравиле у Добросину код Бујановца где су у просторијама локалне школе и домаћинствима обавили лекарске прегледе стотињак мештана албанске националности и бесплатно им поделили лекове. У импровизованој

У овом селу са становништвом албанске националности војни лекари су први пут пружили медицинску помоћ мештанима. То је знак новог поверења, успостављеног последњих година, после терористичких напада на припаднике полиције и војске 2000. и 2003. године.

амбуланти становницима Добросина на располагању су били војни лекари Ивица Арсић и Иван Миљковић, те медицински техничари Синиша Тројановић и Саша Стојановић.

– Сарадња између становништва и војске у КЗБ је добра. Увек смо спремни да помогнемо становништву без обзира на националну и верску припадност. Неретко мештане у забитим селима током зиме превозимо војним возилима – каже командант Четврте бригаде бригадни генерал Милосав Симовић.

Председник месне заједнице овог села Садрија Меметали каже да захваљујући генералу Симовићу и његовим сарадницима мештани већ неколико година успешно сарађују са војском.

– Поздрављам овакве акције припадника Четврте бригаде, које доприносе међусобном зближавању и јачању поверења између војске и локалног становништва. И сами сте видели колико су се мештани Добросина обрадовали доласку припадника врањског гарнизона – рекао је Меметали.

Начелник Одсека за цивилно-војну сарадњу потпуковник Горан Станковић истиче да припадници Четврте бригаде настављају са пружањем медицинске и друге помоћи становништву на административној линији са Косметом.

– Тежиште пружања помоћи је у селима КЗБ где људи живе у тешким условима. До сада је спроведено више акција пружања помоћи, али први пут у Добросину. Осим медицинске помоћи, градимо и одржавамо путеве и бринемо о водоснабдевању становништва – истакао је потпуковник Станковић.

Директор Основне школе „Сами Фрашери“ у Добросину Адем Рашити наглашава да је захвалан војном санитару и старешинама гарнизона на пруженој помоћи. Он наглашава да овакве акције могу само да зближе припаднике Војске Србије и локално становништво.

– Не интересује нас политика и од војске очекујемо да нам помаже. Нема разлога да не волимо војску државе у којој живимо – наглашава Рашити. ■

Веселин ПЕШИЋ

Успех прве класе кадета ВМА

Прва класа кадета Високе школе интегрисаних студија медицине ВМА завршила је успешно прву годину студија. Сви кадети су положили предвиђене испите и при том остварили изузетне резултате са просечном оценом 9.14.

Начелник ВМА генерал-мајор проф. др Миодраг Јевтић честитао је кадетима и пожеleo им да наставе победоносни пут у освајању нових знања и вештина. „Морате бити одлични лекари, још бољи официри и најбољи људи! Морате бити понос система одбране и будућност Војномедицинске академије”, рекао је Јевтић. Он је наградио пет кадета који су током прве године студија постигли најбоље резултате: Горана Савића, Ахмета Хаџиахметагића, Монику Мацак, Наташу Петковић и Илију Ранчића. ■

Унапређење трансплационог програма

Делегација Светске здравствене организације (СЗО), коју су чинили др Дорит Калуски, шеф канцеларије Светске здравствене организације (СЗО) за Србију и др Петер Дојл, експерт СЗО за програме трансплантације, посетила је ВМА у пратњи директорке Управе за биомедицину Министарства здравља Србије Дане Михаиловић.

Са представницима Управе ВМА и руководиоцима трансплационог тима, представници СЗО разговарали су о сарадњи у домену даљег унапређења националног програма трансплантације ткива и органа у Србији, те о искуствима и резултатима наше установе у области трансплационе хирургије.

О резултатима у домену трансплантације јетре, бубрега и костне сржи говорили су пуковник проф. др Зоран Ковачевић, пуковник проф. др Небојша Станковић, пуковник доц. др Слободан Марјановић и доц. др Елизабета Ристановић. ■

Усавршавање медицинских сестара из Египта

Представници Министарства одбране Египта генерал-мајор Мохамед Хосни Ханза Ибрахим и пуковник Мона Јусуф Мохамед Махмуд боравили су у дводневној посети ВМА ради договора о усавршавању египатских војних медицинских сестара у областима интензивне неге, хирургије, физикалне терапије и рехабилитације и хемодијализе.

Током разговора договорени су детаљи око динамике и плана усавршавања египатских медицинских сестара у ВМА, а разматране су и остале могућности војномедицинске сарадње која би се одвијала у оквиру билатералне сарадње две државе.

Чланове египатске делегације је за време посете Београду примио и начелник Управе за војно здравство бригадни генерал доц. др Вељко Тодоровић са сарадницима. ■

Основни принципи хемотерапије

Истакнути стручњаци – трансфузиолози ВМА проф. др Бела Балинт и пуковник проф. др Миролуб Трукулић и хематолог КЦ Србије доц. др Милена Тодоровић аутори су управо објављене књиге *Основни принципи хемотерапије*, у којој се на савремен начин обједињује богато знање и вишегодишње искуство аутора у области базичних знања у процесу хематопоезе и сложених процедура у трансплационој медицини.

Монографија је намењена лекарима специјалистима различитих грана медицине који се баве проблемом хематопоезног система и видовима лечења његових поремећаја, али и истраживачима и студентима који трагају за одговорима на бројна, само делимично разјашњена питања – као што су: због чега, када и коју врсту хемопродуката применити у лечењу болесника са нарушеном хомеостазом хематопоезе.

Проф. др Бела Балинт

– Пред нама је још једно у низу изузетно вредних дела насталих као плод вишегодишњег рада научника и визионара проф. др Беле Балинта и његових најближих сарадника. Као изузетан, и на овим просторима јединствен познавалац „суштинских тајни” матичних ћелија хематопоезе, – каже се, између осталог, у рецензији проф. др Биљане Михаљевић и проф. др Драгане Стаматовић. ■

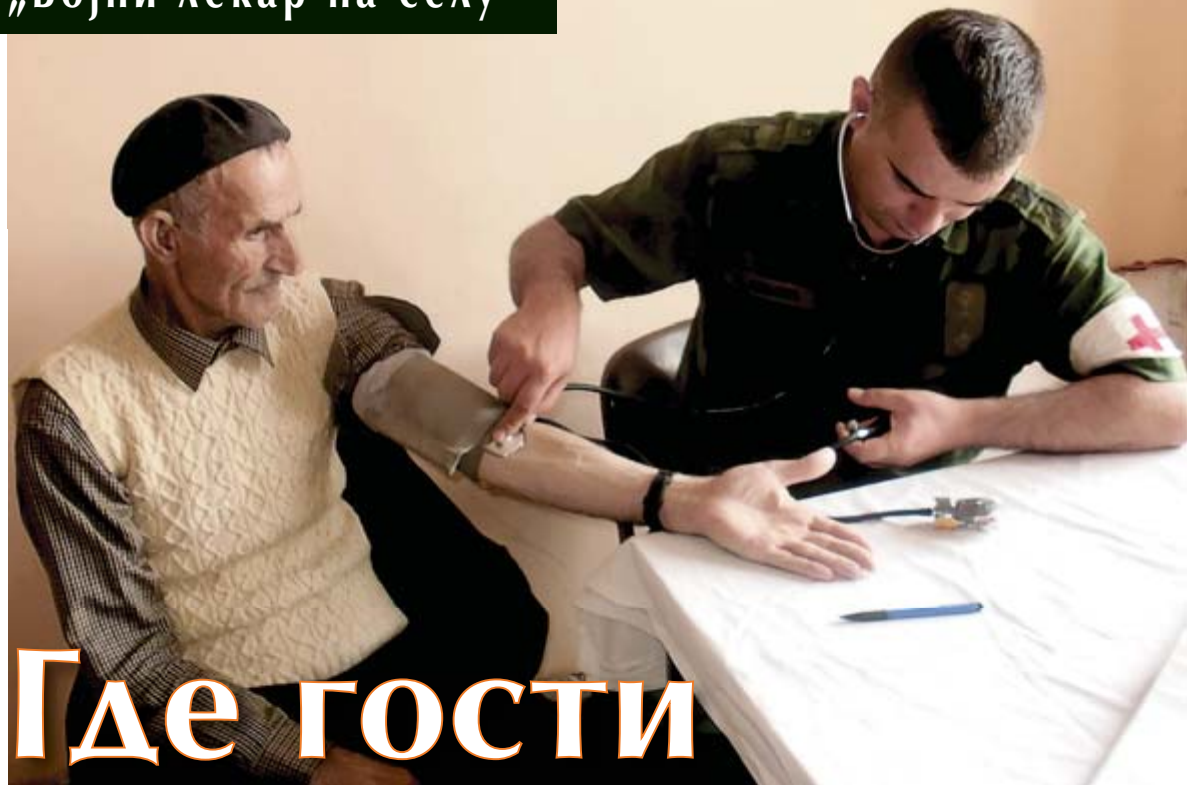
Припремила Елизабета РИСТАНОВИЋ

У сарадњи са институцијама локалне самоуправе, одељењима за ванредне ситуације Севернобанатског и Сремског управног округа, те надлежним медицинским установама, санитарска екипа Прве бригаде Копнене војске прегледала је стотинак житеља војвођанских села Кеве и Стара Бингула

Санитет Друге бригаде у Источном и Западном Мојстиру

Одсек за цивилно-војну сарадњу Друге бригаде Копнене војске реализовао је у селима Источни и Западни Мојстир акцију „Војни лекар на селу“. Лекар и болничар из 28. механизованог батаљона су у селима уз административну линију према Ко-смету прегледали 73 мештана у привремено формираној амбуланти локалне основне школе. Болесне и непокретне у том крају прегледали су у њиховим кућама. Акцију су добро прихватили становници удаљених села – добили су лекарске савете и потребне лекове. ■ З. М.

Где гости ретко долазе

Долазак лекара поручника Уроша Петровића, лаборанта Зорице Јанковић и професионалног војника медицинског техничара Мирославе Марицки нестрпљиво су ишчекивали житељи, углавном старије доби, и медицинска сестра Здравствене станице у севернобачком селу Кеве Мунка Новак.

– Како у село општине Сента, са око 250 кућа, од којих је готово трећина напуштених, а у коме живи око 800 становника, теренски лекар Тибор Будаи долази два пута недељно – понедељком и четвртом, посета војног лекара ради бесплатног мерења притиска, ЕКГ прегледа и лабораторијских анализа крвне слике наишла је на велико интересовање – каже Акош Молнар, председник месне заједнице.

Седамдесетпетогодишњи земљорадник Јожеф Калмар, кога дуже време мучи повишен крвни притисак и који је међу првима ушао у ординацију, презадовољан је што је брзо и квалитетно прегледан.

Рад екипе војног санитета обишли су и председница општине Сента Анико Ширкова и директор сенћанске болнице др Јене Тари. Изразили су задовољство због сарадње са Војском Србије, али и наду да ће се она у будуће наставити и проширити.

Представници Команде Прве бригаде потпуковник Драган Заклан, начелник Одсека за цивилно-војну сарадњу и капетан Дамир Халимовић, референт за односе с јавношћу, искористили су боравак у селу Кеве да обиђу и 27 ученика четири разреда, истуреног одељења Основне школе „Стеван Сремац“, њихове учитеље Јудит Граца-Хармат и Атилу Перпауера. Поделили су им промотивне материјале о Војсци и присуствовали противпожарној вежби флака, у којој су домаћини приказали умеће у гашењу мањих пожара.

И у сремачком селу Стара Бингула, које чини шездесетак домаћинстава, а насељава нешто више од две стотине житеља, рад војне санитарске екипе наишао је на велико интересовање. Сремци су били добри домаћини, традиционално гостољубиви.

У односу на Кеве, Стара Бингула нема амбуланту. Најближа се налази у Дивошу, који је од села удаљен око пет километара. Стога су наше санитарске екипе прегледе заинтересованих мештана обавили у учионици школе, која броји свега седам флака.

По реакцијама и становништву и локалне самоуправе, акција Војске Србије „Војни лекар на селу“ у потпуности је оправдала постојање. ■

Б. М. ПОПАДИЋ

Српска трилогија

(подстрек и инспирација нових генерација)

Патриотизам на делу

Пре 76 година објављена је прва књига величанственог тротомног дела Стевана Јаковљевића о херојској епопеји српског народа у Првом светском рату. Дело које нас и данас опчињава бројним приказима искрености, трагике, племенитости и несебичног патриотизма човека из народа, појединца, али и сведочанством о херојству нације којој је запретило биолошко уништавање.

Прича о једном времену, о бескрајном и безмерном жртвовању за отаџбину несумњиво представља инспирацију не само потомцима негдашњих јунака и бранилаца древних огњишта, већ и многим историчарима, уметницима бритког пера, социолозима, хуманистима, истраживачима рата и ратних сукоба.

Само седам година по објављивању прве књиге *Трилогије* избио је нови велики светски сукоб у коме су Срби поново били пред истребљењем. Колико је тадашњим браниоцима отаџбине значила књига Стевана Јаковљевића, колико нам она значи данас, одговара историчар др Миле Бјелајац.

Како је настала Српска трилогија

Шетајући пре неколико година земунским кејом, угледах невелику књигу *Јунаци Српске трилогије* говоре (1971), књижевника и новинара Косте Димитријевића. Књижар је направио посао, а моје је задовољство било велико јер сам добио шансу да из уста још живих сведока сазнам понешто о писцу и настанку његове најпознатије књиге.

Један од драгоцених сведока био је и књижевник Живко Милићевић, стално потписани редактор свих издања *Трилогије*. Милићевић је био уредник *Наше књиге* пре Другог светског рата. Ту библиотеку покренуо је тадашњи издавач Геца Кон у Кнез Михаиловој улици. Уредник се сећа да им није недостајало збирки приповедака, али се трагало за „рукописима дужег даха“, посебно за онима који би обрађивали догађаје из рата, избеглиштва, заробљеништва, окупације. У том трагању, на Стевана Јаковљевића пажњу му је скренула Смиља Ђаковић, власник и администратор куће „Мисли“, кажујући да он има рукопис који би бар вредело прочитати. Коначно, срели су се Милићевић и Јаковљевић, о чему је и сам писац у многим приликама јавно говорио, па и после рата, тврдећи „да без Милићевића не би било Трилогије“. Издавач је прихватио да ради на првом делу понуђеног рукописа. Буквално га је издвојио из снопа увезане целине, а остатак вратио писцу. Тај први део била је знаменита Деветстотчетрнаеста, која ће светло дана угледати веома брзо, већ крајем 1934. године.

Из првобитно враћеног дела рукописа настаће касније *Пог крстџом* (1935) и *Каџија слободе* (1936. године). Милићевић сведочи да је писцу саветовао да првобитни текст, због значаја епопеје, мора поред личних сведочења употпунити грађом или успоменама других учесника. Претпостављао је да је Јаковљевић већ стекао искуства приређујући прву књигу. Из материјала које је писац доносио, уз сугестије и дораде, рађала се друга књига *Пог крстџом*. Стеван Јаковљевић је био вољан да прихвата примедбе и дорађује текст. Милићевић се сећа да једино није усвојио примедбу да избаци поглавље о

Пут КЊИГЕ

Није претерано рећи да је *Српска трилогија* Стевана Јаковљевића пресудно утицала на генерације младих да открију још један део света из прошлости и заувек му поклоне своје најдубље симпатије

У време првог, зимског, распуста, у гимназији, поново сам узео у руке ту подебелу књигу из кућне библиотеке. Неку годину пре тога започео сам несуђено читање, али га одложих не стигавши ни до „мобилизације“.

Много пута сам јој се од тада враћао. Сваки пут из новог угла. сам делове *Српске трилогије* у филму *Марш на Дрину*, у ратним дневницима, сећањима и мемоарима, на крају, и у предмету мог професионалног бављења војном и војним елитама. Постепено сам прикупио и дела Стевана Јаковљевића која сведоче о Другом светском рату (*Велика забуна*, *Ликови у сенци*, *Земља у пламену*), али она никада нису имала харизму *Трилогије*.

Ново време као да је пребрисало из списка обавезне лектире овог писца, кога су деца читала једнако као Јанка Веселиновића или Десанку Максимовић. Данас му примат преузима његова сестра Милица, чији се популарни романи између два светска рата екранизују у радо гледане серије (*Рањени орао*, *Грех њене мајке*). Милица је објављивала под псеудонимом Мир-Јам, па је ових дана најчешће тако и представљају.

Арлети, малу љубавну причу из живота српских официра у алпској идили савезничке Француске. Управо у том поглављу брат и сестра су се као писци највише приближили. Када се књига појавила неки критичари из војничких редова стављали су примедбу да та глава одудара од целине дела.

Други, можда и већи спор избио је између издавача и писца *Еџилога* на крају треће књиге. Тај део је у оригиналу био два или три пута дужи од коначно објављеног. Јаковљевић се није дао. Очекивао је да ће Милићевић попустити када чује реакције Удружења независних, пред којима ће прочитати тај део у форми предавања на Коларцу. Дан после предавања Милићевићу је дошао председник Удружења Милосав Јелић и почео да се распитује да ли ће читати текст заиста бити коначно дела, износиће мишљење да је предуг и не баш добар. „Неки дан касније, Јаковљевић се појавио и без даљих расправљања пристао на тражена скраћења и преправке.“

Када је 1937. године први пут требало да буду објављене све три књиге заједно, крштене су именом *Српска трилогија*. Но кумови нису били ни Милићевић, ни Геца Кон, ни сам писац дела. Био је то неко од блиских људи из околине, који је дело читао и дао предлог а да га нико није ни питао. Геци Кону се име допало и са њим је изашао пред Јаковљевића и Милићевића. Јаковљевић је одмах пристао.

Академик и писац Стеван Јаковљевић

Стеван Јаковљевић рођен је 7. децембра 1890. у Књажевцу, где му је отац Јаков службовао. Породица се 1897. преселила у Крагујевац, где му је

отац постао начелник округа и где ће Стеван завршити основну школу и гимназију.

Студије је уписао у Београду на биолошкој групи Филозофског факултета. Тада се определио за социјалдемократију и остао левичар цео свој живот. Током студирања, за време балканских ратова, мобилисан је као биолог и постављен за лекарског помоћника резервне болнице. Уз једног младог лекара, једног студента медицине и десетак болничара, бринуо је о близу осамсто рањених и болесних.

По завршетку балканских ратова положио је дипломски испит и отишао на одслужење кадровског рока. Пред сам рат положио је и официрски испит. Ратни распоред га је одвео на зборно место Тимочке дивизије првог позива за водника у Петој пољској батерији. У току ратне 1915. године биће прекомандован у артиљеријски пук Шумадијске дивизије првог позива, са којим ће дочекати ослобођење и крај рата.

После рата посветио се наставничкој и професорској каријери. За његову промоцију заслужан је у првом реду његов некадашњи професор Недељко Кашанин. Конкурсом је 1922. изабран за асистента на Катедри за ботанику, докторирао је 1925. године, а 1929. изабран за доцента. Редовни професор на Фармацеутском одсеку Медицинског факултета постао је 1938. године.

Уочи напада Немачке на Југославију, петог априла 1941. године распоређен је на место руководиоца информативно пропагандне радио станице Врхвне команде. После повлачења заробљен је у Црној Гори и са хиљадама других обрео се у Италији. У земљи су му остале супруга Војка и кћи Гордана. Био је међу оним заробљеницима које су Немци 1943. евакуисали и држали у логорима до 1945. године.

После рата у новој Југославији био је председник комисије за обнову Универзитета и први послератни ректор до 1950. У годинама обнове био је председник Словенског комитета Југославије, Радио Београда, Удружења универзитетских наставника, Удружења књижевника Србије.

Јаковљевић је био у више скупштинских сазива народни посланик. За редовног члана САНУ изабран је 1959.

године у Одељењу за језик и књижевност. На место секретара тог одељења изабран је 1961. године.

Умро је 2. новембра 1962. године.

Свој књижевни рад започео је на страницама *Полиџике* и часописа *Мисао* под псеудонимом Санио Павловић. Прославила га је *Трилогија* која је преведена на словеначки и чешки. Делови романа су драматизовани и играни у Народном позоришту, под називом *На леђима Јежа*. Представа је обилазила целу земљу.

Милица Јаковљевић

После основне школе у Крагујевцу, старија сестра Стевана Јаковљевића, Милица (1887–1952) завршила је девет разреда Више женске школе у Београду. Почела је потом да ради као учитељица у Кривом Виру и ту остала до рата 1914. године. У ослобођеном Београду бави се

новинарством у *Новосићима*, *Штампи* и листу *Време*. Најдуже је сарађивала, а потом била и уредник *Недељних илустрација* (1926–1941. године).

Свој први роман *Словеначке горе* објављивала је у наставцима управо на страницама тог листа. Ту је имала сталну рубрику Мир-Јам одговара читаоцима у којима коментарише појаве из савременог живота.

Мир-Јам је написала драме *Тамо далеко* (1930) и *Еманципована породица* (1937).

После Другог светског рата за Атеље 212 драматизован је њен роман *Рањени орао* у адаптацији Борислава Михаиловића Михиза (1972. године). По мотивима романа *Самац у браку* написан је сценарио за телевизијску драму *Брод љови за Шангај* (1991).

Данас се екранизују њени романи и успомена на њу поново је присутна у српској јавности. ■

Генерали

На страницама *Српске трилогије* смењују се ликови многих официра који ће у међуратном времену постати генерали, команданти дивизија, армијски генерали, па чак и министри војни. Када су изашле књиге многи су са висине свог положаја могли да замере писцу, да га оспоре. Но, ни он више није био само писац и поручник већ редовни професор Универзитета, па су се, некако, изједначили по статусу.

Међу најистакнутијим, најбоље урађеним ликовима је „капетан Лазар“, касније генерал Лазар Тонић. Ту је и „капетан Веља“, касније артиљеријски генерал и омиљени ађутант краља Александра, у рату командир 6. батерије 2. дивизиона шумадијског артиљеријског пука „Танаско Рајић“. Затим, лик потпуковника Петра, команданта 2. дивизиона шумадијског, иза кога се крила личност генерала и министра војног Драгомира Ж. Стојановића, па лик „новог команданта“, дотадашњег командира 5. батерије, каснијег генерала Пантелије В. Ђукића. У лику капетана Петровића у борбама на Црној реци препознајемо генерала и ађутанта краљевог Петра Петровића.

У припреми књиге аутор је сарађивао са дивизијским генералом Јованом Јовановићем, некадашњим командантом 7. пешадијског пука Дунавске дивизије, који је наступао на Кајмакчалану 1916. године. Генералова прича се унеколико разликовала од сведочења пуковника Крејаковића из Добровољачког одреда, па се писац одлучио за соломоново решење,

„измирио“ их је и славу поделио на равне части.

Изузев можда „потпуковника Петра“, у коме открива, бригу за људе и доброг команданта, други високи официри, команданти дивизиона, пукова, бригада, дивизијари и начелници штабова, више су били осликани као разлог страха нижих официра и људи после чијих примедби пљуште батине над оним најнижима, возарима, послужи или посланима.

Освета капетана Лазара Тонића

Капетан Лазар Тонић, потоњи дивизијски генерал, примио је 14. октобра 1914. команду 5. пољске батерије Тимочког артиљеријског пука и водио је до краја рата. Тако је постао други ратни командир Стевану Јаковљевићу, резервном артиљеријском официру у току 1914. и почетком 1915. године. Ратна судбина ће им и касније више пута укрштати путеве о чему је велики писац оставио запис.

Први поновни сусрет после одласка Јаковљевићевог у другу дивизију, одиграо

Јунаци

се током повлачења 1915. године у Приштини. Војска је одступала са свих страна и загушавала улице. Сцена коју је описао није била херојска, али је од заборава спасила душевни лик српског ратника, официра, будућег генерала:

„Преда мном је стајала са стране пута група људи око једног човека, обученог у стари шињел без оне 'шлингe' позади. Паћеничко лице његово окруживали су црна брада и бркови. Иако је на путу било сличних физиономија, ипак је ово лице привлачило мој поглед ... чини ми се да сам некад видео оне очи, онај правиан нос ... Али ово лице је сад бледо, а очи замагљене. Стајао је покрај пута и гледао замишљено у земљу. Погледах и на оне људе око, па ми они познати.

Је ли то пета батерија?

Познадох их наједном. Сјахао сам с коња и потрчао своје старом командиру. Дуго смо се држали за руке, без иједне речи. Предосећам да су преживели неку тешку трагедију и страх ме да запитам. Војници се поздрављају са мном срдачно. Али нема многих ...

Са извесном стрепњом запитао сам га:

– А батерија?

– Не постоји више – једва изговори и у очима му се појавише сузе.

Као да сам му позледио неку рану, командир је обухватио зубима доњу усну и намрштено гледао преда се. Онда се прену:

– Није ми до топова ... То је гвожђурија, као што и сам видиш, они нам сада ништа не користе – и показа на пут којим се кретала једна батерија мог пука. – Али тешко ми је због војника. Ти сироти људи вршили су своју дужност до последњег часа ... Пред мојим очима су падали. Онако рањене Бугари су их убијали – командир се загрцну. То није била жалост славољубивог командира који је изгубио своју јединицу и са њом команду, већ искрен бол за друговима својим. Саосећао сам са њим, те нисам ни покушао да га тешим.”

Осам месеци касније следио је наставак те ратне приче. У једном кризном тренутку битке код Горничева, писац Стеван Јаковљевић добио је хитан задатак да доведе у помоћ једну батерију са положаја „источно од Катунца”, на део фронта где се борио шумадијски дивизион и претила пропаст од бугарске офанзиве. Тек тамо, на лицу места,

сазнаће да је то његова бивша „пета”:

„Око њих су падала разорна зрна. Оруђа су личила на корњаче ... Командир, капетан Лазар, трчао је по пољани и издавао наређења. Било је немогућно прићи на коњу. Сјахао сам ... потрчао у правцу батерије. При свакој експлозији трзао сам се. Али ноге су одмицале напред ... Рекао сам задихано да сам упућен као вођа. – Где тебе нађоше из друге дивизије – његов поглед био је оштар, а лице устрептало ... – Бежи одавде и чекај доле на путу ... Не чекај мене! – говорио је брзо и окрете се војницима.”

Ускоро, и поред малера који се десио писцу да их поведе на погрешан, слепи пут, и за који га капетан није прекорио, већ другарски утешио, „пета” је стигла на још страшније место тога дана. На одређеном положају Тонићу је пришао пешадијски потпуковник и кратко му саопштио задатак:

„Непријатељ надире великим снагама са Пожарске косе. Пред нашим рововима и жицама налази се сада бугарски двадесет девети пук.

Како, како – узвикну чисто пренеражен капетан Лазар.

Да одбили смо два јуриша ...

Двадесет девети пук! – чудио се командир.

Да. Двадесет девети пук. Чему се чудите?

Како да се не чудим, када ми је двадесет девети пук код Лесковца заробио батерију и побио војнике.

Ево вам сада прилика да се осветите, и у исто време прославите. Молим вас ...”

Капетан је кратко осмотрио дурбином фронт, узео карту и на њој одмерио сламком даљину ... После првог плотуна, пешадијски потпуковник је викнуо у телефон „Добро је!” Капетан Тонић је издавао непрекидне наредбе „по пет разорном”, са кошешем „лево” и „десно”.

Из ровова непријатељских као да је сукљао пламен ... Лице капетана Лазара је устрептало, очи успламптеле. Као да му још лебди пред очима визија када су ови исти непријатељски војници касапили његове људе... Када је опаљена и петстотина тридесета граната, остаци двадесет деветог бугарског пука дигосе се из ровова и нагоше бежати. За њима полетеше наши пешаци у плавим униформама. Напад Бугара потпуно сломљен ... Пожарска коса спасена. Командант армије захтевао је да му се прати име командира пете батерије.”

Подвиг капетана Петра Петровића

Док је као маларични болесник лежао у болници, писац Трилогије чуо је исповест тешко рањеног пешадијског потпоручника Влајка Милутиновића из 21. пешадијског пука Вардарске дивизије.

Потпоручник Влајко причао је својим собним друговима како је његова чета прелазећи усред дана Црну реку била просто преполовљена унакрсном пешадијском ватром са висова и дејством непријатељске артиљерије. Спасили су се тек кад су се дохватили мртвог угла подно литица и камењара. Са тих места гледали су страховиту погибију друге чете која је наступала иза њих. Једва да је ко преостао. У току ноћи њега је његов командир

послао неколико стотина метара лево да поседне један вис. Ту ће који сат касније ступити у додир са трећом четом која је искористила мрак да пређе без губитака:

„ – Јеси ли ти Влајко? – и једна се прилика спусти поред мене.

– Ко си ти?

– Ја сам капетан Петровић (Петар – М. Б.) командир треће чете.

– А, јесте ли прешли? – обрадовао сам се.

Рече ми да је прешао још у девет часова. Тада ми исприча шта се с њим данас догодило. Кад је видео погибију моје, а нарочито друге чете, он се реши да не прелази.

– После вас, ни риба водом није могла да прође – говорио ми је.

Али командант нашег пука (Милан Прибићевић – М. Б.), који се налази негде позади наређује да се прелази по сваку цену. А овоме издаје заповест дивизија са петнаест километара даљине. Дивизији армија, бог би свети знао одкуда.

Доказивао сам команданту пука како ћемо бесциљно изгубити људе. Али он ни да чује.”

Јер командант пука мора известити позадину да је прелаз извршен, макар сви изгинули. Главно је да он оправда себе ... Људски животи не коштају га ништа ... Међутим другачијим очима посматрају тактику они који гину.

„Настало је преко телефона објашњавање између мене и команданта пука. Рекао сам му: Господине пуковниче, од сто педесет људи (...) сумњам да ће прећи читаво двадесет ... Боље је да сачекамо вече. А ако се ситуација погорша, и нашим, који су већ прешли запрети опасност, ја ћу им притећи у помоћ, па ма шта било.”

Командант пука није хтео да чује за његове разлоге. Уместо сваког даљег разговора командант му преко телефона саопштава да му одузима чету.

„Јест, бато, то наређује командант пука. Али сад узимају реч војници и веле: Ми нашега командира не напуштамо. Он нас води још из Србије. Ако њега повучете у позадину одосмо и ми. Ако он крене напред, ми за њим ... Извол'те сад! Ађутант пука, који је дошао да преузме чету, стао збуњен и не зна како да се снађе. Известио је пук ... И пред

том новом ситуацијом морали су да се замисле и они из пука.

И ова одморна, и потпуно сачувана чета спасила је то вече ситуацију ...” Наиме Бугари су кренули у снажан противнапад не очекујући да се противник појачао, а када су га осетили било је касно.

Како је даље причао Влајко, Бугари нису знали ни за њега па су несмотрено налетели на његов вод ... Ослушкујући кукњаву њихових рањеника у ноћи и стрепећи од новог напада размишљао је:

„Паде ми на памет шта ли раде у позадини они који наређују. Спавају сигурно. А доцније ће добити одликовања за овај наш страх, и смрт толиких људи. А биће то њихова генијална замисао, што смо се овако испреплетали у овој ноћи и кољемо се међусобно ...”

О овом поступку будућег генерала Петра Петровића, службена ратна историја „Велики рат Србије ...” забележила је више него шкрто, а и како би другачије:

„Французи пробили фронт између Мецидли и Кенели и гоне ватром. Прва бригада подишла Црној реци. У подне задржани јаком ватром. 14 ч. на десној обали Црне реке има само 3 чете из 21. пешадиског пука” (едиција докумената Велики рат Србије за ослобођење и уједињење, књ. XIX, с. 345).

Лик генерала Милана Туцаковића

Готово да не треба сумњати у аутентичност тих навода Стевана Јаковљевића. Мада је било и негодовања међу савременицима када су се књиге појавиле, посебно око пишевог неразумевања рада штабова, признавало се да је он дизао споменик „репоњи”, малом човеку у том великом рату који је све то стоички изнео на својим плећима, у ствари целој једној генерацији српског народа. Међутим, читајући наредбе команданта Вардарске дивизије из тих дана, утисци које је Јаковљевић понео из рата морају се унеколико кориговати. Пуковник Туцаковић и његов начелник штаба Војиновић не само да су бринули да дивизија испуни добијене задатке, него и да то буде изведено уз минималне жртве. У неколико наврата они критикују рад команданта десне колоне

(Прве бригаде – командант пуковник Милутин Ј. Стефановић). „Приметио сам”, каже се у наредби од 11. октобра, „да се у припремама не ради довољно рационално (...) нарочито без стручне употребе артиљерије за ову припрему. Митраљезе у линију, уништити препреке, напад тако рећи кроз дим наших шрапнела. Рушење жица са осматрачима у рову (артиљеријским – М. Б). ” Пред општи напад који је требало да уследи 14. октобра опомиње официре да је „енергија старешина једино јемство за успех”, јер „наш војник иде напред када се енергично води, млитави напади не успевају”. После напада 14. октобра на Црној реци уз велико жртвовање пешадије, Туцаковић шаље једно оштро наређење:

„Свака борба је проблем за себе, о сваком детаљу треба размислити. Тако јуче нпр. командант Прве бригаде није организовао везу са својим командантом артиљерије и ако је то мојом заповешћу (...) нарочито прецизирано. Не ваља тако радити, треба имати више енергије у командантским припремама. Због слабе узajамности десило се да пешадија наступа без помоћи артиљерије (...) Требало је извидети положаје, места противничких митраљеза, места стрељачког низа, све то добро бом-

бардовати (...) Међутим командант је тукао артиљеријом позадину положаја, неке слабе противникове делове, који су се у забуни рокирали. На моје питање у 14 часова зашто се не бију положаји противнички, одговорено ми је преко начелника штаба 1. бригаде да је то непотребно, јер је слаба ватра и да се туку простори позади где се противник прикупља.”

Туцаковић је такав рад артиљерије оценио као пуцање које само троши муницију и умара посаде, а не гађање у противника. Критиковао је и кретање пешадије без међусобног ватреног помагања. „А све то, такав рад, доноси увећане жртве. Најтежи проблем је то приближавање к противнику до блиског одстојања. Треба о њему размишљати унапред и не бацати људе узалуд. Да команданти бригада у будуће пазе на ове моје примедбе и настану да се овај посао у раскорак, као јуче, не врши јер ће они изгубити своје пешаке без резултата великих.”

Три дана касније штаб Вардарске дивизије поново је скренуо пажњу командантима бригада да у свим приликама штеде људе не излажући их без потребе: „Индиферентност старешина у том погледу злочин је спрам војника.”

Поимање дужности, па и степен стручности очигледно су се разликовали од команданта до команданта, односно њихових првих помоћника – начелника штабова. Сваку претензију на генералну оцену рада штабова компликује укључивање у обзир личних одлика старешина: (не)одлучност, смелост, склоност дрским потезима или душевност према потчињеним официрима и борцима. После рата памте се успеси, савременици се отимају око мере властитог удела у њему, али се памте и жртве, потребне и непотребне.

Милан Туцаковић ће у новој војсци постати армијски генерал. Крај његове војничке службе 1925. године биће више узрокован политичким него војничким разлозима, о чему смо детаљно писали на другим местима.

Генерал Владимир Белић хвали и критикује

Са чувеним штивом писца и научника Стевана Јаковљевића пала је једна анатема на више команде и „позадње” штабове за олако жртвовање обичних бораца, подофицира и нижих официра – безимених мученика и хероја. Неке од страница *Српске трилогије* посвећене су управо великом страдању у форсирању

Црне реке октобра 1916. године.

На страницама часописа *Раџник* (8/1937. године), у опширном приказу *Српске трилогије* дивизијски генерал у пензији Владимира Белић крајње афирмативно је писао о овом делу: „Кроз тачна запажања и описе које даје Јаковљевић сваки борац поново може да духовно осети све минуле напоре и страдања, али једнако тако и нове генерације.”

Међутим, уз све хвале и препоруке, подстакнут многим пишчевим коментарима на рачун вишег командовања, написао је следећи пасус: „Размишљање о раду штабова сасвим је погрешно, нарочито закључак да 'рат воде нижи команданти који се само старају у колико је могуће, да спроведу лепе жеље виших ... Али одлука зависи од командира и војника, од њихове бројности и масе других случајности'. Види се да писац овог дела није никада завирио у који виши штаб, да је све своје закључке изводио из оног што је видео и чуо, а кретао се у кругу који није прелазило команду дивизиона. А то је штета. Са својим посматрачким даром и мало више војничког знања, писац не би пао у овакве грешке (...) Није он ни једном видео нити осетио шта значи донети решење или како би он рекао смртну пресуду за неколико десетина хиљада људи. Он је видео само оно непосредно – физичко јунаштво, а ово душевно – командантско јунаштво за њега је 'terra incognita'. Не зна он да је у рату најлакше погинути и да је несравњиво теже осудити друге да погину. А понављам штета је ...”

Јаковљевић је у једном друштву коментарисао, чини се баш овај Белићев приказ, речима: „Један је написао приказ где ми је најозбиљније замерио што нисам писао о штабовима и генералима, већ о простим војницима и официрима на нижим положајима.”

Ако се ове речи односе на Белићев опширан приказ у *Ратнику*, онда писац није правилно разумео критику или је по среди нешто друго.

Међу генералима и савременицима коментарисане су сцене из Трилогије али и свако написано дело. Неретко су у јавности излагана потпуно опречна гледишта од учесника истог догађаја. Историчар на маргинама појединих књига писаних између два рата данас налази упитнике, допуне и коментаре. „Којешта”, пише на маргини једне странице књиге коју је писац поклонио

свом, у рату претпостављеном другу. Но, остало је много више незабележеног што се пренело у породична предања, добијајући с временом ореол „историјске истине”.

Судбине генерала Тонића и Петровића

Генерале Лазара Тонића и Петра Петровића, хероје из Првог рата са страница Јаковљевићеве Трилогије, судбина је поново истурила на заједнички крст. Први је био командант Моравске дивизије, а други командант целокупне пешадије у истој. Тонић се са штабом који се мобилисао налазио још у Нишу када су у касним сатима 5. априла отпочели напади на гранични фронт према Кривој Паланци. Команду над свим деловима дивизије тада је преузео Петровић који се налазио на лицу места. Дводневне борбе, посебно на превоју Страцин и у долини Пчиње, остаће упамћене као најжешће у целом краткотрајном рату. У тим борбама погинуо је немачки генерал, командант оклопне дивизије.

Оба генерала бивају после капитулације војске заробљена и спроведена у Немачку. Неколико месеци касније немачке власти ослобађају Тонића по жељи његовог сина Велибора. Младић, студент електротехнике, нашавши се у близини скрханог и запаљеног немачког авиона спасава pilota и генерала путника. У знак захвалности непријатељ жели да му испуни неку жељу. Тонић је кратко боравио у Београду, одбио је да се солидарише са Недићевом владом и да се прихвати неке одговорне улоге. Враћају га у заробљеништво у фебруару 1942. године. Никада више неће видети своју земљу. У логорима, међу генералима и официрима све више избијају политичке поделе, страсти се заостравају. Тонић, легалиста, не прихвата заострене поларизације тако да су га поједине колеге оптуживале да је као старешина логора у Стрију „превише лабав и попустљив према левичарима”, а његов некадашњи ратни друг Стеван Јаковљевић, будући ректор Београдског универзитета, „да се окренуо фашистима, сарадницима окупатора и њиховим достављачима” и наговештава да ће у својим будућим

књигама морати „лоше да пише о њему”. То ће, као и чињеница да је у први мах одбио да се врати у земљу, можда допринети да га Државна комисија за утврђивање ратних злочина окупатора и његових помоћника у новембру 1945. године осумњичи да је један од оних који су утицали на страдања ратних заробљеника. Његова трагедија била је двострука. Поред исхитрених и неутемељених оптужби, у ратном метежу 1945. гине му и син јединац. Своје старачке дане проводио је у дворцу Фарлар недалеко од Оснабрика са повећом групом бивших генерала. На гаранције из земље да су „његове кривице” предате забораву и да се стари херој без бојазни може вратити у отаџбину, спремајући се коначно на пут 1975. године, издаје га срце.

На наговор свог старијег брата дивизијског генерала Војислава, Петар Петровић одлучује се на повратак у Београд. Стиже са једним америчким санитарским транспортом, тихо, у Палмотићеву улици број 13, где су се окупљали у кући у рату умрлог му таста генерала Драгомира Милојевића. Бившем краљевом ађутанту кога је „почистио” пуч од 27. марта, није било места ни на пензионерском списку. Брат који га је наговорио на повратак извршава самоубиство. Прошло је неко време док су се „бивши”, разапети између сумњичења и беде, очекујући да и они могу бити позвани на саслушање, отпремљени у затвор и слично, мало снашли и почели распитивати како да помогну породицама и себи. Петровић, исправан и частан војник, чуо је да у Генералштабу ЈА са чином генерала службује његов некадашњи млађи командант батаљона у Книну, Јосип Шкорпик. Запутио се у улицу Милоша Великог, али у Генералштабу једва да га пропусти до младог генерала. Када је Шкорпик чуо о чему се ради одржао је потчињенима малу лекцију о светлом карактеру старог ратника и генерала. Пензија је ускоро потекла, али истрошени организам је врло брзо попустио. ■

ЛИКОВИ ИЗ СЕНКЕ

Српски ратни напор, поред активних официра, масе сељака, грађана, подједнако су подносили и ондашњи најобразованији млади људи. Чувене су приче о батаљону резервних официра „1.300 каплара“, који ступише у јединице у новембру 1914. године. Нису се разликовала деца високих официра и политичара од осталих другова. Тако је и на страницама Јаковљевићеве књиге.

Следећи предлог свог редактора Живка Милићевића, Јаковљевић је почео да прикупља дневничке белешке, рукописе и ратна писма својих блиских другова који ће му дати додатни материјал за роман.

Један од прилога били су списи проф. др Сенише Ј. Ђаје. Он је био Стеванов друг још пре рата. Знали су се са универзитета. После рата предавали су на фармацији, дружили се. Ђаја је био син чувеног радикаског политичара и

министра Јована, који се после родног Дубровника и школе у Бечу населио у Србији. Сениша је завршио студије хемије у Београду, а после балканских ратова био је државни питомац у Грацу. Као и Стеван, војни рок служио је у ђачкој артиљеријској чети за резервне официре. После рата одлази на усавршавање у Париз и припрема докторат који је бранио на француском 1920. године. Од 1923. основао је сопствену апотеку у Београду коју је водио до 1949. године. Ђаја је био хонорарни професор

на Медицинском факултету на предмету галенска фармација, а после рата, који је провео у заробљеништву као резервни потпуковник, био је оснивач и професор Фармацеутског факултета и оснивач Института за галенску фармацију. „Поручник Ђаја” пензионисан је 1957. године.

Из његовог ратног дневника, који у изводима доноси Коста Димитријевић у књизи Јунаци Српске трилогије говоре, а на више места користи Стеван Јаковљевић, провејава онај исти став младих српских интелектуалаца који

према свом народу имају дубоке симпатије и саучешће, без оне одбојности, презира па и охолости феудалних друштава или новијих времена. Тако, бележи (30. март 1916):

„Не умем ти рећи колико су дивни, осећајни и величанствени ови наши прости сељаци.”

Из Ђајиног дневника и казивања „поручника Драгослава” (Ђорђевића), другог свог пријатеља, Јаковљевић ће дати живу слику страдања и жртвовања артиљераца за спас пешадије и погибију пуковника Ивана Пејовића на командном месту дивизиона. Било је то 11. августа 1916. за време бугарске офанзиве према Островском језеру.

Професор Драгослав П. Ђорђевић

У поглављима *На дну ѓакла и Горничево*, укупно 40 страна трећег дела *Трилогије*, Јаковљевић укључује готово дословно део дневника свог друга из крагујевачког детињства, резервног артиљеријског поручника Драгослава Ђорђевића. Њих двојица били су другови и током студија, потом у ђачкој артиљеријској чети и артиљерији шумадијске дивизије. Потом су се развојили и Драгослава служба води у 3. батерију Дунавског артиљеријског пука. Са том батеријом на Солунском фронту наћи ће се првих дана на сектору језера Острова и искусити ново страдање. После вишедневних тешких борби биће рањен у главу. Остаће жив само захваљујући шлему, али и напору друга Синише Ђаје, официра извиђача истог дивизиона, који га је тако рањеног изнео и законио да га нове гранате не дотуку.

Речени дневник био је заливен крвљу самог аутора, што је у *Трилогији* и назначено. Јаковљевић је, користећи се ауторском слободом, изнео „ратну” верзију доласка у посед дневника и писама рањеног Драгише. После коришћења, Јаковљевић је аутору вратио дневник који је нестао током окупације, баш као и рукопис Ђорђевићевог необјављеног романа *Рок службе*.

По престанку ратних операција 1919, Драгослав П. Ђорђевић послат је за професора српским ђацима ниже гимназије у Лондон и једновремено за

чиновника тамошњег посланства. По повратку 1924. постављен је за професора гимназије у Суботици, потом на управну функцију великог жупана и градоначелника Суботице. После проглашења Југославије 1929. био је начелник Одељења за уједначавање учбеника у Министарству просвете и на положају помоћника министра. Од априла 1934. био је бан Врбаске бановине у Бањалуци, а од 1935. бан Вардарске бановине у Скопљу. У два наврата био је сенатор. Рат је, као и два његова друга, Синиша и Стеван, провео у ратном заробљеништву у Немачкој. Био је књижевник, као и његова супруга.

Са својим другом Стеваном, Драгослав Ђорђевић последњи пут био је средином 1961. године. Тада су он, Јаковљевић, Ђаја и пуковник Војислав Марковић Фикус као јунаци *Српске трилогије* били позвани у Радио-Београд на снимање успомена са ратишта. Та сведочења емитована су 27. јула и 10. августа исте године.

„Као да је то јуче било”, казивао је касније Драгослав Кости Димитријевићу, „сећам се када нас је другарица репортер Бојана Николић измуштрала и презнојила многим питањима, да ми је вазда духовити Воја Фикус пришануо: *Море види Драгославе, како нам ова женска узме меру за некрологе.*”

Пуковник Воја је добро наслутио. Следеће године Драгослав Ђорђевић је остао сам.

Капетан Фикус

Пуковник Војислав Марковић са надимком Фикус, некадашњи питомац Војне академије у Петрограду, јесте онај духовити и храбри капетан који се појављује у поглављу *Црна река*, где измучени рањеници и маларичари расподелају контроверзе око освајања Кајмакчалана и својих страдања. Када су бољке мало попустиле, потпоручници и поручници дали су маха својој младости и необузданости. Не могавши утерати дисциплину, управник болнице по наређењу старијих шаље им капетана Воју Фикуса за старешину. Искусни фронтovski официр, командир митраљеског одељења, заузима озбиљан став и позива младе официре на ред и поштовање *Правила службе*,

напомињући да вероватно знају понешто и о *Дисциплинском постоју*.

Његов ратни надимак открива потпоручник Брана Махер. Но, показаће се да ће сам капетан Воја предначити у позадинским забавама. Тек, у сећању читалаца *Трилогије* остаће његов сусрет са побратимом из Војне академије у Петрограду, капетаном Сергејем, њихова неумерена наздрављања са пуним, великим чашама, другарска вечера, коњске трке по насељеном месту и других лудорија којима се потискивала свест о ратној стварности. После лудовања млади официри и њихов собни старешине стали су пред лице управника болнице.

„А кад је сутрадан разданило и сви официри изишли, препричавајући јучерашњи догађај, у павиљону су још спавали главни јунаци тога дана. Дежурном официру није било тешко да их пронађе.

Фикус прекрстио ноге на кревету, пали цигарету и весело добацује.

– Браћо, даље од жице не можемо.

– На своје смо паре увек – додаје Сима Јаребица.

Рапорт је био кратак: под суд или у команду.

– На фронт! Повикали смо сви углас.

– Пишите! – диктирао је управник ађутанту: – По својој вољи ....

При поласку управник застаде и очински нас погледа, као да је хтео рећи: ја вас не бих терао, али тако захтева команда места ...

На брежуљку изнад Валоне зауставили смо се ... Погледали смо последњи пут варош ... павиљоне.

‘Е, браћо – говорио је капетан Воја Фикус, опраштајући се – маларија нас је сакупила, маларија разјурила ...’

Снажно смо загрлили један другог и пољубили. Још једном погледали смо Водену и сваки је пошао пут оних планина, одакле су допирали потмули пучњи топова.”

Потпоручник Светислав Крејаковић

Јунак из Добровољачког одреда, први на Кајмакчалану, Сивој стени, Старковом зубу. После два рата, пуковник Светислав Крејаковић проводио је своје пензионерске дане у приземљу куће с бројем 36. у Смиљанићевој улици на Врачару. Ту га је посећивао Коста Димитријевић и бележио њихове разговоре који разгрћу позадину епизода и ликова на страницама *Српске трилогије*. Крејаковић је објаснио да га је Стеван Јаковљевић превео у болесника како би га сместио у павиљоне са реконвалесцентима где се расправљало питање ко је први стварно заузео Кајмакчалан. „Нисам био ни болестан ни рањен у рату”, каже пуковник, што је била заиста ретка срећа јер је официрски шињел који је дуго после рата чувао био сав изрешетан мецима.

„Први пут сам се упознао са Стевом Јаковљевићем 1936. године. Радећи на

скупљању материјала за своју трећу књигу *Кајија Слободе*, Степа је од свог земљака, а мог друга пуковника Влајка Јевтића (поручника Влајка из *Трилогије* – прим. М. Б.), сазнао да су ми познати сви догађаји око борби за Кајмакчалан и Сиву стену, јер сам тамо био учесник на дужности командира 4. чете 2. батаљона Добровољачког одреда војводе Вука ... Током неколико дана у Војној академији све ове борбе испричао сам Стеви Јаковљевићу, а онда сам му дао рукопис свог необјављеног предавања Бој на Кајмакчалану и Сивој стени који је износио око 35 куцаних страна. ... које ми је Степа по коришћењу са захвалношћу вратио.”

Пуковник Крејаковић је ступио у Војну академију са 46. класом 1913. године, а већ 1914. улази у рат у саставу Љубовијског одреда на Дрини. Ратовао је у саставу 9. пука првог позива током Колубарске битке. Ратне 1915. био је командир у подофицирској школи у Скопљу. На поновљене молбе да га врате у јединицу постављен је за командира добровољаца који су приспели из Русије. Следила је Албанија, Крф, Солун, Кајмакчалан, пробој 1918. године.

После рата завршио је Вишу школу Војне академије и службовао у Сарајеву, Ваљеву, Винковцима и Београду. У Другом светском рату ухапсио га је Гестапо 1942. године и после три месеца проведена у Главњачи послат је у немачке логоре.

После рата био је наставник у школи за команданте бригада и батаљона. Пензионисан је 1946. године.

Хумор и у најтежим ситуацијама

Српска трилогија сваког читаоца плени српским народним и војничким хумором, који је некад толико црн да га једино може објаснити трагична извесност тренутка. Писац се полако свикавао на њега, он му се у првим данима рата чудио, али је касније и сам радо учествовао у његовом стварању. Ликови батеријског телефонисте Танасија, рудног возара Крсте, ситних лопова Јанкуља и Живуља, објашњења које они дају официрима који их кажњавају, али увек са осмехом, све то даје другу слику рата у који је цео један народ гурнут.

Ту су описане шале које збијају млади официри са својим старијим друговима, са пуковским свештеником усред залеђене Албаније, лекарима на Крфу и солунским ратним болницама. Но, најчешће су то коментари у ходу, досетке, „подвизи“ који се само „осуђенима“ на смрт праштају. На дугим маршевима или у рововској чамотињи препричавају се смешни догађаји са краткотрајних одсуствовања у Солуну. Писац бележи надмудривања српских и савезничких војника.

Неке од чувених анегдота прославио је играни филм Марш на Дрину.

Тек што је почео прави рат за Тимочку дивизију, пратимо сцену првог целоноћног ломатања у захвату непријатеља:

„Из јаруге се извлачио Танасије Првуловић, раскопчане блузе, накривљене шајкаче ...

Је ли грофе, где смо ми ноћас? ... А? Нама попуцаше грбине извлачећи топове, а господина Тасе нигде нема. Је ли? ... па напући усне потпоручник Александар ...

Овакве сусрете доживљавао је Таса често, зато устукну један корак натраг и забаци главу уназад да би повећао одстојање од руке потпоручника ...

Стани! – грмну потпоручник.

У сцену се умешао коњ који је нањушио воће под блузом и почео да га чупа, просипају се јабуке и шљиве, што би довољно Танасију да изустуи у своју одбрану:

– Ето, и они једу!”

Ред трагике, ред хумора. Када група официра пита пуковског лекара за узроке стомачних мука несретних војника по прихвату њиховом од савезника, а он им одговара да је услед глади стомак ослабио и не може да прима тешку и обилну храну, морала би лака и мала количина, они га одмах заскачу суровом пошалицом: „Па ти би их докторе послао на поновни опоравак у Албанију!”

Или, када капетан Душан строго упозорава своје војнике Слушајте ви, оца вам вашег, немојте нешто да дигнете са ове лађе. Није ово Албанија. При излазу претресаће све редом ....

Они му одговарају:

Све је приковано, господине капетане ...

А ви сте пробали! Ђаво ће вас однети.

На Крфу, писац бележи коментаре српских војника на рагби утакмици између енглеских и француских морнара:

„Ја, оца им њиног, даве се ко ми с Бугарима ...

– Вала, да су прешли Албанију, то им не би пало на памет.

– Бесни су и сити.”

Потпоручник Драгиша

Некада се читалац доброг штива унесе и саучествује са актерима посебно ако дело има карактер аутобиографског или је на подлози стварних догађаја. Пожели да сазна да ли су актери преживели, где су се нашли у поратним временима, да ли су се снашли у новим околностима Другог светског рата.

Пре неколико година у емигрантској периодици пратио сам некрологе. Уз многа истакнута имена генерала и високих официра, политичара и знаних угледника, пажњу ми је привукло име испод кога је следило објашњење: „чувени поручник Драгиша из Јаковљевићеве Српске трилогије”.

После толико пута прочитаних редова о перипетијама Драгише и његове младеначке афере, као да ми је лакнуло, јер сам сазнао да је преболео ране из 1918. године. Пут и каријера текли су мирно, а онда нови рат и емиграција до смрти. У том тренутку нисам прилежио име. Данас, када пишем ове редове безуспешно покушавам да пронађем тај мали некролог. Јаковљевићев Драгиша поново нам је умакао у тајну.

Резервни артиљеријски потпоручник Драгиша јунак је шумадијског артиљеријског пука, учесник тешких окршаја, рањеник, болесник од маларије, па реконвалесцент у Греноблу, па поново тежак рањеник у пробоју 1918. године, али и јунак љубавне афере из поглавља Арлета које је, тврдоглавошћу писца, опстало упркос сугестијама редактора да се избаци као превише сладуњава и непримерно ратној епопеји. Можда је у тој причи писац дао машти више слободе, а можда је прича аутентична, прсликана из живота. Како год, у њој је дат јак контраст ратном страдању, жал за годинама пропуштене младости и запитаност над смислом рата ако цела једна генерације изгине и нестане. Па ипак, у пракси, упркос суморним мислима у предаху и вечитој сумњи, ти млади официри, интелектуалци, знају шта им је дужност и испуњавају је стоички. ■

СВЕДОЧЕЊА О ЈЕ

Књижевник Стеван Јаковљевић, као да је био једина спона два времена, оног пре револуције и оног после њега. Његовом угледу и положају у новом времену може се захвалити да један особени реализам и роман без главног јунака, какав је Српска трилогија, преноси ђацима и публици предање о неким другим Србима.

Надежда Винавер је с правом у једном поговору констатовала да је Први светски рат у Србији био само кратко време књижевно надахнуће и да је брзо заборављен. Тако је било у међуратном периоду, а првих година после 1945. ова тема била је готово анатемисана. Тек 1965. године, у издању Матице српске и СКЗ, појавила се књига прозних текстова о Првом светском рату под називом *Рајни другови* из пера познатих српских књижевника. Њен приређивач, контроверзни писац Филозофије паланке (1969), Радомир Константиновић, свој предговор насловио је *О једном ћушању*. Он се питао како то да у раздобљу од педесет година „човек из Првог светског рата, човек Цера, човек из Албаније, једна од највећих загонетки и нашег духа, остане необрађен и потоне у заборав”.

У трагању за одговором тај филозоф је, нажалост, свој покушај

завршио у контроверзи која и данас дели људе у Србији („патриотизам (је) маска жудње за злочином”). По њему, у средишту је требало да буде „метаморфоза ратника”, „који тек у рату постају свесни 'фактицитета' својих заблуда и предрасуда о предзнаку свога националног бића”.

Дакле, једно покољење нашло се разапето између личног и друштвеног заборавља, нашло се у опасности да му се натоваре све фрустрације потоњих генерација и да се прокажу све вредности на којима је васпитавано и које је понело у жељене и нежељене ратове.

Књижевник Стеван Јаковљевић као да је био једина спона оба времена. Његовом угледу и положају у новом времену може се захвалити да један особени реализам и роман без главног јунака, преноси ђацима и публици предање о неким другим Србима.

„Од Триглава до Кајмакчалана, од Тимока до Јадранског мора ... Југослав-

ија ... Ратне заставе су савијене. Једна генерација приклонила је главу. Из земље натопљене крвљу никло је ново покољење", пише у *Еџилогу* Стеван Јаковљевић и додаје: „Време брише из сећања успомену на људе који су створили легенду о Капији Слободе”.

Као утеху „самохраним мајкама”, целој једној генерацији на путу заборављања, писац је за брану истурио своју књигу која је само до 1941. године имала седам издања.

У књизи *Смена генерација* Јаковљевић се отворено питао какве вредности доноси време између два рата и покушава да дефинише своју генерацију васпитану у једном другом духу.

У настојању да сачува од заборављања неке врлине и успомену на савременике, посебно оне који су пали у рату, није био сам. Страхоте рата у упечатљивој прози дао је још један резервни официр, Станислав Краков. Њихов

СВЕДОЧАНСТВО

„Српска трилогија г. Јаковљевића нам даје праву и верну слику нашег народа, његових навика и особина. Написана искрено, топло, просто и књижевно, она илуструје нашу ондашњу војску са свим њеним позитивним и негативним својствима. Она ванредно слика масу догађаја у којима смо учествовали дајући могућност да се из њих напајамо и да извучемо поуке. Она може ванредно послужити за васпитавање младих генерација. Из ње би се могла саставити добра, поучна и занимљива читанка за војнике...

Нема потребе да препоручујемо књигу г. Јаковљевића. Оваква се књига препоручује сама собом, а на нама је само да укажемо да у нашој књижевности такво дело постоји.” (Дивизијски генерал у пензији Владимир Белић, *Ратник* 8, 1937. године, с. 188)

снажан књижевни реализам у прози допуњавао је Станислав Винавер својом документарном поезијом у књизи *Рајни другови* (Геца Кон, 1939. и 2005).

Била је то књига сећања, љубави и захвалности. Међутим, мада је на помолу био нови рат, помодне критичаре

ове поезије ништа није спречавало да је острашћено нападне. За напад на Винаверову књигу о ратним друговима коришћене су расправе о рату које су се претходних година водиле међу европским интелектуалцима.

Као и Јаковљевић, Винавер је носио удивљење за своје другове још

ДНОМ ПОКОЉЕЊУ

из времена у скопском ђачком батаљону 1914. године када почиње да води дневник. Свих двадесет међуратних година носио је жељу да о њима остави траг.

О претњама заборава или оспоравања заслуга и величине једне генерације кроз једнострану виђења рата, други Јаковљевићев савременик социјалистичке вокације отворио је полемику која и у садашњем времену има своје велико значење.

Подстакнут научно неплодним симплификацијама о балканским народима па и Србима, Драгиша Васић, правник и књижевник, пише Карактер и менталитет једног поколења (1919). У полемици са француским филозофом Ле Боном, који је у српском ратном напору видео само мржњу као покретачку снагу и њих и других малих балканских народа, и ценио да ти народи нису имали вишег политичког циља до истребљење суседа, Васић аргументовано износи друго гледиште.

Србе је покретао „дух предака“ који је стално подсећао на велике напоре од пре једног века: „Ми смо имали претке чије самопоуздање није никад надмашено. Са сопственом снагом, без савезника, без ичије помоћи ... успели су они да раскину ланце ропства. Кад патње достигнуше врхунац, они се подигоше усправљено, неустрашиво, с поуздањем у своје сопствене моћи. Те моћи беху мале.

Али ови прости сељаци хтели су слободу пошто-пото, и створили су је. ... Ето с таквим својим прецима ... ми смо се неисказано поносили. Према њима смо увек осећали један дуг који беше у томе: да се очува и настави њихово дивно дело ... Захвални за независност. Са оваквим одушевљењем, српски народ је ишао на Турке ... Вођен својим честољубивим шефовима, којима је баш противно мишљењу г. Ле Бона, била разумљива и политичка потреба, он је јуришао, он је побеђивао. С оним урођеним поносом и једним стеченим осећањем дужности и покорности, анимиран успоменом на славне претке, он је имао тежњу да и од њих буде

бољи, и он је ишао баш у име дисциплине, што не би хтео да прими г. Ле Бон; он је ишао јер је знао зашто треба да буде покоран; он је ишао што је веровао, али није ишао што је мрзео.”

Васић је жалио што су симплификације дошле од филозофа из једне пријатељске и савезничке земље, објашњава и да се дуго устезао од полемике, али наводи да је „оно мучно“ што су тврђе Ле Бона изазвале „било у хиљадама прилика ублажавано искреним и скоро једнодушним демантима онога народа коме филозоф припада”.

Због политичке анатеме после Другог светског рата на сва дела Драгише Васића, заборављени су историјски примери које он наводи о српској великодушности у победи. Његов земљак, обичан војник „разговара” са Турцима, нуди им дуван, показује на

прсте колико има деце. Његово лице није показивало мржњу, презирање или охолост. Турци, када су се уверили какво је држање победника, прихватају судбину („кismet”).

Васић подсећа и на 1915. годину када су Срби победници из 1912. пролазили истим крајевима као побеђени... „Пита” француског филозофа да ли би неко ко мрзи, ко се светио за прошлост, остављао и поверавао своје породице тим истим Турцима, јер их није могао повести у Албанију. „И ми подсећамо на исто одступање 1915. све оне, који беху очевици кад турске жене додаваху хлеб, испод својих вратница, нашим изгладнелим вој-

ницима. И ми морамо да се питамо: да ли се ово може чинити једном омрзнутим народом?”

Васић подсећа на данас заборављено, а у светлу неких радова који су пратили југословенску кризу деведесетих и незамисливо, да су српски официри 1913. године Турцима из Тиране наручивали обучене раднике из Дебра за поправак цамије коју је гром порушио, да су се Турци на Солунском фронту за решавање својих питања најрадије обраћали српским властима за помоћ.

За писце које смо поменули рат је био заједничка опасност и заједничка одбрана. Та одбрана је у великом мери била ствар љубави према земљи, према друговима и држала се и у најтежим искушењима тог времена. Ред вредности, упркос свему, код свих ових аутора које помену смо био је јасан – опште стоји испред појединца. Они не прелазе у ванисторијско ламентирање над антрополошком катастрофом.

И како Милан Ђоковић бележи поводом *Трилогије*, у Јаковљевићевом ратнику је „живо осећање заједнице и заједничког интереса. Он зна и осећа да без државе нема ни његове егзистенције. И његов патриотизам није само ствар емоција

него и ствар разума. Он је право друштвено биће”. У исто време то није балкански натчовек. То је човек са манама и врлинама кога писац познаје у душу.

Генерација којој су припадали ти писци и чијим су се подвизима дивили, сигурно да у маси није познавала социологе цивилизације који су објашњавали историјски смисао појављивања већих, сложених заједница (држава), али су то практично осећали и упркос личним мукама истрајавали. Искушења окупације била су им јаснији наук од свих научених знања. ■

Аутор прилога
др Миле БЕЛАЈАЦ

Правда спора...

После шест година суђења у Стразбуру, а пре тога још скоро десет година пред судовима у БиХ, Европски суд за људска права одлучио да држава БиХ мора у року од три месеца да исплати Бранимиру Ђокићу на име дискриминације због повреде права на имовину 60.000 евра материјалне штете, затим 5.000 евра на име нематеријалне штете и 200 евра на име трошкова вођења поступка. Пресуду је донело седмочлано судско веће састављено од судија из Велике Британије, Малте, Босне и Херцеговине, Исланда, Албаније, Словачке и Молдавије.

Да ли је пресуда Европског суда за људска права у Стразбуру у случају пензионисаног официера некадашње ЈНА Бранимира Ђокића шамар правосуђу Босне и Херцеговине и да ли ће по основу те пресуде многи обесправљени повратити своју имовину, питање је које ће врло брзо добити правни епилог. Ђокић је, на име, после шест година вођења поступка у Стразбуру, добио првостепену пресуду против БиХ, према којој је држава дужна да му исплати одштету за власништво над станом у Сарајеву у којем је некада живео.

То је прва пресуда суда у Стразбуру против неке од држава насталих на простору бивше СФРЈ у корист грађанина који је, подношењем представке, тражио заштиту права гарантованог Европском конвенцијом за заштиту људских права. По предмету

Могући преседан

Делотворност и значај пресуде су дугорочни. Њеном правоснажношћу она постаје део укупних одлука које је донео Европски суд у Стразбуру. Познато је да се на том суду одлуке доносе на основу Европске конвенције за заштиту људских права и судске праксе настале у њеној примени. То значи да ова пресуда постаје део материјалног права, не цитира се члан неког закона као што се то ради у континенталном праву, већ се у сличним случајевима позива на одређену пресуду, којом је одлучено у односу на слично чињенично стање.

У случају правоснажности пресуде, она може да буде преседан не само за одлуке које су биле предмет овог одлучивања, него и за неке будуће односе који могу да настану у било којој држави у надлежности Европског суда у Стразбуру. Да ли ће и остали, пре свега бивши припадници Војске, која су имали станове у тим држава до распада Југославије, остварити своје право, зависи од тога да ли су претходно искористили сва правна средства која су им правни системи тих држава оставили као могућност при решавању оспореног права на својину – истиче адвокат Небојша Станковић.

„војни стан“ пред судом у Стразбуру се води још седам сличних поступака, док „улазницу“ за Стразбур чека још 228 људи који су ицрпели сва правна средства своје државе и тренутно чекају одлуку Уставног суда БиХ. Реч је, углавном, о судским процесима које бивши припадници Војске воде против те државе тражећи да им се врати власништво над становима у којима су живели до почетка рата у БиХ.

Бранимир Ђокић, некадашњи официер ЈНА и касније Републике Српске, стан у Сарајеву напустио је у пролеће 1992. године када је почео рат у Босни и Херцеговини. Након потписивања Дејтонског споразума неуспешно је покушавао да поврати своју непокретну имовину.

Након што је и највиша судска инстанца у БиХ одбила његов захтев, односно када је искористио и последњу правну могућност да право на стан оствари у БиХ, преостало му је само још да се обрати суду у Стразбуру. Тако је 2004. године поднео представку и покренуо поступак пред Европским судом за људска права који је трајао у првом степену све до 27. маја 2010. године.

После шест година вођења поступка Европски суд одлучио је да држава БиХ мора у року од три месеца од дана правоснажности да исплати Бранимиру Ђокићу на име повреде права на имовину 60.000 евра материјалне штете, затим 5.000 евра на име нематеријалне штете и 200 евра на име трошкова вођења поступка. Такође, суд једногласно налаже да ће се, ако новац не буде исплаћен у наведеном року, каматна стопа повећати. Пресуду је донело седмочлано судско веће састављено од судија из Велике Британије, Малте, Босне и Херцеговине, Исланда, Албаније, Словачке и Молдавије.

– Као основ представке суду у Стразбуру истицали смо повреду права на имовину, затим повреду права на фер и правично суђење, имајући у виду рокове у којима се поступак водио у Босни и Херцеговини, али и повреду права на делотворни правни лек и права на мирно уживање стана и имовине, имајући у виду члан 14. Конвенције, као и члан 1. Протокола 1. Европске конвенције о заштити људских права – истиче адвокат Небојша Станковић из Ниша, који је заступао Бранимира Ђокића против БиХ пред судом у Стразбуру.

Да би се случај коначно завршио неопходна је пресуда другостепене инстанце. С правне тачке гледишта за очекивати је да БиХ поднесе формалну жалбу без обзира на то што надлежни у тој држави истичу да Босна и Херцеговина мора да поштује одлуке Европског суда у Стразбуру.

Ускоро ће се показати да ли ће правоснажна пресуда у овом случају постати преседан на основу ког ће се разрешити слични случајеви и многих других лица којима се након распада некадашње Југославије оспорава право на власништво над некретнинама. Може се очекивати да ће већина од 228 предмета који се воде пред Уставним судом БиХ добити сличан епилог. Према сазнањима адвоката Станковића, око 30 одсто случајева воде бивша војна лица која сада живе у Србији.

Не треба занемарити ни чињеницу да је број оштећених далеко већи. На име, у судовима БиХ у поступку је око 12.000 случајева за остваривање права власништва, који се тренутно воде у другостепеном поступку и чекају епилог. Слична је ситуација и у суседној Хрватској, где се тренутно води око 3.000 поступака за повраћај имовине њених држављана, углавном српске националности. ■

Владица КРСТИЋ

Бебе које су промениле СВЕТ

Шестог августа 1945. године у 8,15 часова по локалном времену, са висине од 9.000 метара, над јапански град Хирошиму бачена је прва атомска бомба. Експлодирала је на висини од око 500 метара. Град је избрисан са лица земље, а погинуло је између 78.000 и 100.000 људи, док је 51.000 теже или лакше рањено. Три дана касније бачена је и друга атомска бомба. Свет се заувек променио. Почело је атомско доба.

Седамнаестог јула 1945. године, за време састанка у Потсдаму (Немачка), стигла је вест која је заувек променила свет. Достављен ми је један листић хартије на којем је било написано: *бебе су срећно рођене*. То је значило да је експеримент на југу Новог Мексика (САД) у пустињској области Јорнадо дел Муерто, успео. Атомска бомба је постала стварност.

Тим речима је британски премијер Винстон Черчил у својим „Мемоарима“ описао како је сазнао о успешном завршетку пројекта „Тринити“ (Trinity), првој пробној експлозији нове бомбе од плутонијума.

Амерички председник Хари Труман преузео је на себе да совјетском вођи Стаљину саопшти поверљиву информацију о експлозији прве атомске бомбе. То је учинио у присуству само двојице преводилаца. Не трепнувши Стаљин се обратио Молотову: „Нека Курчатов пожуре са својим радом.“ (Игор Курчатов, главни руководилац научноистраживачког и технолошког дела изградње совјетске атомске бомбе). Ништа не слутећи, свет је уведен у нову, атомску фазу свог развоја.

Трка за новим оружјем

Одмах након открића фисије, 1939. године, физичари су уочили да енергија ослобођена у том процесу може послужити као потенцијално оружје. Убрзо потом откривени су и секундарни неутрони, који су могли да изазову ланчану реакцију. Пут ка стварању атомске бомбе био је отворен.

У то време у Великој Британији истраживачки радови обављани су на универзитетима, првенствено у Оксфорду, Кембриџу, у Лондону (Империјални колеџ), Ливерпулу и Бирмингему. Истовремено, у нацистичкој Немачкој, септембра 1939. године, немачки научници су на предавањима пред највишим представницима армије (Вермахт), говорили о теоријским могућностима производње атомске бомбе.

Група најугледнијих америчких научника послала је 2. августа 1939. писмо тадашњем америчком председнику Рузвелту (F. D. Roosevelt) у којем је изнела страховања да Немци убрзано развијају нуклеарно оружје, које би могли да употребе против савезника. Писмо су потписали нобеловац Алберт Ајнштајн и физичар Лео Силард. Месец дана касније председник Рузвелт основао је Уранијумски комитет. Следеће, 1940. године, у фебруару, влада САД одобрила је, ради истраживања могућности изградње нуклеарне бомбе, више него скромних 6.000 долара. Почела је грозничава трка за проналажење нове врсте оружја, које би, како су сматрали научници, могло пресудно да утиче на исход рата.

Немци су 1940. држали у рукама најважније изворе за производњу атомске бомбе. Окупацијом Чехословачке у руке су им пала најбогатија налазишта урана у Европи, рудници у Јахимову. Маја 1940, пре него што су окупирали Норвешку, запосели су норвешко државно предузеће Norsk Hydro Електрик, једину европску фабрику за производњу деутеријумског оксида, познатијег под именом тешка вода, веома важног у атомским пробама. После окупације Белги-

је, запленили су 1.200 тона руде уранијума, а у самој Немачкој изградили су више реактора чиме су се коцкице за производњу атомске бомбе сложиле. Хитлер је могао да у догледно време рачуна на ново оружје.

Сазнавши о напорима Немаца да произведу атомско оружје, Британци су августа 1941, у оквиру Одељења за научна и индустријска истраживања, образовали посебну управу под тајним називом „Управа Тјуб Елојз” (Tube Alloys). Изложена даноноћном немачком бомбардовању, Велика Британи-

НУКЛЕАРНЕ ПРОБЕ

До 2000. године седам земаља у свету извело је 2.050 проба нуклеарних експлозија. Највећи број, 1.030, извршиле су САД, следе СССР са 715 проба, Француска 210, Кина и Велика Британија са по 45, Индија три и Пакистан две нуклеарне експлозије. Нуклеарним оружјем располаже и Израел, а могућност његове израде имају и Северна Кореја, Иран, Бразил, Јужноафричка Република.

ја предложила је САД заједничку сарадњу у истраживању, развоју и производњи новог оружја. Из Америке је упућена повећа група научника. Остало је да се реши питање на чијој ће се територији – Канаде или САД – изградити истраживачки центар. Одлуку је донео амерички председник Рузвелт, одредивши да се неопходна постројења за изградњу атомске бомбе изграде на територији САД.

Немачки напори

Немачка је за атомска истраживања формирала четири тима научника на чијем челу је био физичар, нобеловац, професор Вернер Хајзенберг (W. Heisenberg). Први тим ра-

Изглед јапанској града Хирошиме непосредно након експлозије прве атомске бомбе

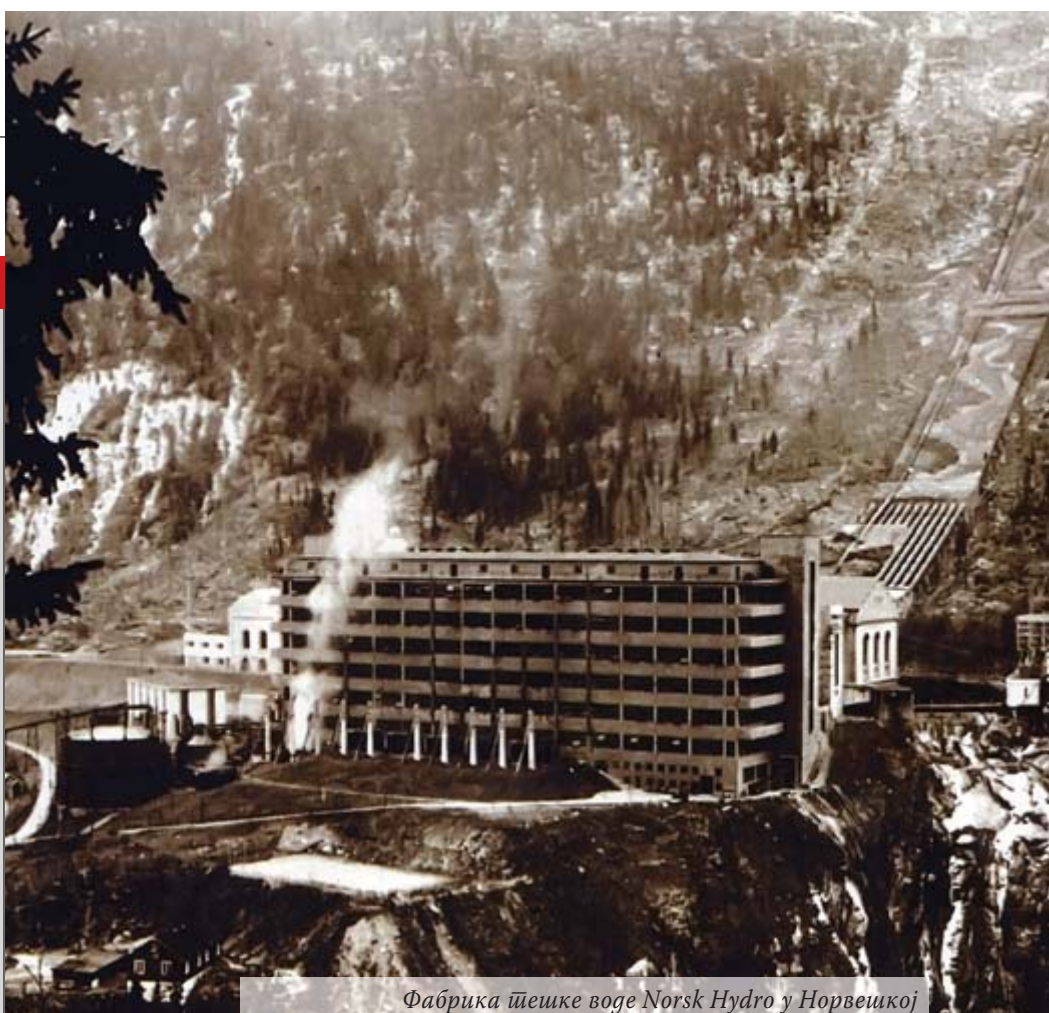

ДИНАМИКА

Израда атомске бомбе знатно је убрзана након сазнања да и Немци у тајности раде на том пројекту. Маја 1940. у Бирмингему (Енглеска), научници Ото Фриш и Рудолф Пајерле израчунали су да за прављење атомске бомбе треба неколико килограма уранијума 235. Током пролећа Роберт Опенхајмер и Роберт Сербер, са Универзитета у Илиноису, покушавали су да реше проблем дифузије неутрона (начин кретања неутрона у ланчаној реакцији) и хидродинамике (описивање експлозије настале ланчаном реакцијом).

Децембра 1942, на Универзитету Колумбија, италијански физичар Енрико Ферми направио је први атомски реактор, док је већа група англо-америчких научника потврдила да је могуће направити физиону бомбу.

Фабрика тешке воде Norsk Hydro у Норвешкој

дио је у Институту за физику у Лајпцигу, где су изграђена четири реактора – од L1 до L4. Друга група била је у Готову (Gottow), предграђу Берлина, где су изграђени реактори G1 до G4. Најзначајнији немачки експерименти обављани су у Институту Кајзер Вилхелм (Kaiser Wilhelm Institut) за физику, у Далему, такође предграђу Берлина, где је изграђено седам реактора – од B1 до B8. Четврта група радила је у малом месту Хајгерлоху (Haigerloche), на западу Немачке.

Трка нацистичке Немачке за изградњу атомске бомбе почела је децембра 1940. изградњом првог реактора B1 у Далему. Најзначајнији експерименти обављани су у реакторима L1 до L4 у Лајпцигу, где је први пут остварено умножавање неутрона.

Производња атомске бомбе одвијао се споро, без видљивог напретка, из неколико разлога. Прво, у ратној 1941. Вермахт је био на врхунцу своје моћи, ради чега је фебруара 1942. одустао од покровитељства на изради атомске бомбе. Друго, Немци су у атомским истраживањима користили тешку воду, која је у нуклеарним реакторима служила као модератор, тј, успоривач брзих неутрона, како би се осигурала ланчана реакција U-235. Тешка вода допремана је из Норвешке, али су фабрику за њену производњу уништили савезници. Трећи разлог одустајања Немаца од изградње атомске бомбе произашао је из чињенице да су њени научници, под директним утицајем Хитлера, сву пажњу усмерили на развој ракета и авиона без пилота како би осујетили англо-америчке планове за велику операцију преко канала Ламанша.

Операција Grouse

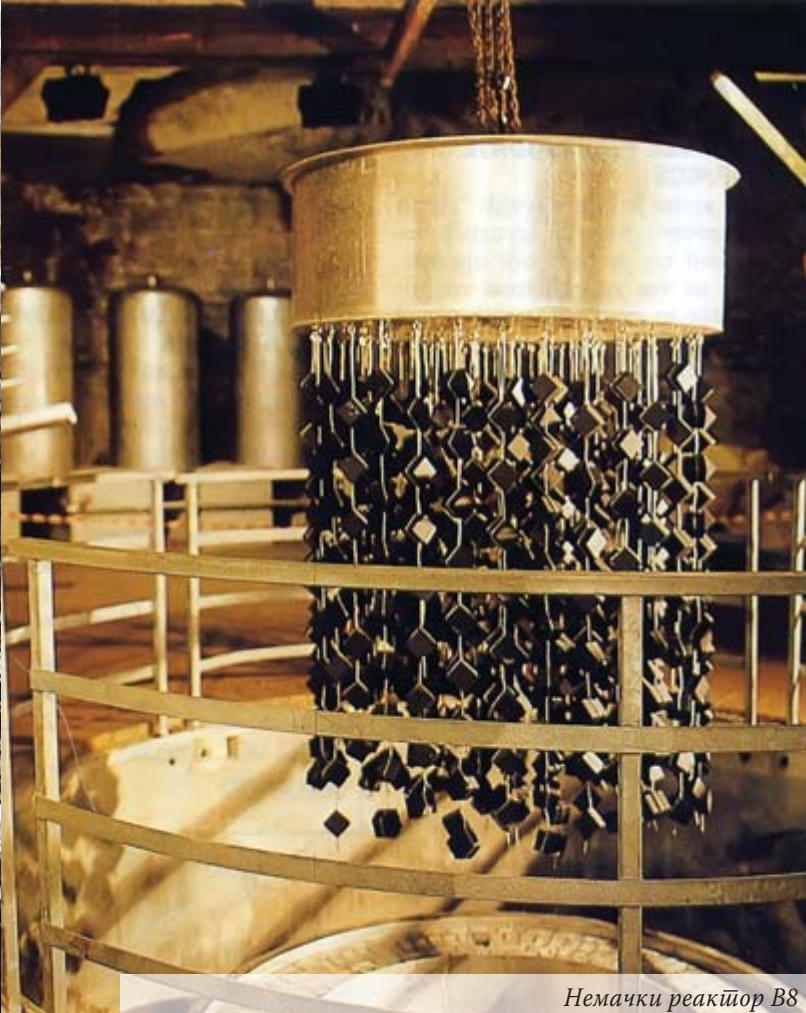
Хардангевид (Hardangevidd) је једно од дивљих подручја у Европи. Тамо је време готово редовно ужасно, непред-

видљиво, с много магле, кише и ветровима олујне снаге. Крај је неприступачан, окружен планинским висовима, стенама опасних провалија и мочварама, које су преседале непрелазне планинске реке. У близини градића Веморка, на Голој планини, северно од града Рјукана, норвешко државно предузеће Norsk Hydro подигло је погон за производњу тешке воде.

Предратна производња тешке воде у фабрици износила је приближно 10 кг месечно. Како је немачки атомски програм захтевао тоне тешке воде, Немци су од управе фабрике тражили да се производња подигне на 1.500 кг годишње. Британским стручњацима постало је јасно да Немци убрзавају истраживања на производњи атомске бомбе. Октобра 1941. стигла је вест да је наређено да се у наредних дванаест месеци произведи 5.000 килограма тешке воде. Био је то довољан разлог да се приступи организовању једне од најбоље чуваних операција у Другом светском рату – операцији Grouse, односно, уништења погона за производњу тешке воде.

Свесни да Немци убрзавају производњу тешке воде, која им је била неопходна у атомским истраживањима, савезници су 27. фебруара 1943. упутили групу командоса која је успела да уништи све производне уређаје и да 350 литара тешке воде изручи у канале. Међутим, већ августа исте године Немци су обновили рад постројења у пуном обиму. Сазнавши за то, амерички генерал Гроувс (Groves), вођа Програма Манхатан, одлучио је да темељито уништи погоне Norsk Hydro. Ради тога је 16. новембра 1943. упутио 145 летећих тврђава B-17 који су између 11,30 и 12 сати бомбардовали фабрику. На Веморк је пало близу 700 полутонских бомби, а на град Рјукан око 100 четврттонских. Још три бомбе пале су на електричну централу, а две на погоне за

Немачки реактор В8

електролизу. Погони су били дефинитивно уништени, али је до тада произведена тешка вода, ускладиштена у подземним објектима, остала сачувана.

Схвативши да више немају могућност за наставак производње тешке воде, Немци су решили да две и по тоне драгоцене течности трајектом, преко језера Тинсјо (Tinnsjö), пребаце у Немачку. Подухват им није успео, јер је друга група командоса успела да потопаи трајект. Немачки атомски програм је знатно успорен.

Спо на коме су научници Хан и Штрасман открили целање језира урана

Пројект Манхатан

Већ 1941. постало је јасно, на темељу експерименталних истраживања, да мање од 50 килограма U-235 може фузијом да произведе енергију еквивалентну оној коју ослобађа експлозија од 20.000 тона експлозива ТНТ (тринитротолуола). После састанка председника Рузвелта и британског премијера Черчила у Квебеку (Канада), у јуну 1942. покренут је Пројекат „Манхатан дистрикт“ (Manhattan District) – кодни назив за најбоље чувану тајну Другог светског рата – производњу атомске бомбе. Циљ пројекта био је да се координирају напори три земље – Велике Британије, Канаде и САД, око изградње атомске бомбе. Основни проблем који су научници морали да реше био је производња физионог материјала U-239 и Pu-239, у форми подесној за нуклеарно оружје. Од 1942. до 1945. пројекат је био под надзором Удружења инжењера америчке војске (U. S. Army Corps of Engineers).

АНГАЖОВАНИ НАУЧНИЦИ

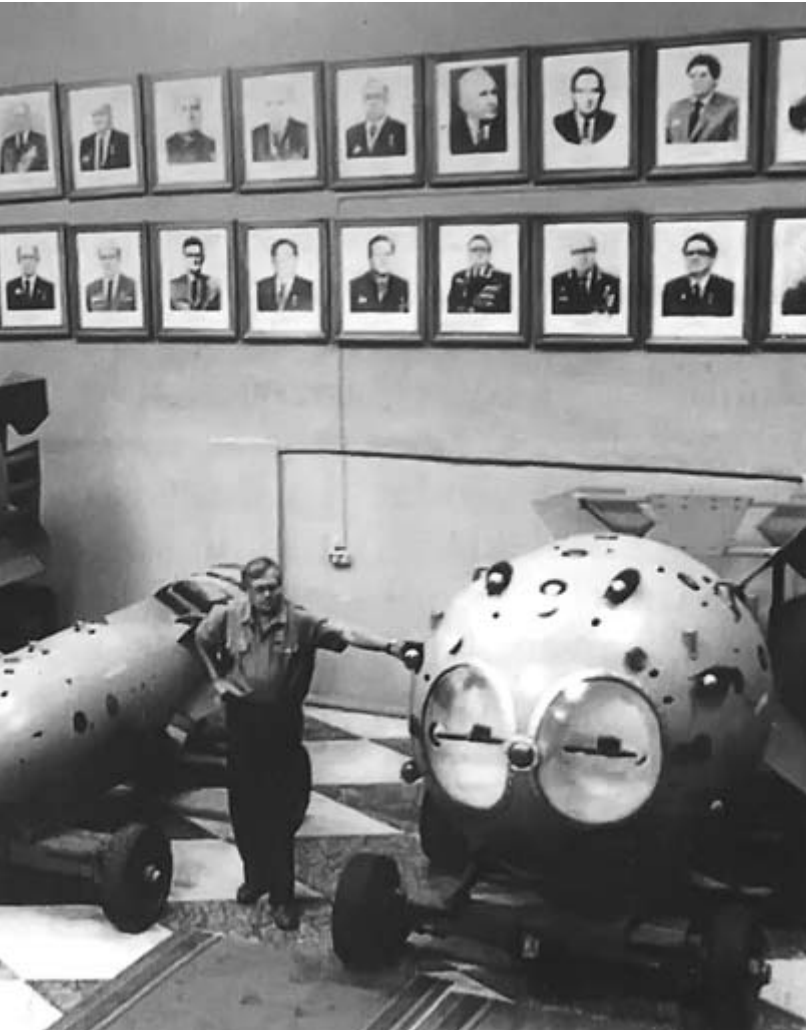
Зарађене стране су у изради атомске бомбе ангажовале читаву плејаду научника разних профила – физичара, хемичара, технолога, математичара, техничара. Немачки тим предводио је нобеловац, физичар професор Вернер Хајзенберг, а учествовали су, међу осталим, и Ото Хан, Фриц Штрасман, Лиза Мајтнер, Њ. Херман, Г. Хартвиг, Е. Фишер, Ф. Беркел, К. Дибнер, Макс Планк и други. Код англо-американаца радили су Роберт Опенхајмер, Енрико Ферми, Нилс Бор, Ото Фриш, Едвард Телер, Клаус Фукс, Лео Силард, Ханс Бете, Џон Ван Влек, Феликс Блок, Емил Конопински, Роберт Сербер, Стенли Френкел, Ендрју Нелсон. У Совјетском Савезу радили су Пјотр Капица, Лев Ландау, Игор Курчатов, Георгиј Флеров, Јулиј Харитон, Андреј Сахаров и бројни други научници.

СОВЈЕТСКИ ПРОЈЕКАТ

Већ септембра 1941. Совјетски Савез добио је обавештајне податке о томе да се у Великој Британији у најстрожој тајности спроводе истраживања у области нуклеарне физике ради чега је конституисан одбор (Maud Committee), састављен од изабраних научника и представника власти. Заузети напорима да слома немачку офанзиву, Совјети су „заборавили“ на добијене информације. После завршетка Стаљинградске битке, фебруара 1943, Молотов је позвао физичара Игора Курчатова и уручио му обавештајне податке, захтевајући да их овај проучи и провери. Бацивши се на посао, Курчатов је из података, скица и прорачуна пристиглих из Америке, схватио да су у Америци успели да обаве сепарацију уранијумских изотопа. Било је јасно да је отворен пут производњи атомског оружја. О својим сазнањима одмах је обавестио Молотова. Научника је примио и Стаљин.

Пажљиво саслушавши Курчатова, Стаљин је одлучио да се одмах приступи производњи совјетске атомске бомбе. Априла 1943. совјетски Комитет за одбрану издао је декрет којим се оснива совјетски атомски пројекат. За директора пројекта постављен је Игор Курчатов. Истовремено, одобрена су средства за изградњу новог научноистраживачког центра који је добио скромно име – Лабораторија 1. Израда совјетске атомске бомбе је почела.

Бирање циља

Политичко и војно руководство западних савезника нашло се пред дилемом: наставити са интензивним ваздушним нападима на јапанске градове или употребити атомску бомбу. На хитном састанку код председника Трумана изнете су суморне процене. Уколико Јапан настави са пружањем очајничког отпора, борећи се самурајском упорношћу не само у регуларним биткама него и из сваког подрума и рова, да би се сломио његов отпор, а земља освајала стопу по стопу, процењено је да ће живот изгубити око милион америчких и пола милиона британских војника. То ће рат продужити за наредних дванаест месеци или дуже. Ту цену савезници нису били спремни да поднесу, па је председник Труман дискусију пресекао лаконском одлуком: Баците бомбу.

Одбор за избор циљева над које је требало бацити атомску бомбу саставио је 10. и 11. маја 1945. „црну листу“ на којој су се налазили Хирошима, Јокохама, Нијигата, Кокури и Кјото. То су јапански градови који до тада нису били изложени интензивном савезничком бомбардовању. Пре доношења одлуке на који ће јапански град бити бачена прва атомска бомба, англо-американци су 26. јула 1945. упутили Јапану ултиматум састављен од 13 тачака у којем се захтева безусловна капитулација оружаних снага. Јапански војни властодршци ултиматум су категорички одбацили, а 27. јула, становништво једанаест јапанских градова, опоменуто је помоћу летака бачених из авиона, да ће бити изложено интензивним нападима из ваздуха. Следећег дана уследило је бомбардовање шест од наведених једанаест градова, а 31. јула опоменуто је нових дванаест градова, од којих су четири бомбардована првог августа.

Свакога дана из америчких бомбардера бацан је милион и по летака и три милиона примерака ултиматума, са опо-

меном становништву да се евакуише из градова који ће се наћи на удару савезничке авијације. Како отпор оружаних снага Јапана није престајао, последња опомена уследила је 5. августа. Истовремено, донета је одлука да ће прва атомска бомба бити бачена на град Хирошиму, а друга на Кокури. Како је на дан предвиђен за бомбардовање град Кокури био прекривен густим облацима, посада авиона усмерена је на резервни циљ – Нагасаки.

У 8.15 сати по локалном времену, са висине од преко 9.000 метара, 6. августа 1945, на јапански град Хирошиму бачена је прва атомска бомба (уранијумска). Експлодирала је на висини од око 500 метара изнад града. Бомба, названа „мали дечко“ (Little Boy), била је дужине 3,048 м, пречника 0,71 м, масе 4.039 кг и снаге приближно око 12,5 килотона, што је еквивалент 12.500 тона експлозива ТНТ. Избачена из авиона В-29 superfortrees Enola Gay, којим је пилотирао потпуковник Пол Тибетс (Paul Tibbets) из 393. ескадрона бомбардерског пука америчког ратног ваздухопловства. Експлозија је дословно избрисала град са лица земље, усмртивши између 78.000 и 100.000 становника, и теже или лакше ранивши 51.000 људи.

Три дана касније, 9. августа, у 11 сати и два минута по локалном времену, на град Нагасаки бачена је друга бомба, имплозионог типа са језгром од плутонијума. Избачена је из авиона В-29 superfortrees Bockscar, под командом пилота мајора Чарлса Свинија (Charles Sweeney). Бомба, названа „дебелко“ (Fat Man), била је дугачка 3,25 м, пречника 1,52 м, масе 4.899 кг и снаге приближно 22 килотона, односно 22.000 тона експлозива ТНТ. Експлодирала је на висини од 500 м изнад града, усмртивши између 36.000 и 40.000 људи, и ранивши, теже или лакше, још 60.000. Други светски рат примакао се крају, а у историји развоја човечанства отворена је нова – атомска страница. ■

Израстање крила

Упркос свим кашњењима, пројекат новог авиона А400М биће успешно завршен. Хиљаде радних места широм Европске уније зависи од успеха пројекта. Постоји и објективна потреба – упркос програмима модернизације, флоте држава које су заинтересоване за куповину ове летелице на путу су да постану застареле. Ову чињеницу нарочито треба сагледати у односу на потребу ангажовања на удаљеним ратиштима, било да је реч о „неуспелим државама“, отклањању последица природних катастрофа или другом оправданом разлогу за предузимање операције.

Серијска производња

Серијска производња А400М требало би да започне за 18 месеци. Очекује се да током 2010. године још три тест авиона буду спремна за лет. Пре него што почетком 2013. године француском ваздухопловству буду уручени први А400М, ове летелице ће у ваздуху провести не мање од 3.700 сати. Једном када производња започне у пуном капацитету, „Ербас“ би требало да производи 30 авиона овог типа годишње.

У „Водећем циљу“ развоја војних способности, саопштеном 2004. године, као препрека на путу ка истински глобалном присуству Европске уније (ЕУ) препознат је мањак способности стратешког ваздушног транспорта. Зато је 2003. године конзорцијум EADS покренуо развој летелице А (од „Airbus“) 400 М (од енг. „војни“, „Military“), на основу потражње влада седам земаља за приближно 180 летелица.

У више наврата постојала је могућност да програм буде напуштен, а уговор потписан са представницима влада земаља интересената поништен у потпуности. Први лет остварен је са готово четири године закашњења, 11. децембра 2009, у највећој мери због проблема са развојем мотора. Пошто је у међувремену развој А400М дотиран са 5,7 милијарди евра, конзорцијуму и даље прети опасност да, у случају неуспеха програма, буде приморан да надокнади новац.

Да је А400М потребан ЕУ постало је јасно 1999. године, када су у фази размештања снага на Косову европске чланице НАТО у потпуности зависиле од САД. Пентагон се није сложио са амбицијама Европљана. Вашингтон је подсећао европске савезнике да је исправније, уместо да се средства утреше на развој овакве летелице, инвестирати у друге области где је технолошки јаз између САД и ЕУ осетлији, попут ЦЗ (команда, контрола, комуникације).

Карактеристике А400М су упечатљиве. Способан је да пренесе 32 тоне терета (тј. два борбена возила „страјкер“ или једну самоходну хаубицу М109 калибра 155 мм, или два вишенаменска

хеликоптера „Линкс“, односно јуришна „Апача“) до 3.700 км удаљености, брзином од 780 километара на час. Лети на висинама од 45, па све до 11.200 метара. А400М може да слети на кратке и импровизоване, неасфалтиране писте. Најзад, EADS најављује да ће А400М, имајући у виду потрошњу горива и укупне трошкове одржавања, бити значајно исплативији од С-130.

Авионом ће управљати два пилота електронским путем, ослањајући се на дигитални систем интегрисане авионике (енг. fly-by-wire). Додатни системи – два дисплеја која ће директно приказивати информације у линији погледа пилота (енг. head-up display) и пет панела са електронским командама – омогућиће им рад у условима без светла и значајно смањити притисак који пилоти могу осећати током лета.

Авион покреће најснажнији икада развијен турбопроп мотор, који компанија произвођач Europrop International (EPI) рекламира као способан да утроши 20 одсто мање горива од сличних турбофенских мотора. У плану је уградња модерних система за избегавање непријатељске ватре, укључујући детекторе радио и инфрацрвених сигнала, електронске противмере и лансере „мамаца“. У производњи су обилато коришћени модерни, лаки материјали, попут угљеничних влакана (тако је комплетно крило израђено из једног дела). А400М се може допунити горивом у лету, што значајно повећава аутономију деловања.

Након што је EADS пропустио рок предвиђен за први пробни лет, на снагу је ступила клаузула уговора према којој Ербас наставља да ради на развоју авиона, напоредо са наставком преговора о даљем (ре)финансирању пројекта. Од марта 2009. рок је продужаван три пута, а Ербас је наставио да сноси трошкове од 100 милиона евра месечно.

У таквим околностима, представници конзорцијума су крајем године упутили више упозорења да новац који се троши на А400М можда може наћи бољу примену у производњи цивилних авиона. Ербас се и на том плану суочио са проблемима у развоју, и то типа А350, директног такмача Боинговом „Дримлајнеру“ (енг. Во-

eing 787 Dreamliner). У условима слабљења долара (што је Боингове авионе учинило јефтинијим), светске економске кризе и генералног опадања интересовања за набавку нових летелица, председник Управног одбора EADS Томас Ендерс је упозорио како није спреман да угрози цивилни програм због А400М.

Немајући куд, Ербас је упутио ултиматум владама које су финансирале пројекат. У њему је речено како је ипак и упркос кашњењима циљ постигнут оног тренутка када се А400М нашао у ваздуху, те да је време да владе поднесу свој део одговорности. Евентуално продужење унапред је проглашено последњим за Ербас.

Уосталом, Француској и Великој Британији А400М је потребан хитно и нема сумње да ће у случају нових кашњења владе ових држава посетити за опробаним варијантама, какву рецимо нуди Боинг са модернизованом С-130Ј „Супер херкулес“ летелицом.

У протеклих неколико месеци конзорцијум је успео да убеди шест највећих учесника (Велику Британију, Француску, Немачку, Луксембург, Шпанију и Турску) да се омогући рефинансирање пројекта, и то

у што краћем року. Државе поручиоци су се договориле да сноси трошкове повећања цене уговора у износу од 2 милијарде евра, као и да се одрекну наплате штете настале услед прекорачења рокова. Такође, конзорцијуму EADS државе поручиоци „позајмиће“ још 1,5 милијарди евра, а заузврат ће делити профит од продаје трећим земљама.

Упркос свим кашњењима, пројекат А400М биће успешно завршен. Разлог томе су радна места – хиљаде њих широм ЕУ зависи од успеха пројекта. Потом, објективна потреба постоји – упркос програмима модернизације, флоте држава које су заинтересоване за куповину ове летелице на путу су да постану застареле. Ову чињеницу нарочито треба сагледати у односу на потребу ангажовања на удаљеним ратиштима, било да је реч о „неуспелим државама“ или отклањању последица природних катастрофа. Најзад, државе чланице ЕУ нису способне да самостално развијају комплексне системе наоружања и војне опреме (НВО). Алтернатива је у куповини од САД (будући да је руско НВО из различитих разлога искључено), што опет обесмишљава напор да се кроз сарадњу држава чланица Европска унија опреми сопственим капацитетима. ■

Марко САВКОВИЋ

Земље купци

Укупно 10 земаља иницијално је изразило заинтересованост за набавку А400М: Немачка (60 авиона), Француска (50), Шпанија (27), Велика Британија (25), Турска (10), Белгија (7), Малезија (4), Луксембург (1), док је Чиле у једном тренутку начелно био заинтересован за набавку 3 авиона. Ипак, кашњења која су водила поскупљењу целог програма већ су приморала једну државу – Јужну Африку – да одустане од набавке 8 авиона.

НЕМА ОПРАВДАЊА ЗА РАЗМЕШТАЊЕ ПРОТИВРАКЕТНЕ ОДБРАНЕ

Министарство иностраних послова Русије уверено је да тренутно не постоје ракетне претње које би оправдале инсталирање елемената противракетне одбране (ПРО) дуж граница Русије. „Уверени смо да тренутно за Европу не постоје и не назире се у будућности ракетне претње због којих је неопходно инсталирати систем ПРО код руских граница”, изјавио је представник министарства Андреј Нестеренко.

„Пажљиво анализирамо суштину договора које су одобрила министарства спољних послова САД и Пољске који ‘коригују’ споразум између две стране од августа 2008. године”, рекао је Нестеренко. Према његовим речима, Москва би поздравила „спремност САД и НАТО да равноправно сарађују са Русијом при формирању будуће архитектуре европске ПРО”. „Уколико се, пак, као и са претходном администрацијом, наставе покушаји да нас ‘прикаче’ моделу који је утврдио Вашингтон а одобрио Брисел, таква варијанта неће успети”, рекао је Нестеренко. ■

РАЗМЕНА У КОНТЕКСТУ ПОБОЉШАЊА ОДНОСА

Размена 10 руских држављана за четири особе осуђене у Русији за шпијунску изведена је у „општем контексту побољшања руско-америчких односа”, саопштила је званична Москва. У коментару Министарства иностраних послова Русије наводи се да су Спољна обавештајна служба Русије и Централна обавештајна агенција САД размену извршиле испуњавајући налог руководства својих земаља, у складу са националним законодавствима, полазећи од разлога хуманитарног карактера и принципа конструктивног партнерства.

„Овај договор пружа основу за схватање да ће курс, који су усагласила руководства Русије и САД, бити доследно реализован у пракси и да покушаји скретања с тог курса неће успети”, наведено је у саопштењу званичне Москве. ■

ГЕЈТС ПРЕПОРУЧИО ГЕНЕРАЛА МАТИСА

Амерички министар одбране Роберт Гејтс изјавио је да је препоручио генерала Џејмса Матиса да буде на челу Централне команде америчких оружаних снага, која је надлежна за трупе у Ираку и Авганистану.

Генерал Матис, тренутно командант корпуса маринаца, ратни је ветеран који је 2004. године предводио трупе у бици за Фалуџу, у Ираку. Очекивало се да ће генерал Матис ускоро отићи у пензију. Међутим, Гејтс је на конференцији за новинаре рекао да је препоручио Матиса због његовог борбеног искуства и због потребе да на „најбоља места дођу најбољи људи”.

Уколико препоруку прихвати председник Барак Обама, а потврди је Сенат, Матис би дошао на место упражњено одласком генерала Дејвида Петреуса у Авганистан, где је постављен за команданта међународних снага у Авганистану. Од тада генерал пуковник Џон Алан врши дужности команданта Централне команде. ■

ТРКА ЗА ДОБИЈАЊЕ МЕГАПОСЛА

Жестоки ривали, европски „Ербас” и амерички „Боинг”, поново се, после два неуспела покушаја, надмећу око мегауговора вредног 35 милијарди долара за производњу 179 авиона танкера за потребе америчког ваздухопловства.

Европски конзорцијум за израду ваздухоплова, војне и свемирске опреме (EADS), матична компанија „Ербаса”, предао је понуду на 8.800 страница.

Најбољег понуђача Пентагон ће, како је најавио, изабрати на основу критеријума којима се предност даје квалитету понуде у односу на цену.

Две компаније већ неколико година воде „рововску битку” за добијање огромног уговора за израду 179 летелица, пошто би потписивањем тог договора победник на тендеру могао да рачуна и на додатну продају још око 500 авиона танкера, а укупна вредност посла могла би премашити 100 милијарди долара. ■

АМЕРИЧКИ ВОЈНИЦИ ГРАДЕ ЗДРАВСТВЕНЕ ЦЕНТРЕ У ЦРНОЈ ГОРИ

Амбасадор САД у Црној Гори Родерик Мур озваничио је почетак радова на изградњи објекта за пружање ургентне медицинске помоћи у Колашину, на којем ће радити амерички војници.

Изградња ургентног центра у Колашину и адаптација Дома здравља у Мојковцу, која је предвиђена до јесени а на којој ће такође радити амерички војници, део су припрема за највећу међународну војномедицинску вежбу у Црној Гори до сада, која ће бити одржана од 8. до 22. септембра.

Реч је о вежби MEDCEUR, која ће бити реализована како би се унапредили медицинско-здравствени капацитети држава учесница Програма Партнерство за мир. У вежби ће учествовати земље чланице тог програма из централне и источне Европе. ■

Пише
Александар РАДИЋ

Нови играчи

Први пут на престижној листи софистициране технике представљен је ловац ченџу FC-1, алијас JF-17 шандер, створен здруженим силама Кине и Пакистана. У време изложбе Јужна Кореја и Индонезија са пуно поноса показивале су макету свој будуће ловаца, за сада познатој по пројектној ознаци KF-X. Индијски пројектанти, и поред низа техничких проблема на које су наишли, ујорни су у настојању да до серијске производње доведу лаки ловац шеџас. Јапанци раде на ловцу врло префињених линија, који ће увести у наоружање када већ амерички Конгрес неће да дозволи извоз F-22. Руска индустрија, која се после 1991. нашла у великој кризи, ипак враћа виталност. Обезбеђене су нарубине за нове појомке сада већ славне породице сухој 27 и пошто ново ловац ПАК-ФА.

У Кини су се до скоро производили авиони настали реверзибилним пројектовањем (копирањем на основу узорка који је најљиво демонтиран) ловаца и бомбардера насталих у бившем СССР-у. Наредни корак били су авиони настали као комбинација елемената више авиона пројектованих изворно у Москви. Покушало се и са лиценцом производњом Су-27. У другој половини деведесетих година први „кинески“ Су-27 показали су се као промашај који неће лети.

Кинези су добро проучили проблеме и савладали су све препреке да би сада самостално (неовлашћено) овладали производњом вишенамених деривата Су-27. Осим на шом двошторном авиону, паралелно се радило на једношторним лаким ловцима поодним за извоз у државе скромних буџета, али изразито жеље да поседују ваздушну моћ независну од водећих сила.

На Фарнбору 2010 први пут је показан (додуше само на ситаичком делу изложбе) ловац JF-17 са ознакама Пакистана. Изворно, авион су пројектовали Кинези, али од почетка са намером да се производња пресели у Пакистан у фирму РАС. Поучен искуствима из осамдесетих година, када су Американци у тренутку прекинули дугогодишње блиске и савезничке односе и зауставили пошљке нових ловаца Ф-16, у Пакистану су проценили да се у будућности то више не сме десити. Односи са

Американцима су нормализовани, дошле су нови F-16, али за сваки случај у РАС су почели са монтажом првих од 250 наручених JF-17. Кинези и Пакистанци желе да удружено прогају авион на светском тржишту и већ су близу првој врло озбиљној посли. Етијат је потенцијално тржиште за најмање 48 JФ-17. Треба имати у виду да се ради о кориснику који већ има савремени ловац F-16 и да може релевантно да процени да ли FC-1/JF-17 има место у наоружању, поред америчких ловаца.

Осим FC-1 у Кини су већ до серијске производње довели значајно сложенију борбену платформу J-10. Ради се о авиону који по аеродинамици, али и по избору авионике и наоружања, представља незнатно осиромашени еквивалент светских ловаца четврте генерације. УJ-10 уграђује се руски мотор АЛ-31ФН који користи породица ловаца Су-27.

Јужна Кореја и Индонезија недавно су потписале меморандум о намерама за развој ловаца генерације 4+ са радном ознаком KF-X. Обе државе желе авион ниског радарског одраза који ће превазићи ловац KF-16 какав се сада производи у Јужној Кореји по америчкој лиценци.

Русија се после слома комунизма нашла изван водеће круга произвођача. Посејено, руске фирме вратиле су се на ширен пре свега са усавршеним моделима Су-27, који су извезени у значајним количинама. На Фарнбору представници руских власти потврдили су да су потписани уговори за прогају 20 Су-30МК2 за Вијетнам и 16 Су-30МКА за Алжир. Обе државе су раније већ увеле у наоружање Су-27/30.

У периоду до 2015. године у руским фирмама биће произведено око 300 ловаца, од чега 40 одсто за руске оружане снаге и 60 процената за извоз. Да би остали у ири, Руси сада убрзано раде на ловцу пете генерације ПАК ФА (Т-50). Министарство одбране Русије већ је потврдило да очекује да ће први серијски примерци бити завршени 2016. године. У периоду од 2011. до 2020. године у плану производње је десет поштојова и 60 авиона из серијске производње. ■

Међународна изложба Фарнборо 2010 показала је да ће се у скорој будућности знатно проширити листа држава које ће овладати производњом савремених борбених авиона

Информациони рат

Замке виртуелног света

Пише Дијана МАРИНКОВИЋ

Информациони рат (Information warfare – IW) предмет је појачаног интереса и разматрања у војним доктринама и стратегијама многих држава и армија света. Сагледава се као једно ново лице рата и ратовања у простору, који се често дефинише као сајбер простор, у којем владају информације, информатички и комуникациони системи и мреже. Сви системи руковођења, командовања и функционисања влада, војних и цивилних структура базирани су на најновијим научним

техничким достигнућима, првенствено информационих технологија, које су такође и простор у којем се контролишу велики и важни системи, где се обезбеђују витални цивилни и војни објекти, простор у којем се обављају велике финансијске трансакције и циркулишу поверљиве економске информације, преносе разноврсни поверљиви подаци и лични подаци људи, а чије би угрожавање представљало велику опасност по неку државу и људе.

Vновијој историји информациони рат је на основу облика вођења, садржаја рата и остварених циљева израстао у посебан облик рата и ратовања. Он се данас усавршава користећи потенцијале огромних научних система и организација, те применом нових технологија и савремене методологије развоја. Према оствареним резултатима исказао је огромну уштеду снага и средстава за остварење циљева. У светским размерама, на неки начин сматра се као дозвољена метода примене, а реакције супротстављених снага своде се на размену вербалних оптужби земаља, демарша и политичких поступака.

У војном погледу почеци неке врсте IW потичу из предисторије са првим информацијама употребљеним као оружје, првим протурањем гласина и извиђањима за потребе првих организованих војски.

У Другом светском рату добија нову интензивну и снажну пропагандно-политичку димензију. После Другог светског рата или тачније после деведесетих година израста у данашњи облик, као посебан односно информациони рат који је сазнајно неверификован, а што се убрзано исправља и разматра у области наука о ратној вештини и војним доктринама. Принципи IW још су недефинисани и нису применљиви, прате их сталне промене инициране разним научним областима а посебно новим технологијама, географским, политичким, економским, просторним, временским и другим променама, укључујући нова сазнања и путеве за изнајажење научних законитости за настајање основа нових доктрина и стратегија.

Добијање непријатеља без борбе је истински врхунац успеха, а не стотине победа у стотину битака, написао је Сун Цу у „Уметности ратовања“ (Сун Тзу, 400–300 г.п.н.е. „The Art of War“). У овој древној изреци могу се сагледати суштина и циљ данашњег информационог ратовања, добијање битака и остварење војних или других циљева са што мање материјалних и људских губитака. Можемо рећи да информациони рат иде ка савршенству сукоба, где не мора да се употреби конвенционална оружана сила да би се постигао циљ односно победа.

Колико се у модерним армијама посвећује изразита пажња IW говори и најава америчке војске да ће до октобра успоставити нову команду задужену за заштиту војних рачунарских мрежа. Први шеф сајберкоманде биће генерал Кејт Александер, кога је министар одбране Роберт Гејтс именован на ту дужност и тиме озваничио успостављање почетних оперативних способности нове команде.

Данас дефинитивно можемо закључити да се због информатичке и

телекомуникационе технологије, које иначе сваки даном све више напредују, војска и њене структуре мењају и прилагођавају новинама, што највише утиче на њене целокупне стратешке погледе и тактичко деловање. Нове технологије доносе и нове видове рата који нису постојали раније а са тим се и приоритети видова мењају, тако да данас у савременим армијама можемо рећи да информациони рат спада у војне приоритете. Приоритет је посебно и у том смислу што се добрим информационом ратом односно контролом информација постижу велики губици код противника а минимални за другу страну у сваком погледу, људском, финансијском, друштвеном, политичком... Зато га и зову модерно оружје масовног уништења.

Истовремено морамо нагласити да се са развојем нових технологија јављају и нови видови претњи које такође треба пратити, односно развијати технике и технологије за заштиту, уз коришћење најсавременијих уређаја и система.

Настанак и еволуција термина

Као израз, информациони рат улази у ширу употребу од 1995. године, а највише се искристалисао као појам после војних операција „Пустињска олуја“ у Ираку, где се информатичко оружје појавило као претеча конвенционалним нападима и операцијама, што је резултирало знатном смањењу губитака конвенционалних снага.

Данас, у дневној штампи и часописима пише се о информатичким односно сајбернападима на Интернет претраживаче, разне рачунарске системе и мреже, од војних и владиних информационих и комуникационих система до упада у цивилне системе (банке, берзе, системе великих индустријских компанија), можемо да читамо о крађи података, манипулацији разним врстама информација путем медија, државне и приватне дипломатије, едукације (наука и образовање) а све у сврху утицаја на ставове противничких страна, па и коалиционих партнера.

У информационом системима, штампи, ТВ и слично, често се наилази на термине као што су: елек-

ИНФОРМАЦИОНЕ ОПЕРАЦИЈЕ

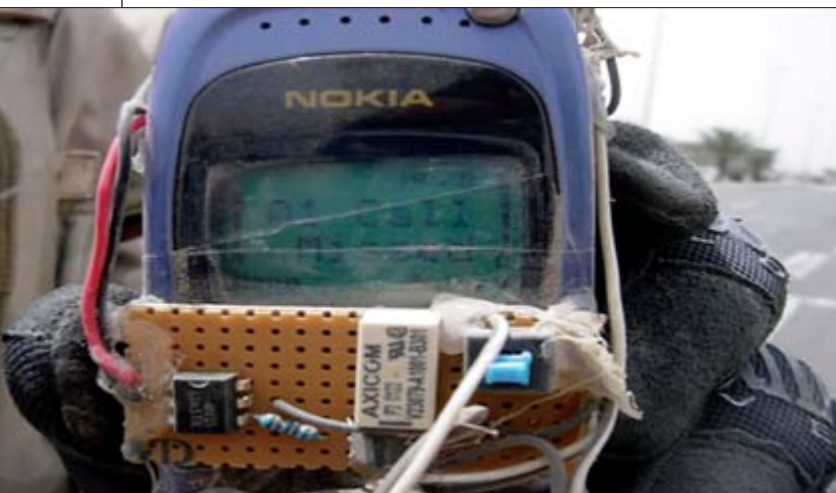
Информационе операције су акције предузете да се утиче на противникове информације и информационе системе, а у исто време штите властите информационе системе и податке. Оне се предузимају у време криза или сукоба с циљем постизања или промовисања одређених циљева над противником или противницима.

У доктрини ваздухопловних снага САД наводи се да се информационом операцијама постиже информационо супериорност са стратешким, оперативним и тактичким ефектима, такође, селективно се одабирају циљеви и општа супериорност у борбеном простору. Информациони рат је веома битан за ваздушне снаге због широке интеграције информационих система у ваздушним операцијама и координације са осталим националним снагама информационог рата.

тронски рат, сајберрат, пропагандни, специјални и хладни рат, хакерски напад и други појмовно неуређени изрази за делове информационог ратовања, а који су само рекламни наслови ударних чланака, без тачно дефинисаног места у IW. У неким нашим организацијама постоје информатички називи појединих делова организација, али су они најчешће само технички сервис дела информатичког система, који их опслужују, организују заштиту, али су ретке институције које би имале неку дубљу аналитичко-планску функцију.

Постоји више покушаја дефиниција IW и оне су прихватљиве у односу на време када су изречене, зависно од вредности информација као оружја и утицаја нових информационих технологија. Сматра се да су то само покушаји де-

САЈБЕРАТ

Ова врста рата води се у виртуелном свету компјутера, компјутерских система и мрежа. Циљ је овладати компјутерским системима и мрежама, системима које контролише софтвер или софтверски контролисани компоненти. Напад и одбрана спроводе се путем упада, инфилтрације и других активних и неактивних метода, које се састоје од ометања, инфилтрације, упада, манипулације, дезинформације или уништења технолошких и комуникационих система.

Из горе наведене поделе можемо видети да информациони рат као главно деловање садржи прикупљање и обраду информација и података, одређено деловање на основу добијених информација и то брже од противничке стране. Такође, садржи радње нарушавања, дезорганизације и рушења разних система, али и разне врсте манипулација које се предузимају прикривено или отворено у време мира, а готово у кризним и ратним временима против друштвених, политичких, економских, индустријских или војних електронских и других система.

Циљ информационог рата јесте да се постигне информациона предност у односу на противника и утиче на понашање, застраши или заврши сукоб што брже и одлучније, са минималним издацима у капиталу, ресурсима и људству и са минималним губицима у сваком погледу.

У информационом рату у нарочито лошем положају су мале земље и народи који не поседују већ достигнуту информатичку структуру развијених држава и које су на глобалном нивоу у сталном инфериорном положају.

финисања једне тако комплексне и обимне активности поједине државе или војне групације, а што је методолошки тешко изводљиво.

У војном погледу информациони рат у свету се дефинише као активности предузете да се постигне информациона надмоћност, нападајући противникове информације односно податке, информационо базиране процесе, информационе системе и рачунарски базиране мреже, а у исто време штитећи и бранећи своје властите податке, информационе процесе и системе и компјутерске мреже.

Видимо да информациони рат укључује и радње предузете да се сачува интегритет сопствених информационих система од експлоатације, упада или уништења.

Из дефиниција се види да информациони рат има нападну и одбрамбену функцију, да је то комплексна, масовна и организована примена и коришћење информација као оружја у глобалној информативној сфери.

Са становишта постојећих доктрина и стратегија, информациони рат може се дефинисати и као скуп одбрамбено-нападних, политичких, дипломатских, пропагандних, психолошких, војних, економских и других активности на сакупљању, изради, усмеравању, пласирању, експлоатацији и анализи информација у сврху задобијања предности и стварању повољних услова за постизање и експлоатацију политичких, војних, економских и других циљева са што мање снага, средстава и времена.

Информација као оружје

Информациони рат се у многим државама и војним групацијама ставља у ниво оружја за масовно уништење и равноправно учествује у остварењу стратешких циљева упоредо са оружјем за масовно уништење, класичним војним снагама, економијом, политичко дипломатским и обавештајним снагама, те је предмет стратегије и тактике на највишим нивоима власти и оружаних снага. Појављује се као претходница војних операција, током операција као њихов део и у експлоатацији њихових резултата.

Информациони рат намеће велике обавезе и рад обавештајно-безбедносних служби, а чије се обавезе, место и улога мењају проширењем на читав спектар информација из свих области функционисања неке државе, а појачани су и захтеви за провером и контролом више пута прикупљених и проверених информација. У ту сврху у водећим земљама проширују се обавештајно-безбедносни капацитети, са новим и специфичним областима интересовања, а рад у миру, по интензитету се не разликује од рада у рату.

На основу праћења, протока и садржаја информација процењују се будуће кризне ситуације, интензитет будућих сукоба, правци и циљеви напада и одбране, те употреба снага и средстава војних и финансијских ефектива. Информацијама се усмеравају догађаји, политика, реаговања, сукоби, подршка и последице.

На информације се гледа као на оружје којем расте значај и добија све новије облике и садржаје. Тај процес се све више убрзава како свет постаје глобално информативно јединственији, али и информативно зависнији. Нарочито је изражена свакодневна информативна борба у области економије и финансија као основи материјалне и финансијске подршке сваком облику сукоба.

Информације снажно утичу на формирање и организацију моћи држава, као што су политичка, војна или економска моћ. Треба имати у виду да савремене техничке промене и информационе технологије имају посебан значај за ИВ и намећу честе и брзе промене у припреми и вођењу ИВ, те снажно утичу на повећање моћи ионако нараслих војних снага. Стални су пратилац у извођењу других облика рата, а оствареним степеном информативне контроле битно утичу на замах свих дејстава војних снага и у уској су вези током трајања паралелних активности према истом циљу. Информационе технологије направиле су револуцију у војним операцијама, тако да је ИВ постао будућност у војним конфликтима.

Скривена снага

Информациони рат се у војним круговима разних земаља различито третира и назива зависно од места у међународној заједници, тако да се негде наводи као политичко-пропагандни, па све до тзв. „мекане агресије“ или „низак ниво сукоба“. У најмоћнијим земаљама посвећује му се посебна пажња са повећањем нивоа интересовања, формиране су посебне организације, читави информациони системи, ТВ, штампа, савремена информациона технологија, обавештајно-безбедносне службе, политичке структуре, научне установе и институције са посебним аспектом на формирање одговарајућег јавног мишљења у сопственој земљи и код противника. У свету су актуелна брза престојавања у организацији, стратегији и другим областима, оснивају се сигурносне снаге и руководеће структуре за ИВ.

Разматрајући карактеристике и досадашња искуства, активности и садржај ИВ, може се закључити да су жртве информативно слабе земље, да се карактер и интензитет мењају у зависности од односа противник–савезник. Садржај је примерен и усмерен према својим глобалним и националним интересима. Доминација у информативној и другим областима значи и доминацију државом.

Информационим ратом данас се мењају политичке и владајуће гарнитуре које су политички прихватљиве, намећу ставови и стварају ситуације где се врши самодеструкција држава и влада, а што је раније постизано оружаним сукобима.

Посебна карактеристика информационог рата је што се не може одредити граница када он почиње и када завршава. Када се уочи, он је већ увелико на делу, јер је почетак неупадљив. Циљ се тешко уочава а повећањем интензитета повећавају се и ефекти, а најчешће је претходница оружаних сукоба. Зато није чудно да се негде третира као прикривена или тиха агресија.

Свим сукобима после осамдесетих година у свету претходиле су информационе операције или друге акције тог карактера, којима су припремане војне операције и најзначајније су допринеле постизању успеха. Информативна подршка за припрему и извођење војних операција била је одлучујућа за постизање циља, а у неким случајевима, није било ни потребе да се употреби оружана сила.

У неком сегменту ИВ се одвија перманентно и његов крај се не назире, он је глобални феномен и на неки начин сам себе интензивира, води и развија у правцима који нису јасно дефинисани, а који не воде неизбежно у војне оружане сукобе. Креће се у правцу савршенства сукоба где није нужна употреба оружане силе за постизање циљева.

Информатичке и комуникационе технологије присутне су од свемира до копнених и морских дубина, постижу од-

СТУБОВИ СУПЕРИОРНОСТИ

Стратегија националне безбедности САД из 2002. године али и неких других земаља истичу четири национална стуба односно инструмента или снаге супериорности државе и то: дипломатију, информације, војску и економију.

Три стуба супериорности за остваривање доминације и контроле информација у ИВ су информациони системи, информациона подршка и информационе операције (офанзивне-дефанзивне), са основним циљем заштите националних интереса.

Информациони рат води се применом информацио-них операција.

лучујуће информативне предности у области за које су намењене као што су војне, економске и друге. Основ су за контролу и функционисање од сателитских система, конвенционалних снага, до подморница и подземних истраживања и експлоатација. Поуздане информације су основ за одлучивање, планирање и извршење у војним операцијама али и у другим областима друштва и треба да се посебно третирају у војним и друштвеним структурама.

Информационе технологије утичу на мењање војних снага у смислу организације и употребе, а сходно географским, политичким, материјалним, геопросторним и временским ограничењима. Такође, утичу на промену односа војних снага према законима и легитимности употребе у властитој земљи и свету, јер још нису међународно дефинисани закони свих аспеката употребе. Правно није одређен положај пораженог или оштећеног у неком облику ИВ, а то већ стоји пред међународним правним поретком. Оружани сукоби ватреног облика у великој мери међународно правно су покривени законима, правилима и обичајима.

Мора се ићи испред догађаја да бисмо могли предупредити информационе нападе или бар неутралисати њихове ефекте, преузети иницијативу у сегменту где је то могуће, а максимум „истина ће изаћи на површину и победити,“ која се код нас често употребљава, треба заборавити. Касније, истина а и информација више никог не занимају, нити жели да мења створени профил, а напад је остварио ефекте. Треба мењати наш однос према информативном рату и променити себе стичући нова сазнања из ове области, јер су нове технологије информационог рата извршиле револуцију у војним операцијама. ■

Легијски логор и римски град Виминацијум

Раскош ЈЕДНОГ

У близини Пожаревца, испод површине од 450 хектара ораница, крију се читави тргови, легијски логор и град који ће нам разоткрити живот римских легионара и грађана. Реч је о великом археолошком налазишту Виминацијуму, главном граду римске провинције Горње Мезије, која је обухватала већи део данашње Србије.

Текст и слике
Душка СТЕФАНОВИЋ

Стежњом да невидљиви град учини видљивим и свима доступним, вредни тим археолога са др Миомиром Кораћем на челу ужурбано ради. Циљ је да се Виминацијум претвори у археолошки парк, у коме ће посетиоци моћи да се осете као грађани Римског царства. То сигурно не може бити скоро, али вреди труда.

На овом археолошком налазишту већ данас можете да видите део тадашње раскоши. Откривени су мазулеј, аквадукт, терме, северна капија логора и амфитеатар. Виминацијум је имао своје ковнице у којима се поред бронзаног ковао и златни и сребрни новац, а таквих је у царству било само дванаест. Као сваки велики римски град, имао је хиподром, позориште, амфитеатар, болнице, храмове, занатске и трговачке радње.

Настао је с потребом да се заштити северна граница царства и да се обезбеди пролаз према Дакији, данашњој Бугарској. Оивичен рекама Млавом и Дунавом, омогућавао је повезаност са другим градовима и утврђењима преко реке, али је био и на важној раскрсници путева који су повезивали Италију са Дакијом.

Легионари су штитили царство и ишли у освајања. Уживали су посебан углед у друштву и били под вођством римских царева. Читава инфраструктура била је подређена њима и свакако је омогућавала и обичним грађанима да имају комфорнији и динамичнији живот. Легије су имале изванредне инжењерске јединице, у којима су били и врхунски стручњаци тог доба, који су планирали изградњу логора и објеката у њему, па и читавих градова.

Добба

Легија је штитила град, а грађани су заузврат опслуживали легију. У Виминацијуму су биле смештене легија IV Флавија Феликс, која је касније измештена у Сингидунум, и легија VII Клаудија Пиа Фиделис, која остаје у Виминацијуму до најезде Хуна. Ове две легије градиле су аквадукт у Виминацијуму, о чему сведоче њихова обележја на самом водоводу.

У војној служби

Тада се војска служила 16, 20 или 25 година, после чега је добијана војничка диплома. Овакве сачуване дипломе су веома ретке, а неке су пронађене у појединим гробницама Виминацијума. Војници су долазили из различитих крајева царства, јер је римска максима била слободна размена људи, идеја и робе, па се тако исти римски производи могу видети у Италији, Немачкој и у Србији.

Војничке дипломе су изузетно важне јер садрже текст у коме се наводи где је војник служио, у којој јединици, тако да данас тачно можемо знати на којој територији је та јединица била и у које доба. То су бронзане таблице којима је војник стицао сва римска грађанска права, на основу којих су и његова жена и деца постајали римски грађани. Било је много војника који су ступали у војне јединице, а да

нису били Римљани. Дипломе су биле документ који је био у поседу војника и његове породице, али је постојао и архив у Риму у којем су чуване копије.

Изградња путева

Прво што су Римљани радили када освоје неку територију била је изградња путева. Војници су градили путеве, мостове, водоводе и друге архитектонске целине.

Путеви су имали вишеслојне подлоге, ивичњаке, путоказе, па су чак и у градовима, на раскрсницама, постављани стубићи који су онемогућавали брз пролазак кроз раскрсницу. Стубићи су били попут данашњих лежећих полицајаца и спречавали су обесне коњанике да погазе некога од пешака.

Чувени пут *Via Militaris* полазио је од Аквилеје, града близу данашњег Трста и пружао се с једне стране ка северу, а с друге ка истоку, преко Љубљане, Сремске Митровице, Београда до Виминацијума и даље према Црном мору преко Ниша и Софије. Овај пут доносио је све погодности ондашњег савременог света. Могли сте на путу мењати коње, одмарати се, мењати новац и тим путевима ишла је редовна римска пошта. Тачно се знало колико је времена потребно да се стигне од једног до другог града.

Пронађено је писмо које су два брата, римски лекари, послали мајци у Александрију, у коме они кажу да се налазе у Риму, одакле са царем иду ка Алпима, а да ће она писмо добити за 23 дана. Римљани су били врло практичан свет. Тврди се да су информације у римски сенат, чак са севера Енглеске, стизале за само неколико сати.

Изглед града

У Виминацијуму се могу видети остаци северне капије логора који нам откривају величину улице и канализационе одводе. Од тог места простирао се град са пространим улицама, трговима, храмовима, школама, занатским радионицама и другим градским објектима.

Легијски инжењери донели су читав низ новина на којима почивају данашњи технички новитети. Имали су подно грејање, купатила, болнице, најсавременија оружја попут бацача пламена и бројне друге погодности тог доба. У Виминацијуму се може видети и купатило које нам показује какав је значај имала

хигијена у том периоду.

Терме су биле централна места окупљања, имале су свлачионице, топле и хладне базене, и биле су украшене мозаицима.

Занимљива открића

Надомак града је некропола, град мртвих, а данас је тамо термоелектрана. Гробнице су истражене и предмети извучени. Шта нам они говоре о становницима Виминацијума, може се закључити из неколико примера које објашњава др Миомир Кораћ.

– То вам је као када изврнете рукавицу – на основу града мртвих ми смо сазнавали о граду живих. Рецимо, пронашли смо гроб лекара са инструментаријумом, печатима, текстовима и на основу тога могли смо да реконструисемо здравствену службу једног града. На основу других латинских извора знамо колико је лекара требало да буде по броју становника а колико у једној римској легији. Лекари су водили бригу о легионарима који су били под великим физичким напорима. Војници су имали дуге маршеве, прашина им је улазила у очи, па су често оболевали од трахома ока. Лекари су припремали мелеме, одлично су познавали анатомију ока, знали су како да имобилишу пацијента и да га оспособе за даљи рад. У једном гробу пронашли смо вретенаст предмет на коме је означено да су то пилуле за очне капке на бази шафрана. Шафран је врста данашње стипсе која зауставља крварење. Има ту заиста пуно занимљивости које нам откривају живот римских грађана.

Најновије откриће на Римском амфитеатру у Виминацијуму је скулптура од жада од преко 35 сантиметара. Нажалост, није цела, а оно што фасцира је да је израђена у једном комаду од жада, да је начин израде изванредан, што указује на радионицу која је била у Виминацијуму. У близини фигуре од жада, такође у амфитеатру, пронађен је и бронзани орао са позлатом, који је, очито, био постављен на двоколицама.

Забава је и у то доба имала важну улогу, па је сваки велики град имао хиподром, позориште и амфитеатар. Амфитеатар у Виминацијуму примао је 12.000 гледалаца. То су типизирани објекти и однос је био једно место за четири становника, према чему знамо да је град имао око 50.000 становника. Радови на амфитеатру су у току и планирано је његово оспособљавање за одржавање Медитеранских позоришних игара античке драме у наредној години.

Виминацијум је још великим делом затрпан земљом, али се већ од површинског слоја могу видети остаци града. Локални земљорадници још обрађују земљу испод које се град налази, па се могу видети остаци камена, опеке, па чак и предмета помешаних са земљом. Свесни на каквом су положају њихове оранице понекад и сами трагају за благом које би могло да буде баш на њиховој земљи.

Сви предмети који су пронађени за сада се чувају у Пожарвачком музеју, али се настоји да у оквиру самог Виминацијума настане музеј посвећен овом великом римском граду. ■

Добровољачки гласник

ГОДИШЊИЦЕ СРПСКИХ ВОЈЕВАЊА

У новом, 35. броју *Добровољачког гласника* највећа пажња посвећена је сећањима на значајне годишњице из историје српског народа. Реч је о боју код Варварина 1810, одбрани Косова и Метохије 1915, али и о српским добровољцима у Другом светском рату, те доприносу Србије победи над фашизмом.

О чувеном боју код Варварина исцрпно пише др Слободан Микић – износи нове детаље о тој историјској бици у Првом српском устанку, али и расветљава збивања и слика људе који су је обележили.

Текстови проф. др Гојка Миљанића односе се на допринос српског народа у борби против фашизма у Другом светском рату. Ређајући непобитне историјске чињенице, професор Миљанић пружа објективну слику о учешћу Срба у борби против фашистичких окупатора на просторима бивше Југославије. Без икаквих политичких и идеолошких предрасуда, поред осталог, говори о масовном учешћу Срба – партизана и Срба – четника у бројним заједничким борбеним дејствима против Немаца у првој ратној години.

Поводом обележавања 95. годишњице одбране Косова и Метохије 1915, војни историчар Предраг Павловић у новом броју *Гласника* описује повлачење српске војске на Косово и Метохију. Поред података који се односе на страдања и губитке током повлачења, аутор објашњава због чега је изостала очекивана помоћ савезника чије су снаге требале да долином Вардара, према Овчем пољу, притекну у помоћ.

Добровољачки гласник доноси и истраживачки прилог др Видоја Голубовића, научног сарадника Института за међународну политику и привреду, у коме су наведени подаци из архивске грађе Војног архива о добровољцима. Како износи др Голубовић, Удружење ратних добровољаца је током истраживања дошло у посед више од 800 докумената из архива Онтарија у Канади. Такође је сазнало да Министарство културе Француске поседује 746 фотографија из времена пробоја Солунског фронта.

Генерал у пензији др Видоје Пантелић пише о 11. годишњици бомбардовања СРЈ. Аутор посебно истиче висок морал и професионалне квалитете наших старешина и војника који су се готово три месеца успешно супротстављали алијанси од 19 војнички и економски најмоћнијих држава света. Отпор агресору је, како наводи др Пантелић, добио општенародни карактер. Југославија је, и поред тога, била принуђена да прихвати споразум за прекид непријатељства. ■

Р. РИСТИЋ

РЕЧИ И СИНТАГМЕ

2+2=5

Пише
Зорица ЈАНКОВИЋ

Неколико месеци уназад уочљива је честа употреба речи синергија. Ако отворимо Велики речник страних речи и израза (Иван Клајн – Милан Шипка), видећемо да је грчког порекла (грч. *synergia*, од *syn* заједно и *ergon* рад) и да означава заједнички рад. У Лексикону менаџмента (Masmmedia, 2008) објашњава се синтагма ефекат синергије, као додатни ефекат који се јавља као резултат различитих пословних активности, без посебних материјалних улагања, а као резултат боље организације. Често се користи и као израз за додатне ефекте до којих долази због интеграције два предузећа, чији ће заједнички учинак након интеграције бити већи од збира његових појединачних резултата. Ефекат синергије симболички се изражава са: $2+2=5$.

Прави пример за правилну употребу речи синергија недавно је дао Емил Тедески, председник Управе Атлантиск групе која је недавно постала већински власник фирми *Дрога Колинска* и *Соко Штарк*, па самим тим и брендова као што су „цедевита“, „кокта“, „аргета“, „најлепше жеље“, „бананица“, „смоки“ и „гранд кафа“: „Очекујемо велике синергије, које ће резултирати још бољим тржишним позицијама наших брендова“ (*Полиџика* од 3. јула 2010).

Други пример да је синергија топ реч налазимо у ауторском чланку Љиљане Смајловић (*Време* од 24. јуна 2010), која поводом намере немачког ВАЦ-а да водећу позицију на медијском тржишту Србије заузме обједињавањем штампе и дистрибуције два велика листа Политике и Вечерњих новости, каже: „То се у ВАЦ-овом пословном жаргону називало синергијом и све је било подређено том циљу.“

Агенција СРНА нам 29. априла ове године преноси изјаву председника Републике Српске Рајка Кузмановића који каже да „синергија Београда, Загреба, Сарајева и Бања Луке“ води трајној стабилизацији прилика на Балкану, а министар Вук Јеремић каже „да је потребна синергија Српске православне цркве и државе у тешким тренуцима по српски народ у Покрајини“.

Али, док синергија још није била „у топу“, главни и одговорни уредник нашег магазина је интервју са помоћником министра одбране Душаном Спасојевићем насловио са „Синергијом до бољих резултата“, стављајући у први план његове речи „да сваки сегмент система (одбране Србије, прим. З. Ј.) мора бити чврст и отпоран, јер само у синергији можемо доћи до бољих резултата“.

А данас, када је после мишљења Међународног суда правде о Декларацији о независности Косова угрожено међународно право на штету Србије, реч синергија мора бити у правом смислу те речи потврђена у јединственом ставу свих политичких и друштвених чинилаца у наступу Србије пред Генералном скупштином УН. Само тако биће $2+2=5$. ■

Ауторка је историчар и кустос Историјског музеја Србије

*Имао је само 22 године
када је, рањен на сарајевском
рајшишту у врајни део кичме,
остао трајно прикован за
инвалидска колица. Од тада,
уних 13 година води своју
непрекидну вучју борбу и
учи нас како се чува њам
живота и ниш смисла у себи.
Може да пише само рубом
малој прстима десне руке, али
његова мисао је чиста, воља
непоколебљива и срце испуњено
смрењем. Роман „Вук”, чије
друго издање управо објављује
„Принцип Прес”, ујечашљиво је
сведочанство о свему томе.*

**Прилог Националне ревије
Пише Неда Симић-Жерајић**

КЊИГА КАО ЛЕК И ОРУЖЈЕ

Вук живи у сваком од нас и није тешко доћи до њега. Потребно је само сакупити довољно снаге. Они који оду корак даље и погледају га у очи, суоче се са својим стрепњама. Вук је заправо све оно што кријемо од других, али и од себе, од чега бјезимо, чега се одричемо, али безуспјешно.

Овако почиње своју причу Мирослав Кусмук, писац романа Вук, чије друго издање управо припрема „Принцип Прес” (прво издање објавила је „Бесједа” из Бањалуке).

Сарајлија настањен у сремској варошици Инђији, већ првом књигом показао је литерарну зрелост и изазвао интересовање књижевне јавности. Роман Вук високо су оцијенили универзитетски професори и књижевни критичари, а Савјет за културу Скупштине града Бања Лука наградио је Кусмуков рукопис на конкурс за издавачку дјелатност.

За овог младог писца, који је још у тражењу свог књижевног пута, није то био само огроман подстрек за даље стварање. За Мирослава Кусмука та књига је много више. Она је лијек, мелем за душу, али и оружје. Оружје духа, оружје срца и ума. Доказ да је Мирослав Кусмук, након повреде вратног дела кичме и 13 година прикованости за колица, успио да се суочи сам са собом, храбро крене у борбу за нови живот, за нови смисао и да из те борбе изађе као побједник.

Чињеница да може да пише само рубом малог прста десне руке, која му је полупокретна, није га обесхрабрила. Баш као и његов јунак, Мирослав се вучјом снагом ухватио у коштац са властитом судбином и успио да пронађе дубља значења у истинама којима га је учио његов живот.

Ја, Вук

Када сам са непуне 22 године схватио да остатак живота треба да проведем везан за инвалидска колица, није било лако. Почела је борба чији је циљ био само један: да све буде као што је било прије повреде. Та борба је била изгубљена за све, само не за моју породицу и мене. Разапет између два свијета, првог од жеља и снова, и другог који је био сурово реалан и често ме вукао ка дну, почео сам да тражим

Бог и породица

Снагу за живот ми даје Бог и све нека буде по његовој вољи. Породица је дар Божји и треба је чувати. Чак и када нисмо више дио исте породице или чопора, треба да водимо рачуна једни о другима. То ће нас оснажити и када паднемо у очајање, помоћи нам да се изборимо са свим животним искушењима – каже Мирослав.

снагу и смисао. Схватио сам да је живот, заправо, заробљеник два различита свијета који један без другог не би могли да постоје. Као што тијело и дух чине јединство, тако су снови и стварност недјељива цјелина. Моје тијело је остало сломљено, али мој дух се изборио са тјелесним хендикепом и помогао ми да се измирим са свијетом који ме окружује – прича Мирослав.

Сматрајући да је свако утемељено књижевно дјело има аутобиографске елементе, Мирослав Кусмук је Вуку у свом роману позајмио дио свог поимања свијета.

Писати а у то не уградити дио себе и својих осјећања, било би неправедно и лицемјерно. Зато управо животност и аутобиографско, личносно, књижевном дјелу даје снагу. Лијепо је када писац подијели нешто уистину своје са онима који читају његово дјело, било оно поезија или проза, а још љепше је када се и други у томе препознају. На жалост, не састоји се човјеков живот само од лијепих ствари. Ту је и оно друго, мање лијепо, али подједнако важно, јер управо лоше животне искуство треба пренијети другима. Када сам писао књигу Вук, завукао сам се у вучју кожу и свог јунака добрим дијелом испунио мојим осјећањима и виђењем свијета.

По мишљењу професора Дарка Гавриловића, рецензента књиге, за Мирослава Кусмука живот извире из најчистијих порива, из суштине битисања. „На основу међувучјих односа он проналази рјешење за међуљудске односе.”

„Кусмук није Езоп и његови вукови нису баснолики, али зато његов текст одише езоповском поруком која је упућена

Перо

Када сам у октобру прошле године отишао на Сајам књига у Београд, нисам могао да дођем себи од узбуђења. Знао сам да се тамо негдје, у том великом колосеуму књига, налази и мој Вук. Видио сам на тренутак себе као младог гладијатора који у руци носи безбојно перо. Арена је била пуна, а са столова којим је била испуњена махали су ми својим бијелим перима велики гладијатори. Моје перо ће тек да обоји вријеме, волио бих када би његова боја била далеко од црне – каже Мирослав Кусмук.

човјеку и која треба да га подсјети на то шта живот значи и колико би човјек требало да живот цијени”, записао је Гавриловић.

Ка љубави и праштању

Осим приказивања животињског свијета и шумског амбијента, за које књижевни критичар Душко Певуља вели да су веома упечатљиво и добро насликани, у роману Вук писац усмјерава читаоца ка правим вриједностима, пре свега ка љубави и праштању.

Прво што говори мој Вук јесте да човјек човјеку треба да буде човјек, а злу вук. Једни друге треба добротом да дарујемо и тако је умножавамо, не остављајући злу простора да се шири. Пружите руку ономе ко је посрнуо и пао, а немојте упирати у њега прстом и ругати му се. Шума или свијет у којем живимо су препуни љубави. Немојте се љутити једни на друге, праштајте, није гријех пустити сузу покајања. Зар су дјеца која на свијет долазе грешна због својих суза? Постанимо чувари правих вриједности, баш због оних што ће тек доћи на свијет. Праштање је највећа човјекова врлина. Онај што каже да умије да воли а не и да опрости, лаже себе. Ако не можете да опростите, нисте никада умјели ни да волите – вели Мирослав Кусмук о себи и Вуку.

Поред књижевности, у њему трепере и многе друге умјетности и духовност. Воли природу, јер је она, записао је Гете, „једина књига која на свакој страници нуди бескрајно много могућности”.

Вријеме у друштву драгих ми људи, моје породице, рођака и пријатеља, најљепше је проведено вријеме. Волим природу, посебно када могу да одем на обалу ријеке. Нисам често у могућности да уживам у њој, али сам је уселио у свој дом. Имам велике акваријуме и прелијепе рибе, дискусе у њима. Са мном је и Жиле Патагонац, поноћна ара који већ негодује, јер сам много његовог времена посветио вама и вашим читаоцима.

Са животињама је живио од најранијег дјетињства. А са 16 година у Сарајеву је отворио радњу за кућне љубимце. Трговао и друговао. А онда је дошао рат и рањавање у кичму на сарајевском ратишту. Потом године тешке борбе у болницама у Србији. У болници у Старом Сланкамену провео је пуних десет година. Љубав мајке, која је све те године била уз њега, каже, помогла му је да не поклекне. Други дио пута пронашао је сам и показао свима како прича о духу који побјеђује тијело није само фраза. Она је највећи задатак и највећи успјех сваког од нас. ■

Над „Записима из плаве свеске“
Бранка Косића

КАД ЈЕ СМИСАО УМИРАО

У великом броју издања о несрећама и бесмисленим ратовањима на овим просторима почетком деведесетих прошлог века, различитих ставова и контраверзи о овдашњој страни рата у којем „нисмо учествовали“, недавно је представљена и Косићева мала велика књига „Записи из плаве свеске“. Реч је о још једном сведочанству о нашим страдањима која најчешће остају заборављена и запретана у историјским дистанцама, поделама, лажима, политици и политикантском, сценаријима и пропаганди, медијима који у наше умове тих година уводе смутњу, неизвесност и стрепњу... Тада се у телевизијским кутијама у нашим собама настањивао фашизам, како то рече писац Владимир Пишталo. Настајало је, заправо, све најгоре против чега смо били у два светска рата и несобично крварили.

Управо је потирано све оно позитивно у слободарству и ратовању Срба, па и допринос српског народа у сломању фашизма, а да безумна политика није могла или није хтела да препозна куда то све води. Отуда се и не треба чудити свим нашим посртањима. На то, заправо, у књизи указује Бранко Косић. Он не личи на бројне ауторе који зборе о нашим несрећама из сфере високе политике или пропаганде. Наиме, редак је који сведочи о обичним људима и њиховим трагедијама у престоном граду у којем се у „рату без рата“ мртви не броје. А у свему је опет политика којој је тешко или немогуће „завирити у поштење“.

Косићев „Записи...“ су искрен и истинит дневник, исечак из догађања деведесетих, општа слика о војсци заборављеној од државе и безнађу обичног човека. Чемер избија из ауторових рефлексивних реченица као ехо и опомена, у којима се поименице (не)оптужује, али ликови из државне и војничке номенклатуре су међу корицама, различити и осенчени у својим испразним улогама. Ту је и систем без система у којем се покушава наћи смисао, али у хаосу свакодневних догађања све измиче разуму. Они одозго, врх војске и политике, и кад вам се учини да сте близу логике, све ће у једном дану или пар сати наново обесмислити. Из таквог стања избија несрећа обичних грађана, мајки и очева погинулих војника у рату без рата, избија и „осмишљени бесмисао“.

Дневнички записи, осим што су добрим језиком писани, при чему је речима тесно, а мислима широко, како је то Андрић често и радо наводио, јесу слике о мукама животним, приче о војничовању и војницима. Преко обичног човека, војника, ваљда је то тако увек било, препуцавају се (не)зарађене стране, а ни једна до јуче заједничку војску не признаје за своју. У распаду заједничке државе то је свакако страшни суд за ничију војску и помешане народе. То је та политика бесмисла и страха која разједа најпре обичног поданика на завађеним странама. И више од тога: то је иронично-тужни смисао оне латинске – завади па страдај! ■

Милијан АНДРИЋ

Студија о специјалним операцијама
обавештајних служби

НЕОБАВЕШТАЈНА РОВАРЕЊА ОБАВЕШТАЈАЦА

Књига др Милана Мијалковског и Веселина Конатара представља анализу невидљиве сфере ратовања између актера у међународној арени, у којој тајне службе имају наглашену улогу. У студији се разматра значајан, иначе недовољно познат (прикривен, субверзиван) аспект спољне политике држава хегемона. Очеvidно висока компетентност аутора резултовала је тиме да се разоткрије заблуда у веровању да се главна ангажованост њихових обавештајних служби састоји у прикупљању обавештајних података. Јер, обавештајне службе таквих држава преовладавајуће се ангажују за извођење специјалних операција против других држава, доприносећи тиме успешности политике матичне земље. Зато књига представља квалитетан извор сазнања научној и стручној јавности, али и широј читалачкој публици.

Књига (има 331 страну, у Б5 формату) се састоји из три дела. Први део *Распрострањена а неприметна обавештајна агресија* обухвата одређење и објашњење места обавештајне службе и систему политичке власти, фокусирањем на међузависности националне спољне политике и обавештајне службе, тежишно у погледу обухвата узрока и услова необавештајне ангажованости обавештајних служби. Обавештајна ефективност као предуслов необавештајног роварења обавештајца јесте константна порука у том делу књиге.

У другом делу књиге *Необавештајне операције обавештајних служби* аутори су на оригиналан начин истражили и објаснили необавештајне делатности обавештајца, аргументовано упозоравајући да су комуникације међу државама презасићене операцијама обавештајних служби јер представљају замену квантитета за квалитет. У том контексту дефинисале су врсте операција у сектору безбедности, тежишно се осврћући на тајновитост стратегије „штит и мач“ и „копље и штит“, чија суштина је у томе што је прва стратегија својствена обавештајним службама држава које бране своје трајне циљеве поштовањем Повеље ОУН, а друга државама чија је спољна политика агресорска. Лавиринт њихових специјалних операција је истражен и презентован на начин који омогућава сагледавање јединственост процеса припрема, извођење и резултата.

Трећи део *Примери необавештајних операција обавештајних служби* представља својеврсну синтезу садржаја првог и другог дела, односно, у њему се теоријска одређења и објашњења потврђују у пракси. Узорак презентованих примера необавештајних операција у монографији („... обавештајци сломили СССР“, „потковицом до агресије...“, „обавештајци против терориста“, „обавештајци савезници терориста“) омогућава читаоцу да прокине у њихову суштину и значај и да сам, на основу личног доживљаја, закључи да ли су наведени догађаји далеко иза нас или представљају увертуру за нека нова, слична, догађања. ■

Мр Ненад ПУТНИК

Надежда Петровић (1873–1915)

Монументална фигура српског сликарства

Надежда Петровић, револуционарна фигура српске модерне уметности с почетка 20. века, рођена је у Чачку 12. октобра 1873. од оца Димитрија Петровића, професора цртања и писца, сакупљача грађе о Првом и Другом српском устанку, и мајке Милеве Зорић, учитељице, у браку са тринаесторо деце, међу којима су двоје великани српске модерне културе – Надежда и Растко. Расла је и школовала се у атмосфери изузетно културне породице која се у међувремену преселила у Београд у кућу Надеждиног деде хаџи Максима, где се писало, сликало, музицирало и критички разговарало.

Сликарско образовање започела је да стиче као ученица Више женске школе у атељеу Ђорђа Крстића и школи Кирила Кутлика. Надеждин развој и стваралаштво могу се поделити у четири фазе: минхенску (1898–1903), београдску (1903–1910), париску (1910–1912) и ратну (1912–1915). У Минхену је предано сликала, читала, обилазила музеје, студирала старе мајсторе, копирала Ван Дајка, Рубенса, Варонеза. Правим учитељем сматра природу, па ће јој природа и човек, већ тада, бити основне и најважније теме.

У Надеждином српском (београдском) периоду, који траје од њене изложбе у Београду (1900) до одласка у Париз (1910), настаје први сукоб са малом и неразвијеном средином. Њене модерне слике, изложене 1900. године, за укус тадашњег друштва, чији су узор били Паја Јовановић, Урош Предић и Стева Тодоровић, значиле су скандал.

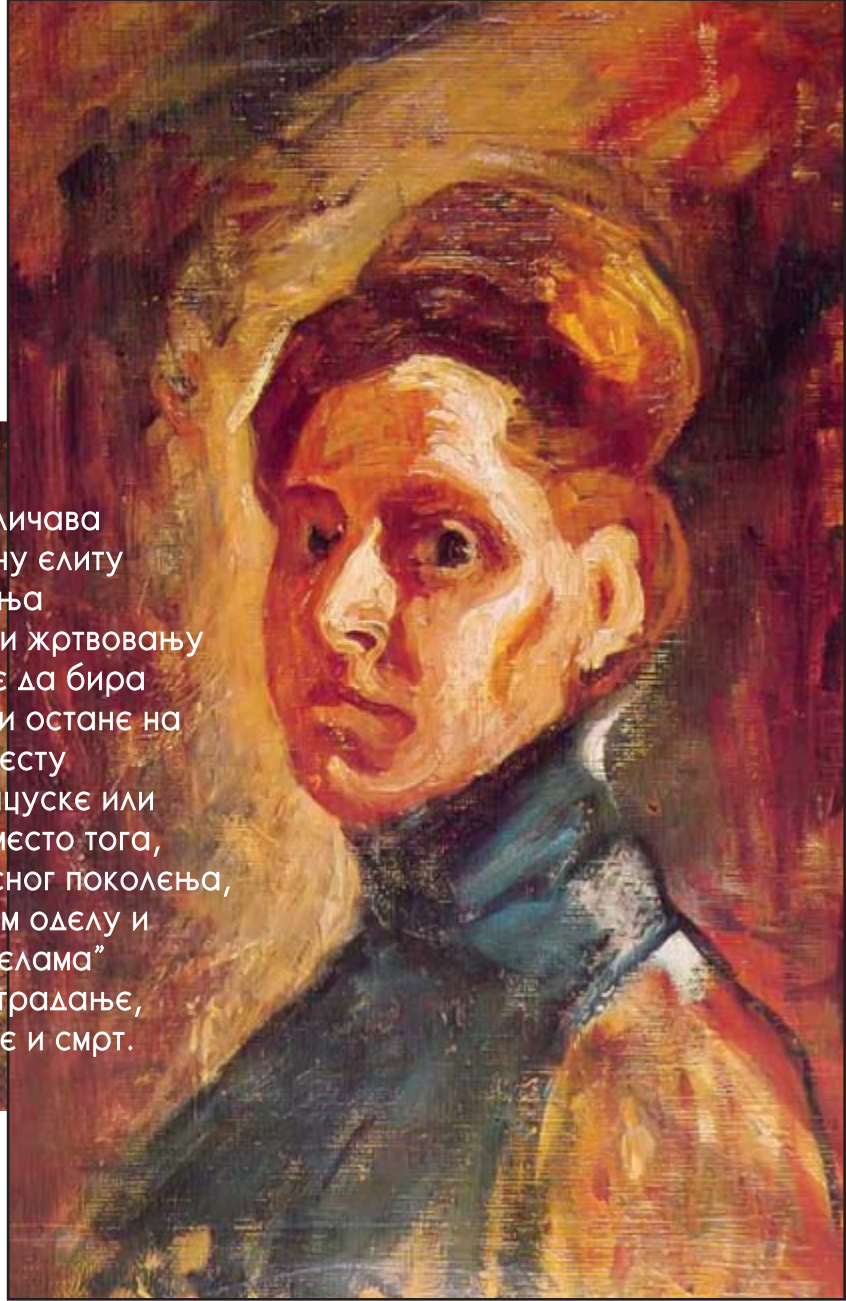
Након повратка из Минхена, Надежда је „крстарилa” по Србији, сликала ликове оца и сестара, дереглије на Сави, стазе у Топчидеру, поља, жетеоце, вршидбе, циганску махалу, Ресник у коме је њено породично имање, волујска кола, гуслара, гробља, плотове, Сићево. Њена дела славе природу у „пролећном бујању и летњем усијању”. Уве-

Надежда оличава српску духовну елиту у смислу служења српском народу и жртвовању до смрти. Могла је да бира друкчију судбину и остане на неком безбедном месту Швајцарске, Француске или Италије, али је, уместо тога, као и многи из њеног поколења, кренула у „црном оделу и лакованим ципелама” у – борбу, страдање, жртвовање и смрт.

Последња пламсања

Надеждин последњи, ратни период, траје од почетка балканских ратова (1912) до њене смрти (1915). Као болничарка при српској Врховној команди она је, од бојишта до бојишта, сликала официре, сељаке и свештенике, Призрен, Везиров мост, Косово поље, Грачаницу, Скопље. Шатори ваљевске болнице сматрају се последњом њеном сликом. Сва платна су „заслепујуће”, обојене светлости. Топлина сунца и крви, руменило земље и зеленило дрвећа, даје уверљивост постојећег.

Све то ипак изгледа као последњи откуцај њених дамара и пламсања могућности. На несрећу, ту „симфонију” прекинула је смрт, 3. априла 1915. у ваљевској Првој резервној болници, где је пренета с положаја после Суворборске битке. Подлегла је у борби против епидемије пегавог тифуса, заједно са неколико десетина хиљада српских војника и цивила.

рена да уметници морају бити учитељи свога народа, она слика своју средину, претежно сеоску. Тај „осунчани” патријархални свет, као остатак прошлости и етнографије, посредством њеног сликања, улази у визију модерних времена. У Сићеву крај Нишаве, слика оно чудно, изузетно платно *Погреб у Сићеву*, које се данас чува у Музеју савремене уметности у Београду.

У париском периоду сликала је кеј на Сени, Богородичину цркву, Тиљерије, Булоњску шуму, Ксенију Атанасијевић, чобанина, Трокадеро, плажу у Бретањи. У односу на ранији период, уместо црвеног и жутог, преовладава урбани, зелено-плави колорит, зелено, боја епохе, са акцентима црвеног и наранџастог.

У свом стваралаштву Надежда припада „духовном сазвежђу” експресиониста Ван Гога, Мунка, Коринта, претеча је Бијелића, Добровића, Јоба, Шумановића, Коњовића. У њеној активности преплићу се Толстојево схватање уметности као изражавање емоција које стваралац доживљава и повезаност естетског и етичког са политичким задацима. Тако је помирила два опредељења: модерни израз са идејом уметности у служби народа. Писала је да „права, велика уметност мора бити учитељ, васпитач, борац за напредак човечанства”. Данас њено сликарство, списатељство и организаторско залагање изгледа месијанско, апостолско, можда слично оном за које се залагао Јован Скерлић у свом домену српске културе.

Од њеног врло бројног опуса, сачувано је преко 200 дела. Њене слике се чувају у свим већим галеријама Србије, земаља бивше Југославије и приватним колекцијама у земљи и иностранству. ■

Крсман МИЛОШЕВИЋ

Цена беса и

Међу бројним освајачима и уништитељима свега што нам је кроз историју било вредно, па и бројних сакралних објеката, по својој суровости и неумољивом разарању, издвојио се „црвени ветар“, пожар који нам је својим пламеним језицима, изазиваним пречесто и људском руком, уништавао и прошлост и будућност

Сакрални објекти, који се сврставају у групу историјских и културних непокретних споменика, представљају важан чинилац у историји архитектуре. Многи верски објекти су и својеврсни носиоци и извори сазнања, докази историјских догађања, културних достигнућа, народног живота и обичаја. Такви споменици културе, по свом садржају, облику и стању, имају својства драгоцене старине, објекта научне, документарне, историјске и уметничке вредности, па је због тога познавање заштите и очувања тих објеката приоритет одговарајућих државних органа и целе друштвене заједнице.

На територији Републике Србије делују цркве које имају вишевековни историјски континуитет и које су знатно допринеле развоју европске хришћанске културе. То се, пре свега, односи на Српску православну цркву, Римокатоличку цркву и Румунску православну цркву, али не треба занемарити ни деловање осталих цркава и верских заједница попут Словачке евангелистичке цркве, Евангелистичке хришћанске цркве, Грkokатоличке цркве, Хришћанске реформаторске цркве, које делују већма у Војводини, затим Исламске заједнице, Јеврејске општине и др.

Немара

Када је реч о појединачним црквеним организацијама или верским заједницама може се јасно уочити разлика између одређених објеката, од којих се издвајају црква, као свето јавно место, божји дом, где се верници окупљају ради вршења богослужења, затим катедрала, која представља заправо градску цркву, највећу, најбогатију и најукрашенију цркву, па капела (параクリс) односно мала црква, место за молитву, понекад само једно од многих места у неком обимном црквеном, односно манастирском комплексу, које понекад може служити за приватно или јавно богослужење. Храм је верска грађевина, јавно место, које је у зависности од припадности одређене врсте религије посвећен поштовању једног или више божанстава. Манастир (опатија – самостан) представља скупину грађевина које настањује заједница хришћанског братства или сестринства, односно редовника или редовница, под управом надстојника или надстојнице самостана када је у питању католичка вера.

Међу зградама се поред главне манастирске (самостанске) цркве (католиконе) налазе и библиотека, писарница,

спаваонице (конаци), разне радионице, трпезарија... Џамија је исламски сакрални објекат чији је централни простор намењен за молитву и верску службу, обично са једним или више минарета. Ако се ради о већем објекту, или верском центру, ту се налази и медреса (верска школа). Синагога је место где се окупљају чланови јеврејске заједнице и служи за обављање богослужења, што је заправо и основна потреба верника и следбеника јудејске традиције.

Узроци пожара

Заштита сакралних објеката веома је важна за свако друштво које претендује да буде озбиљно и одговорно, нешто чему се поклања велика пажња. Ради успешног остваривања тог задатка, веома је битно утврдити историјски и уметнички значај сваког верског објекта, што спада у домен локалних завода за заштиту споменика или Републичког завода за заштиту споменика културе, зависно од већег или мањег значаја одређених објеката. Истина је да њихова угроженост сваким даном расте, због чега се мора повећавати и њихова заштита.

Као опасност у верским објектима, пре свега од пожара јер је о томе овде реч, појављује се паљење свећа и њихово неодговарајуће постављање у унутрашњости црквеног објекта, затим су ту дотрајале, често и неисправне електричне инсталације или електрична грејна тела која се користе током зиме. Пожари се могу јавити и у већим манастирским комплексима, где постоје разне врсте радионица, везаних за обраду дрвета, воскарнице, кухиња, конаци, а један од скорашњих примера такве врсте је свакако пожар у манастиру Хиландар на Светој Гори током 2004. године.

Различити су били узроци пожара од којих су страдали верски објекти. Многи од тих сакралних објеката су након пожара поново конзервирани или рестаурирани, док су неки неповратно нестали, оставивши само неизбрисив траг у сећању човечанства или на фотографијама.

Многи најпознатији објекти, чувени градови и споменици античког света страдали су заувек у пламену, попут Картагине. Они су најчешће намерно уништавани паљевинама, али и из нехата, док су неки пожари били заправо директна

последика земљотреса. Најимпресивнији сакрални објект старог света, видљив још и данас у Риму (Италија), свакако је Пантеон, храм посвећен свим римским божанствима, подигнут 27. године пре нове ере, претрпео је оштећење у пожару почетком 2. века наше ере, а за његов данашњи изглед заслужан је римски император Хадријан (118–128. године).

Средњи век је такође богат пожарима који су однели многе градове и сакралне објекте у њима. Готово да није било верског објекта у Европи који није у потпуности или делимично страдао у пожару. У Венецији (Италија) 1106. године у пожару је страдала црква светог Марка. Иста црква је и касније страдала у пожарима који су беснели 1149. и 1168. године, а затим 1230. и 1373. године. Тада је страдао и манастир Девица са својим трезором урађеним у готском стилу. Ови пожари навели су венецијански Сенат да донесе одлуку о оснивању прве противпожарне службе у самом граду држави Венецији.

Почетком 7. века страдао је и бенедиктински манастир Панонхалма у Мађарској. Током 1137. године, на његовом месту изграђена је нова базилика која представља спој романике и готике. Објект се данас налази под заштитом Унеска. Самостан Ајнзиделен (Швајцарска), који је заправо био катедрала, музеј, споменик и школа, страдао је у неколико наврата. Први самостан уништен је у пожару 1029. године када је

страдала и статуа Мадоне која је од пламена поцрнела тако да од тада носи назив Црна Мадона. У знак сећања на последице страшног пожара, ноћу се и данас на прозорима може видети симулација пожара.

Данак непажњи

У великом пожару у Лондону (Велика Британија) током 1666. године, који је трајао од 2. до 5. септембра, уништено је скоро целокупно градско језгро. Страдала је и катедрала светог Павла из 1087. године, чијих се 25.000 квадратних метара кровне конструкције од олова у потпуности отопило. Осим поменутог катедрале, у пожару је уништено и око 86 парохијских цркава. План за обнову лондонског градског језгра и саме катедрале светог Павла након овог застрашујућег пожара урадио је енглески архитекта Кристофер Рен, чији се резултати рада могу и данас видети у Лондону. Овим планом била је обухваћена и обнова уништених парохијских цркава, па је тако обновљена 51 црква. Данас су у употреби 24, док је 27 цркава неповратно нестало, иако се од шест и данас виде остаци њихових торњева.

Вредан помена и добар пример великог пропуста је пожар у цркви Ла Кампанија (Чиле) 1863. године, јер је унутрашњост катедрале из 17. века била украшена драперија-

РАТНА ПУСТОШЕЊА

Пустошења и бомбардовања нису ни у Првом ни у Другом светском рату поштедела велике споменике прошлости. Тако је, на пример, тешка оштећења претрпела готичка катедрала у Ремсу (Француска) током 1918. године. Град Ротердам (Холандија) претрпео је такође велика оштећења у Другом светском рату, а иста судбина задесила је и Келн (Немачка), када је у савезничком бомбардовању страдала Келнска катедрала, за коју је требало седам векова да се изгради. Катедрала је рестаурирана у потпуности осам година касније. Током 1944. године страдао је и италијански манастир Монте Касино (Monte Cassino), основан 1071. године, када је приликом бомбардовања нестало скоро целокупно фреско сликарство.

ма од муслина, картона и хартије, а 20.000 светиљки висило је у венцима који су били напуњени камфином, једном врстом дестилованог уља које се добија из терпентина што је био довољан разлог за изазивање пожара.

Страшна судбина задесила је и манастир Рудничко Никоље, подигнут 1425. године када га је опљачкао и запалио Сали-ага. Из летописа манастирских монаха сазнаје се да су том приликом изгореле све манастирске зграде, а међу њима и школа са четрдесет ђака и двојицом учитеља.

Почетком 20. века, тачније 1904. године, велики пожар захватио је кровну конструкцију Римокатоличке цркве у центру Новог Сада која је била подигнута 1895. године. У периоду када је изграђена, ова црква била је највиша грађевина у Новом Саду. Због веома јаког пламена који је задесио читаву кровну конструкцију, кров се није могао спасити, а сва пажња била је усмерена ка спасавању торња и локализовању пожара како не би захватио и остале зграде. ■

(Насиљавак у следећем броју)

ВЕРСКИ ПРАЗНИЦИ

1-15. августа

Православни

- 2. август – Свети пророк Илија – Илиндан
- 4. август – Света Марија Магдалена – Блага Марија
- 8. август – Преподобна мученица Параскева
- 9. август – Свети великомученик Пантелејмон

Римокатолички

- 15. август – Узнесење Блажене Дјевице Марије – Велика Госпа

СВЕТИ ПРОРОК ИЛИЈА

Свети пророк Илија, боговидац и чудотворац, родом је из племена Аронова из града Тесвита, због чега се зове још Тесвићанин. Када се родио, његов отац Савах је видео око њега анђеле који га повијају огњем и хране пламеном што је било знамење његовог пламеног карактера и силе огњене. Младост је провео у дубоким размишљањима и молитви често потпуно сам у пустињи.

У то време јеврејско царство било је подељено на два дела: једно са престоницом у Јерусалиму, а друго у Самарији. Свети пророк Илија се ту сукобио са са израелским царем Ахавом и његовом опасном женом Језавељом. Они су се клањали идолима и окретали народ од вере. Великим чудесима Илија је доказао силу и власт Божију. Затворио је небо и киша није падала три и по године, а огњем са неба запалио је жртву у дому својем. Потом је молитвом послао кишу на земљу, чудесно умножио брашно и уље у кући удовице Сарепти, и васкрсао јој умрлог сина. Цару Ахаву и његовој жени прорекао је ружну смрт што им се и догодило.

Са Богом је разговарао на Хориву и чуо му глас. Пред смрт је узео наследника у пророчком звању Јелисија и, најзад, отишао на небо у огњеним колима, са огњеним коњима. ■

ДОГОДИЛО СЕ...

1. август 1975.
У Хелсинкију прихваћен завршни документ на Конференцији о европској безбедности и сарадњи (КЕБС). Као последица процеса институционализације, на самиту у Будимпешти децембра 1994. године организација је променила назив у Организација за европску безбедност и сарадњу (ОЕБС). Са укупно 56 држава чланица из Европе, Централне Азије и Северне Америке, ОЕБС представља највећу регионалну безбедносну организацију на свету.

Пета армија у зору 12. августа преласком Дрине код села Батара и Самуровића. У бици је учествовало око 200.000 аустроугарских војника и око 180.000 српских. Пресудан утицај на исход битке имала је одлука команданта Друге армије генерала Степе Степановића да се заузме најдоминантнији вис Цера – Косанин град. У току жестоких борби које су трајале од ноћи 15/16. августа до 20. августа аустроугарске снаге су потпуно поражене и приморане на повлачење преко Дрине у Босну. Церска битка представља прву српску и уједно прву савезничку победу у Првом светском рату.

2. август 1893.
Наређењем краља Србије Александра Обреновића предвиђено је да се у свакој дивизији образују ваздухопловна одељења, која су представљала прве ваздухопловне јединице у српској војсци. У војсци Краљевине Југославије овај датум слављен је као Дан ваздухопловства. Данас је то Дан авијације Војске Србије.

2. август 1934.
Умро је Паул фон Хинденбург, фелдмаршал и други председник Немачке. У Првом светском рату био је начелник штаба немачке Врховне команде. Канцелар Адолф Хитлер прогласио је истог дана себе фирером, преузевши апсолутну власт, што је био дефинитивни крај Вајмарске републике, успостављене после немачког пораза у Првом светском рату.

14. август 1941.
Потписана Атлантска повеља. Својим потписом на овом документу британски премијер Винстон Черчил и амерички председник Френклин Рузвелт гарантовали су основне принципе ме-

ђународних односа који ће у јуну 1945. године постати темељ Организације уједињених нација.

6. август 1915.
На Чукарици је поринут први српски речни ратни брод „Јадар“. Овај датум се у Војсци Србије обележава као Дан речних јединица и Дан Речне флотиле.

12. август 1914.
Почела Церска операција. Битка је започела аустроугарска

15. август 1944.
Почетак савезничке инвазије на јужну Француску. Позната је под првобитним шифрованим називом „Анвил“, који је пред почетак операције промењен у „Драгун“. ■

Припремио мр Миљан МИЛКИЋ

СТРЕЛЦИ „АКАДЕМЦА“ ПРВАЦИ ДРЖАВЕ

Стрелци Стрелачког клуба „Академац“ освојили су прво место у екипном пласману у категорији „пиштољ средишњег паљења – револвер“ на првенству државе које је одржано на стрелишту „Царева ћуприја“ у Београду.

Екипу су чинили мајори Жељко Нововић и Раде Ковачевић, капетан Слободан Милановић и старији водник Саша Мундирић, са тренером пуковником Митјом Гргићем.

Првенство је одржано на папирним метама, а друго и треће место заузели су стрелци из СК „Панчево“ и СК „Полицајац“.

ОРИЈЕНТИРИНГ „КОПАОНИК 2010“

На Копаонику је од 21-25. јула одржано међународно првенство у оријентирингу у оквиру којег је одржано првенство Србије у спринт и средњим дистанцама и првенство југоисточне Европе за ветеране. Поједине трке на такмичењу бодоване су за светску ранг листу.

Међу 400 такмичара из 12 земаља били су и припадници Министарства одбране и Војске Србије.

На првенству Србије у спринт дисциплини елитна категорија првопласирани је био капетан Милован Милић, другопласирани поручник Слободан Ивковић, док је трећепласирани старији водник Игор Вуковић.

У првенству Србије на средњим дистанцама прво место заузео је потпоручник

Милан Ковачевић, другопласирани капетан Блажо Максимовић, док је треће место заузео старији водник Игор Вуковић.

Најуспешнији домаћи такмичар у бодовању за светску ранг листу на „Копаонику 2010“ је капетан Блажо Максимовић, који је заузео 6. место.

И други представници војске остварили су запажене резултате у својим категоријама, тако да је Драган Стрелић у спринт дисциплини освојио прво место, док је на средњим дистанцама био трећепласирани. Младен Ђорић био је другопласирани на спринт и средњим дистанцама. Кадети Милош Стојановић и Милош Вученовић заузели су трећа места у спринту, док је кадет Дејан Јовановић заузео друго место у средњим дистанцама.

Ово такмичење је корисно за наше такмичаре пред учешће на Светском првенству у оријентирингу које се одржава средином августа у Норвешкој. ■ Горан ЧЕГАР

Појединачни пласман наших стрелаца био је: капетан Милановић треће место (558 кругова), мајор Ковачевић – четврто (557 кругова), а мајор Нововић – седмо место (539 кругова). ■

М. Г.

ЛЕТЊИ ИНТЕРНАЦИОНАЛНИ СПОРТСКИ КАМП

На Скијашком полигону Копаоник, од 20. јула до 10. августа, одржава се „Летњи војни интернационални спортски камп“ у коме учествује педесет војних спортиста у пет спортских дисциплина (атлетици, војном пентатлону, оријентирингу, стрелаштву и џудоу).

Руководилац спортског кампа је пуковник Драган Ђини, док у стручном раду са спортистима учествују наставници физичке обуке Драган Стрелић, Бранко Рашовић и Младен Ђорић, потпуковници Иштван Пољанац и Данило Симоновић и капетани Дубравко Марић и Александар Нешевски.

Тренер војног пентатлона капетан Дубравко Марић истиче да је екипа први пут у ширем саставу дошла на заједничке припреме, што представља први корак у стварању нове екипе која по улазним квалитетима даје наду да ће се досадашњи развој овог базичног војног спорта подићи на виши ниво.

Циљ кампа је подизање физичких способности најбољих војних спортиста како би били што боље припремљени за међународна војна такмичења у оквиру CISM – Међународног савета за војне спортове. ■ Г. Ч.

ТРИ МЕДАЉЕ НА ПРВЕНСТВУ У АТЛЕТИЦИ

У Сремској Митровици одржано је сениорско првенство државе у атлетици, на којем је учествовало пет припадника Министарства одбране и Војске Србије.

Освојене су три медаље. Кадеткиња Невена Јовановић заузела је треће место у дисциплини 5.000 метара, потпоручник Александар Ђираковић је у трци 400 метара са препонама заузео треће место, док је треће бронзано одличје освојио професионални војник Томан Калезић у штафети 4x400 метара.

Високе пласмане остварили су водник Мирослав Бојовић, који је био четврти у скоку удаљ и професионални војник Мирко Станковић, седми у трци на 10.000 метара. ■

Г. Ч.

Najbolji deo dana

BEOGRADE DOBRO JUTRO

www.studiob.rs

 jugohemija
specijalni programi

- Promet kontrolisanom robom
- Izvoz proizvoda NVO
- Konsalting

Jugohemija a.d.
Sektor specijalnih programa
Resavska 29
11000 Beograd
Tel: (011) 3234 017
Fax: (011) 3232 617
www.jugohemija.com

КОНКУРС

За избор и реизбор лица у наставничка, научна и сарадничка звања Војномедицинске академије у Београду

а) И з б о р – на формацији ВМА

Два наставника за предмет **НЕУРОЛОГИЈА** у звање редовног професора

Четири наставника за предмет **ИНТЕРНА МЕДИЦИНА** у звање редовног професора

Једног наставника за предмет **ОФТАЛМОЛОГИЈА** у звање редовног професора

Три наставника за предмет **ХИРУРГИЈА** у звање редовног професора

Једног наставника за предмет **НЕУРОХИРУРГИЈА** у звање редовног професора

Једног наставника за предмет **АНЕСТЕЗИОЛОГИЈА СА РЕАНИМАТОЛОГИЈОМ** у звање редовног професора

Једног наставника за предмет **МАКСИЛОФАЦИЈАЛНА ХИРУРГИЈА** у звање редовног професора

Једног наставника за предмет **СТОМАТОЛОШКА ПРОТЕТИКА** у звање ванредног професора

Једног наставника за предмет **МАКСИЛОФАЦИЈАЛНА ХИРУРГИЈА** у звање ванредног професора

Једног наставника за предмет **НЕУРОЛОГИЈА** у звање ванредног професора

Једног наставника за предмет **ПСИХИЈАТРИЈА** у звање ванредног професора

Једног наставника за предмет **УРОЛОГИЈА** у звање доцента

Једног наставника за предмет **ХИРУРГИЈА** у звање доцента

Једног сарадника за предмет **ОРТОПЕДИЈА** у звање асистента

Једног сарадника за предмет **ОФТАЛМОЛОГИЈА** у звање асистента

Једног сарадника за предмет **КЛИНИЧКА ФАРМАКОЛОГИЈА** у звање асистента

Једног сарадника за предмет **ПСИХИЈАТРИЈА** у звање асистента

б) И з б о р у научна звања – на формацији ВМА

Једног вишег научног сарадника за област **ФАРМАКОЛОГИЈА И ТОКСИКОЛОГИЈА**

Једног научног сарадника за област **ПАТОЛОШКА АНАТОМИЈА**

в) Р е и з б о р – на формацији ВМА

Једног наставника за предмет **ИНТЕРНА МЕДИЦИНА** у звање ванредни професор

Једног наставника за предмет **ТРАНСФУЗИОЛОГИЈА** у звање ванредни професор

Два наставника за предмет **ИНТЕРНА МЕДИЦИНА** у звање доцента

Једног наставника за предмет **НЕУРОЛОГИЈА** у звање доцента

Једног сарадника за предмет **ПСИХИЈАТРИЈА** у звање асистента

Једног сарадника за предмет **НЕУРОЛОГИЈА** у звање асистента

УСЛОВИ КОНКУРСА

На конкурс се могу јавити професионални припадници Војске Србије на служби у Војномедицинској академији која испуњавају ове услове:

Општи услови

– да су завршили одговарајући факултет и здравствену специјализацију за предмет за који конкуришу, да испуњавају услове прописане Законом о војним школама и војним научноистраживачким установама и ближе услове дефинисане Одлуком Наставно-научног већа Војномедицинске академије број 8/491 од 27. децембра 2007. за избор или реизбор у одговарајуће наставно, научно или сарадничко звање;

– да су у последња два периода оцењивања добили службену оцену најмање „врло добар“;

– да се против њих не води кривични поступак или поступак због кривичног дела за које се гони по службеној дужности односно који нису осуђивани за таква дела казном затвора дуже од шест месеци;

– предност при избору имају кандидати који имају више објављених научних и стручних радова из области предмета за који конкуришу.

НАЧИН КОНКУРСИЊА

Молбе се подносе Војномедицинској академији Београд, Црно-травска број 17 (преко деловодства).

Уз молбу се прилаже:

– оверена фотокопија дипломе о завршеном факултету;

– оверена фотокопија дипломе о стеченом називу специјалисте за предмет за који се бира

– оверена фотокопија дипломе магистра и/или доктора наука;

– копија службене оцене за два последња периода оцењивања;

– списак објављених стручних и научних радова са радовима у прилогу;

– попуњен образац о испуњености услова за избор/реизбор у звање (потписан од стране шефа матичне катедре);

– потврда да није осуђиван;

– оцену Катедре о способности за наставни рад по Одлуци Наставно-научног већа ВМА број 8/491 од 22. јануара 2008. године.

Фотокопије докумената се оверавају код персоналног органа јединице – установе у којој је кандидат на служби.

Непотпуне и неблаговремено достављене молбе неће се разматрати.

Конкурс је отворен 30 дана од дана објављивања у магазину „Одбрана“.

Све информације могу се добити у Секретаријату Наставно-научног већа ВМА на телефон 2661-122, локал 26-384.

МИНИСТАРСТВО ОДБРАНЕ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ СЕКТОР ЗА ЉУДСКЕ РЕСУРСЕ Управа за кадрове

Поништење конкурса

Поништава се у целини конкурс за пријем лица из грађанства у Војнограђевински центар Београд Управе за инфраструктуру Сектора за материјалне ресурсе Министарства одбране Републике Србије, пријемом лица из грађанства у својству војних службеника, у радни однос на одређено време, објављен у магазину „Одбрана“ број 98 од 15. октобра 2009. године.

Поништава се тачка 2. конкурса за пријем лица из грађанства, у Одсек за затварање пројекта Управе за инфраструктуру Сектора за материјалне ресурсе Министарства одбране Републике Србије, објављеног у магазину „Одбрана“ број 98 од 15. октобра 2009. године, пријемом лица из грађанства у својству војних службеника, у радни однос на одређено време, у којој стоји: један (1) референт, ВСС, са завршеним Правним факултетом.

Поништава се тачка 6. конкурса за пријем лица из грађанства, у Одељење за припрему непокретности по *Мастер плану* Управе за инфраструктуру Сектора за материјалне ресурсе Министарства одбране Републике Србије, објављеног у магазину „Одбрана“ број 98 од 15. октобра 2009. године, пријемом лица из грађанства у својству војних службеника, у радни однос на одређено време, у којој стоји: један (1) оператер за обраду и унос података, ССС, са завршеном средњом школом.

Фонд за социјално осигурање војних осигураника

Програм здравственог осигурања

Фонд за социјално осигурање војних осигураника почео је од 1. јула 2010. другу фазу имплементације програма здравственог осигурања. У оквиру ове фазе предвиђено је да се у периоду од 1. јула до 31. децембра 2010. у базу *Јодашака* здравственог осигурања војних осигураника унесу подаци о свим корисницима војне пензије, члановима њихових породица и другим издржаваним лицима, по основу закона.

Ради реализације наведене активности неопходно је да се у наведеном периоду јавите у надлежну команду јединице – установе, односно одсек – групу за послове са војним осигураницима (Нови Сад, Ниш, Ваљево, Крагујевац, Ужице, Крушевац), у којој оверавате здравствене књижице за себе и чланове своје породице.

За осигуранике који имају пребивалиште на територији града Београда, унос података у базу *Јодашака* здравственог осигурања реализоваће се, у Фонду за СОВО (Крунска бр. 13), према следећем:

Општина Нови Београд – од 1. јула до 30. септембра 2010.

Општине Земун и Сурчин – од 1. октобра до 15. октобра 2010.

Општине Чукарица и Раковица – од 15. октобра до 30. октобра 2010.

Општине Стари Град, Врачар, Звездара и Палилула – од 1. новембра до 15. новембра 2010.

Општине Вождовац, Савски венац и Гроцка – од 15. новембра до 30. новембра 2010.

Општине Младеновац, Лазаревац, Обреновац, Барајево и Сопот – од 1. децембра до 30. децембра 2010. године.

Ради издавања нове здравствене књижице, при попуњавању пријаве на здравствено осигурање (ПЗО-1 и ПЗО-2), потребно је да за себе и чланове породице и друга издржавана лица ставите на увид све доказе којима сте и до сада доказивали својство војног осигураника.

Ступањем на снагу Одлуке о изгледу здравствене књижице и идентификационе картице војних осигураника („Службени војни лист”, бр. 1/10 и 11/10), створен је правни основ за трајну оверу здравствених књижица носиоцима осигурања и члановима породице старијим од 60 година, који то право не остварују по другом основу. За брачног друга млађег од 60 година, децу на школовању и издржаване чланове породице, здравствене књижице овереваће се као и до сада.

Војни осигураници који су оверили здравствене књижице у 2010. години, неће је оверавати до 30. марта 2011, до када се очекује реализација уноса података у базу *Јодашака* здравственог осигурања војних осигураника и издавање нове здравствене књижице и идентификационе картице војних осигураника.

Ради добијања ближих информација можете се обратити на бројеве телефона 011/3203-073 и 011/3203-327 или електронском поштом на адресу fondsovo@mod.gov.rs

Обавештење

Почели су са радом инфо центри за давање информација по питањима из стамбене проблематике и из области војног социјалног, пензијског и здравственог осигурања.

Инфо центар за давање информација из области стамбене проблематике ради од 9.00 до 13.00 часова, телефон: 23-073 или 32-01-073, а инфо центар за давање информација из области војног социјалног, пензијског и здравственог осигурања ради од 9.00 до 15.00 часова, телефон: 32-073 или 32-03-073.

Правни савети о стамбеним питањима

У току 2009. године преведен ми је службени стан у стан у закуп, а он је по одредбама важећег Правилника неодговарајући. Какве су могућности да коначно решим стамбено питање?

Према одредбама члана 27. Правилника о решавању стамбених питања у МО („СВА” бр. 38/05, 16/08, 26/08 и 39/08), за коначно решење Вашег стамбеног питања постоје две могућности.

Прва је да се неодговарајући стан врати у војностамбени фонд ради добијања припадајућег стана или да се определите за кредит на име разлике између имајућег стана и припадајућег стана.

У сваком случају морате да дате изјаву о начину коначног решења стамбеног питања, која треба да буде оверена у јединици службовања. Наведена изјава доставља се Одељењу за стамбене послове, Управа за традицију, стандард и ветеране, након чега ће Вам стамбени орган донети нови закључак са утврђеним правом на коначно решење стамбеног питања у складу са наводима из изјаве.

Корисник сам службеног стана који желим да преименујем у стан у закуп. Међутим, чуо сам да се дуго чека на преименовање, па питам који су разлози за то?

Након доношења решења министра одбране број 6377-2 од 16. јуна 2008, којим се дозвољава преименовање службених станова у станове у закуп, од 1.306 службених станова који су били на списку ВГЦ за преименовање, 1.172 стана су преименована.

Преостали станови још нису преименовани јер није окончан поступак легализације пред надлежним органима или нису испуњене све правне претпоставке (нема сагласности за измену решења, није одговорено на анкету и сл.).

Управа за инфраструктуру МО надлежна је за прекатегоризацију станова, тако да ВГЦ Београд припрема додатне спискове да би се сви службени станови који испуњавају грађевинско-урбанистичке услове могли преименовати у станове у закуп на неодређено време.

Пошаљите Ваше питање из стамбене проблематике
Управи за стандард и ветеране или магазину „Одбрана“:

Дом Војске Србије
Магазин „Одбрана“
11000 БЕОГРАД
Браће Југовића 19

e-mail
odbrana@mod.gov.rs
redakcija@odbrana.mod.gov.rs

ИЗАБРАНА ПАРТИЈА КАО КОМПЈУТЕР

Перуновић – Велимировић
Златибор, 2006.

1.e4 c5 2.cф3 g6 3.g4 цг4 4.Сg4
Сf6 5.Сц3 г6 6.Ле3 Лг7 7.ф3 а6
8.Дg2 0-0 9.0-0-0 б5 10. Лх6

У мечу Прве лиге Србије између екипа Св. Николај из Ваљева и ЖТП из Београда, очекивана је велика борба између младог Милоша Перуновића, репрезентативца, тренутно једног од најбољих српских велемајстора и ветерана Драшка Велимировића, "југословенског Таља". Црни бира тзв. Змајеву варијанту Сицилијанске одбране, којом се игра рано заштрава. Извршене су хетерогене рокаде, црни је јурио у напад, а бели одмах жели да ослаби положај противничког краља.

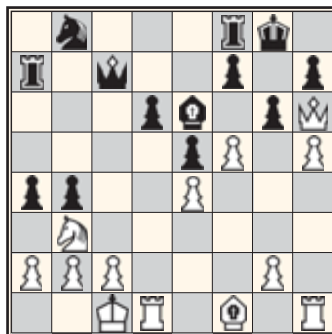
10...Лх6

Ве-ли-ми-ро-вић, као и увек, игра не-у-стра-ши-во и не пла-ши се опа-сног отва-ра-ња х-ли-ни-је.

11.Дх6 е5 12.Сб3 б4 13.Сg5 Сg5
14.Тg5 Ле6 15.Тg1 а5 16.х4 Дц7
17.х5 Та7

Очигледно црни зна због чега је нужно да се још једном штити сед-

ми ред; дама мора бити слободна за офанзивне акције.
18.ф4 а4 19.ф5

Бели: Кц1, Дх6, Тg1, Тх1, Лф1,
Сб3, а2, б2, ц2, е4, ф5, г2, х5

Црни: Кг8, Дц7, Та7, Тф8, Ле6,
Сб8, а4, б4, г6, е5, ф7, г6, х7
19...аb3!

Бели жртвује фигуру, сматрајући да ће први изградити матну слику, но велики нападач прети да матира сваки својим потезом.

20.аb3 Лб3 21.Лg3 Лц2 22.Кg2

Краљ је кренуо у шетњу, из које се неће жив вратити.

22...Лg3 23.Кg3 g5

Овај потез има у разним варијан-

тама ослобађајући карактер, али сада је и нападачки.

24.ег5 е4+

Нема мира, јер сада поред матних претњи бели треба да се клони измене дама.

25.Ке2 Де5 26.хг6 фг6 27.фг6 Тг7

У томе је био смисао 17. потеза црнога.

28.Тg2 е3 29.Де3 Де3

Изменом дама црни је остао са фигуром више, а то је довољно за сигурну и laku победу.

30.Ке3 Тг6 31.Тх4 Сg7 32.Тб4 Тг3
33.Ке2 Тг2 34.Кg1 Тфф2 35.Тф2
Тф2 36.Ке1 Тг2 37.Тб7 Сф6 38.гб
Тг7 39.Тб4 Тг7 40.Тg4 Кф7

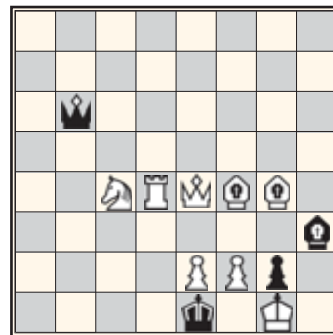
0:1

НЕУМОЉИВА ГРОФИЦА

Гроф од Фландерса изударао је своју жену када га је победила у шаху. Осуђен је на 13 година робије. Грофица је имала право да тражи његово ослобођење од казне, али му батине није опростила. Било је то, бележи историја, 1213. године.

ПРОБЛЕМ

B. Herli, 1933.

Бели: Кг1, Де4, Тg4, Лф4, Лг4,
Сц4, е2, ф2

Црни: Ке1, Дб6, Лх3, г2

Мат у 2 потеза.

1.Лg3!

На 1...Дб8 2.ф4 мат.

На 1...Дд3 2.ед3 мат.

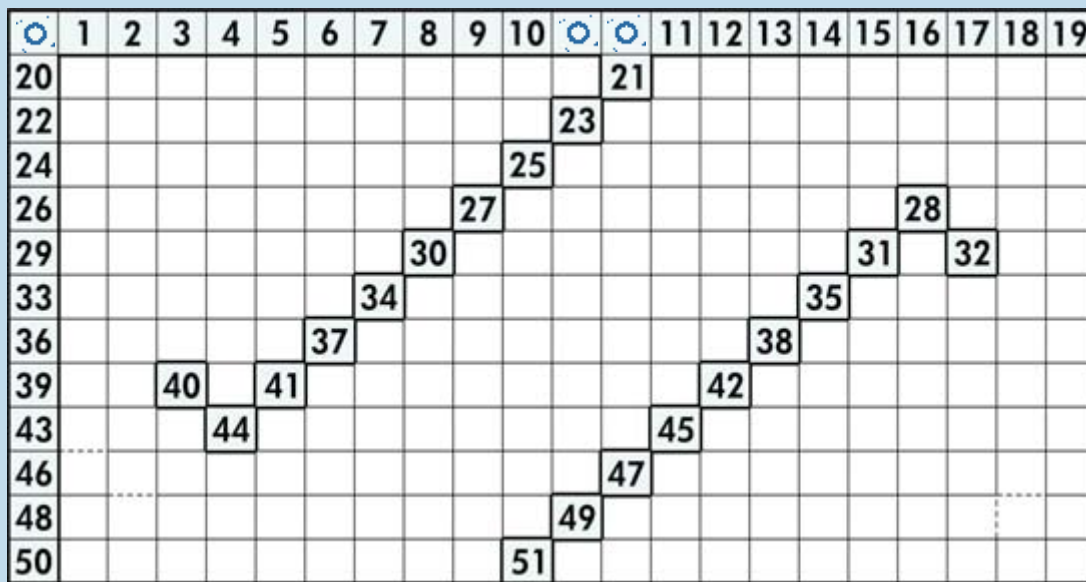
На 1...Де3 2.фе3 мат.

На 1...Дф3 2.еф3 мат.

На 1...Дг3 2.Дб1 мат.

Припремио
Раде Милосављевић
мајстор Фиде

УКРШТЕНЕ РЕЧИ

РЕШЕЊЕ ИЗ ПРОШЛОГ БРОЈА ВОДОРАВНО: пробабилит, Саравак, Рајатовић, посибилист, изолирати, каматарство, Морачани, нарација, сен, одавања, мазалица, п, фо, ретине, Карелија, ковит, снити, котерија, појаве, ку, и, пародија, Мо-пасан, ИТК, Катарина, наичити, биосателити, дигиталис, осрамотити, таласати се, рендисати, фокстеријер.

Припремио Жарко ЂОКИЋ

ВОДОРАВНО:

20. Бавити се планинарењем, 21. Апарат за предочавање кретања Месеца око Земље, 22. Новосадска глумица и певачица, 23. Наука о постанку болести, патогенија, 24. Они који неког оговарају, трачери, 25. Проводити зиму, 26. Народна република (скр.), 27. Ред морских љускара, 28. Мазати лаком, 29. Бивши амерички певач, Кинг Кох, 30. Брисати, 31. Клада, трупац без коре, 32. Врста карташке игре, 33. Врста морске рибе, керна, 34. Падати иза нечег, 35. Планинарски штап, 36. Градитељи виолина из Кремоне, 37. Бивши оперски певач, Лучано, 38. Говорници, оратори, 39. Француски синеаст, Жак, 40. Медицинска шила, 41. Дрвена папуча, 42. Британска хемијска компанија, Imperial Chemical Industries, 43. Научни списи, 44. Певачица народних песама из БЈР Македоније, Кевсер, 45. Лична заменица, 46. Покрити нечим, 47. Пречишћен рафинацијом, профињен, 48. Бивши светски првак у Формули један, 49. Вршити ресекцију, одсецати, 50. Преварити, насамарити (фиг), 51. Становник Назарета.

УСПРАВНО:

1. Изазивачки, 2. Исказница, 3. Прибележити, записати (лат.), 4. Погледати за часак, 5. Становници Итаке, 6. Ствари које се причају (лат.), 7. Бивши номадски народ, Обри, 8. Модна креаторка, Нина, 9. Име певача Попа, 10. Лична заменица, 11. Врста подне облоче (мн.), 12. Затворити у тор, 13. Новајлије, регрути, 14. Име књижевнице Кристи, 15. Бивши чешки шахист, Рихард (анаграм од ТЕРИ), 16. Други, остали, 17. Јесте, да, 18. Онеспкојавати, 19. Становник Мартиника, 21. Борци у кориди, 23. Загрести, засећи, 25. Врста цвета, 26. Непослушан, 28. Италијански сценарист, Ђезаре, 29. Женско име, Ратимира, 31. Промена правца, скретање, 32. Хрватска певачица, Мери, 34. Спровођење у дело, супротност теорији, 35. Дрвени плугови, 37. Аустријски барон и пуковник, Фрањо, 38. Некоректан, 40. Престо, 41. Отровна зељасти билка, 43. Перкутана транслуминална ангиопластика (скр.), 44. Зарезано место, 46. Република Србија (скр.), 47. Символ радијума.

Prepoznatljiv lanac apoteka Celsius danas čini preko osamdeset zaposlenih u sedamnaest apoteka širom Srbije.

Naše apoteke su locirane u Beogradu, Novom Sadu, Pančevu, Čačku, Kikindi, Kruševcu, Užicu, Kraljevu i Zrenjaninu.

Saradnja sa Fondom SOVO omogućava vojnim osiguranicima da u svim apotekama "Celsius" preuzmu lekove uz recept izdat od strane vojnih zdravstvenih ustanova.

Asortiman naših maloprodajnih objekata obuhvata veliki broj lekova domaćih i stranih proizvođača, OTC proizvoda, pomoćnih lekovitih sredstava, medicinske kozmetike i aparata.

www.celsius.rs

1. Međunarodni sajam

Tehnička i fizička zaštita.
Korporativna bezbednost.
Inteligentna zgrada.
Bezbednost u saobraćaju.
Informaciona bezbednost - sBIT

SISTEMI TEHNIČKE ZAŠTITE - Signalna instalacija, pasivna i aktivna oprema. CCTV, IP, alarmi, udaljeni alarmni nadzor, kontrola pristupa i evidencija radnog vremena, sigurnosna rasveta, audio-razglasni sistemi, uređaji i oprema za neprekidno napajanje.

INTELEKTNJA ZGRADA - Centralizovana upravljačka infrastruktura objekata, kontrola i zaštita. Integrirani sistemi za bezbednost, nadzor i upravljanje svim vitalnim funkcijama savremenih poslovnih i rezidencijalnih (stambenih) objekata.

FIZIČKA ZAŠTITA - Oružje i prateća lična oprema za izvršioce fizičkog obezbeđenja. Zaštitna odeća i obuća za izvršioce fizičkog obezbeđenja. Menadžment vrednostima. Specijalna blindirana vozila i specijalna oprema za transport novca. Usluge transporta vrednosti i fizičkog obezbeđenja. Menadžment iz kontrolnog centra. Detektivske usluge.

BEZBEDNOST U SAOBRAĆAJU - Specijalna oprema za bezbednost u saobraćaju (radari, kamere, ...). Oprema i automatizovani sistemi za parkirališta i parkinge. Specijalna vozila za bezbednost u saobraćaju. Oprema za javnu saobraćajnu infrastrukturu (svetlosna signalizacija, oznake, zvučna signalizacija, rampe, integrirani sistemi bezbednosti železničkog i vazdušnog saobraćaja ... i sl). Oprema za kontrolu lica i prtljaga.

INFORMACIONA BEZBEDNOST I UPRAVLJANJE PODACIMA (sBIT) - Smart kartice. Bankarska oprema. ATM. Rešenja za bezbedne elektronske platne transakcije. Bezbednost na Internetu. Bezbednost LAN, WAN mreža. Integrirane (SW/HW) bezbedne IT platforme za banke i velike poslovne korisnike. Arhiviranje podataka i upravljanje dokumentima (EDMS). Integrirane (SW/HW) IT rešenja za elektronsku trgovinu i e-upravu.

15 - 18. septembar 2010.

Info i prijava učešća: Tel: +38111 2655-486, Mob: +38163 205-599, Fax: +38111 3615-298, e-mail: isec@sajam.rs

ИСТОРИЈА Вил Дјурант ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ

- КОМПЛЕТ
- 12 ТОМОВА
- 10500 СТРАНА

- класично ремек дело историје настанка и развоја људског друштва
- историја древне и модерне цивилизације
- источна и западна цивилизација
- историјски подаци
- мудри закључци
- занимљиви, драматични, једноставни и духовити догађаји
- бројне личности

1. ИСТОЧНЕ ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ
2. ЖИВОТ ГРЧКЕ
3. ЦЕЗАР И ХРИСТ
4. ДОБА ВЕРЕ – први део
5. ДОБА ВЕРЕ – други део
6. РЕНЕСАНСА
7. РЕФОРМАЦИЈА
8. ПОЧЕТАК ДОБА РАЗУМА
9. ДОБА ЛУЈА XIV
10. ДОБА ВОЛТЕРА
11. РУСО И РЕВОЛУЦИЈА
12. НАПОЛЕОНОВО ДОБА

НАРУЧБЕНИЦА

МЕДИЈА ЦЕНТАР „ОДБРАНА“, Браће Југовића 19, 11000 Београд, тел/факс 011/3241-009
Жиро-рачун : 840 - 49849 - 58

Наручујем _____ комплета едиције „ИСТОРИЈА ЦИВИЛИЗАЦИЈЕ“ по повлашћеној
цени од 19.440,00 динара.

Издања ћу платити на кредит у _____ рата (највише 18), путем административне
забране.

Попуњену наручбеницу послати на адресу МЦ „Одбрана“, након чега ће купцима бити
достављена административна забрана ради овере.

Након прихватања забране и уплате прве рате од стране исплатиоца зараде, издања ће бити
достављена путем Пост експреса, на терет купца.

Купац : _____ Телефон : _____

ЈМБГ : _____ Број личне карте : _____

Издате од МУП : _____

Улица и број : _____ Место : _____

Потпис наручиоца:

**ВЕЛИКИ
ЛЕТЊИ ПОПУСТ**

50%